อนุสรณ์

ในงานพระราชทานเพลิงศพ

นางโยธีอภิบาล (หวาน สมบูรณวณิชย์)

ณ เมรุ วัดเทพศิรินทราวาส

วันอังคารที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๔

อนุสรณ์

ในงานพระราชทานเพลิงศพ

นางโยธีอภิบาล (หวาน สมบูรณวณิชย์)

ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส

วันอังคาร ที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๔

เจ้าภาพ

ขอขอบพระคุณอย่างสูง แด่ทุก ๆ ท่านที่ได้กรุณาให้เกียรติมาในงานพระราชทานเพลิงศพ นางโยธีอภิบาล (หวาน สมบูรณวณิชย์) วันนี้ หากมีสิ่งใดขาดตกบกพร่องหรือไม่เรียบร้อยประการใด ขอได้โปรดอภัยให้ด้วย

๒ มีนาคม ๒๕๑๔

ใครหนอ

ใครหนอ รักเรายิ่งกว่าดวงใจ
ใครหนอ ห่วงใยเรายิ่งกว่าตนเอง
ใครหนอ ร้องเพลงให้เราฟังเพราะอย่างยิ่ง
ใครหนอ เสียสละทุกสิ่งให้เราได้
ใครหนอ เป็นเพื่อนแท้เพื่อนตายของเรา
ใครหนอ เป็นอรหันต์เจ้าของเราเท่านั้น
ใครหนอ มีความสัมพันธ์กับเราตลอดอายุ
ใครหนอ ทนุบำรุงเราสุดพรรณา
ใครหนอ ให้ชีวาร่างกายกำเนิดแก่เรา
ใครหนอ เป็นบุรพาจารย์เจ้าของเราในโลกสากล
ใครหนอ เป็นอาหุเนยยบุคคลที่เราควรบูชาส่งเสริม
ใครหนอ เป็นคนรักดั้งเดิมของเราแท้จริง
ใครหนอ ควรเป็นยอดหญิงของเราในดวงใจ
ใครหนอ ให้ความสุขความเจริญแก่เราในด้านต่าง ๆ
ใครหนอ ชื่นใจไม่สร่างในความดีของลูก
ใครหนอ พยายามปลูกความดีงามให้แก่เรา
ใครหนอ เฝ้าคอยเราตลอดไปไม่ตระบัด
ใครหนอ เป็นคนใช้ที่ซื่อสัตย์ของเราอย่างยิ่ง
ใครหนอ เป็นหญิงแรกที่เราเห็น
ใครหนอ เป็นหญิงประเสริฐศักดิ์สิทธิ์
ใครหนอ เป็นเจ้าชีวิตของเราแน่แท้
ใครหนอ ก็ใครแน่ **คือแม่เรา**

พระเทพกวี (สนฺตงฺกุโร)
วัดเทพศิรินทราวาส

แม่ของผม

นางโยธีอภิบาล (หวาน สมบูรณวณิชย์) แม่ของผม เกิดเมื่อวันที่ ๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๗ ตรงกับปีมะเมีย วันอังคาร เดือน ๑๑ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ที่บ้านเลขที่ ๒๒๕ ในตรอกโบสถ์พราหมณ์ ตำบลเสาชิงช้า อำเภอสำราญราษฎร์ จังหวัดพระนคร

คติที่แม่ใช้สอนลูกหลานเป็นประจำ

Modesty is more charm than Beauty

ความสุภาพสงิมเสงี่ยม เป็นที่ติดตาต้องใจ ยิ่งกว่า ความสวยงาม

แม่เป็นบุตรีของคุณตาแปลง และคุณยายจำเริญ คุณตาแปลงมีสกุลโยธะพันธ์ เป็นบุตรพระยาโยธาเขื่อนขันธ์ บ้านอยู่ริมคลองวัดนางชี อำเภอภาษีเจริญ จังหวัดธนบุรี คุณยายจำเริญเป็นบุตรีคนที่ ๔ ของขุนศรีริม (หมอคงเทวดา) และ คุณยายทวดงิ้ว ซึ่งมีลูกสาว ๖ คน คือ คุณยายนวม, คุณยายทองคำ, คุณยายแสง, คุณยายจำเริญ, คุณยายหรุ่น และ คุณยายสังวาลย์ ครอบครัวของขุนศรีริมเป็นครอบครัวใหญ่ครอบ-ครัวหนึ่ง ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ตำบลเสาชิงช้า พี่น้องของคุณยายจำเริญเกือบทุกคนมีอาชีพช่างชุบทอง ประกอบอาชีพชุบทองตั้งร้านชุบทองคนละร้านแถบถนนบ้านดินสอ ตำบลเสาชิงช้า ใกล้โบสถ์พราหมณ์ (ในปัจจุบันลูกหลานที่ยังดำรงอาชีพช่างชุบทองสืบต่อมามีเหลืออยู่เพียงคนเดียว คือ นางสมาน สุวรรณบุบผา)

คุณตาแปลง โยธะพันธ์และคุณยายจำเริญมีบุตร ๓ คน คือ

๑. **นางแม้น ปราโมช** (ถึงแก่กรรมด้วยโรคเส้นโลหิตในสมองแตกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖)

๒. **แม่**

๓. **นายสมบุญ โยธะพันธ์** (ข้าราชการบำนาญ กระทรวงคมนาคม)

ประมาณปี พ.ศ. ๒๔๓๐ ประเทศสยามได้เริ่มมีโรงเรียนสำหรับประชาชนทั่วไป คุณยายได้ส่งแม่ให้เข้าศึกษาในโรงเรียนที่ทันสมัยในขณะนั้น คือ โรงเรียนวังหลัง แล้วต่อมาได้ย้ายมาเรียนที่โรงเรียนที่ใกล้บ้าน คือ โรงเรียนสตรีวิทยา แม่เรียนจนสำเร็จชั้นมัธยมปีที่ ๑ ต่อมาคุณยายได้ส่งแม่เข้าเรียนวิชาผดุงครรภ์และการพยาบาลที่โรงเรียนแพทย์ผดุงครรภ์ศิริราช (โรงเรียนพยาบาลแห่งนี้เป็นโรงเรียนพยาบาลแห่งแรกของประเทศไทย ตั้งขึ้นด้วยพระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระราชชนนีพันปีหลวงเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๙ เดิมมีชื่อว่า โรงเรียนแพทย์ผดุงครรภ์และหญิงพยาบาล ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น โรงเรียนแพทย์ผดุงครรภ์ศิริราช ของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ในปัจจุบันโรงเรียนนี้ได้ชื่อว่า โรงเรียนพยาบาลผดุงครรภ์และอนามัย ศิริราช) แม่เข้าเรียนในโรงเรียนแพทย์ผดุงครรภ์ศิริราช เมื่อ

พ.ศ. ๒๔๕๓ สำเร็จได้รับประกาศนียบัตรเมื่อ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๕๖ นับเป็นนักเรียนที่สำเร็จรุ่นที่ ๗ ในรุ่นนี้มีผู้เรียนสำเร็จพร้อมกับแม่ ๑๐ คน คือ น.ส. เติม, น.ส. ชุ่ม, น.ส. หวาน, น.ส. สาย, น.ส. องุ่น, น.ส. สังเวียน, น.ส. เล็ก, น.ส. บุนนาค, น.ส. ผาด และ น.ส. อรุณ เมื่อแม่เรียนสำเร็จได้รับประกาศนียบัตรแล้ว แม่ได้รับการบรรจุเป็นนางพยาบาลที่โรงพยาบาลศิริราช กระทรวงธรรมการ ได้รับเงินเดือนขั้นแรก ๓๐ บาท

ในปี พ.ศ. ๒๔๕๗ สภาอุนาโลมแดง (สภากาชาด) ได้สร้างโรงพยาบาลของสภากาชาดขึ้นให้ชื่อว่า โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ เปิดทำงานเมื่อวันที่ ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๗ และได้ขอนางพยาบาลที่สำเร็จจากโรงเรียนแพทย์ผดุงครรภ์ศิริราช ให้มาช่วยที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ๕ คน แม่เป็นคนหนึ่งที่โรงพยาบาลศิริราชส่งให้ไปช่วยที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ในเวลาเดียวกันที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ก็ได้เปิดโรงเรียนพยาบาล เพื่อสอนวิชาพยาบาลด้วย (ที่โรงเรียนแพทย์ผดุงครรภ์ ศิริราช มีหลักสูตรการสอนหนักไปทางการผดุงครรภ์ แต่โรงเรียนพยาบาลของสภากาชาดมีหลักสูตรการสอนหนักในด้านการพยาบาลทั่วไปตามวัตถุประสงค์ของสภากาชาด) แม่ได้สมัครเข้าเรียนในโรงเรียนพยาบาลจุฬาลงกรณ์ด้วย ในขณะนั้นมีหลักสูตรการสอนเพียงปีเดียว แม่ได้รับหมายเลขประจำตัว ๑๐ มีคุณลุงหลวงจรัสชวนะพันธ์ (ชื่น กาญจนวณิชย์) เป็นผู้รับรอง แม่เป็นนักเรียนพยาบาลรุ่นแรกของโรงเรียนพยาบาลแห่งนี้ แม่เรียนสำเร็จและได้รับประกาศนียบัตรวิชาพยาบาลของโรงเรียนพยาบาลจุฬาลงกรณ์ของสภากาชาดไทย เมื่อวันที่ ๑๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๗ นับเป็นรุ่นที่ ๑ มีนักเรียนที่เรียนร่วมชั้น ๑๔ คน คือ น.ส. เสริม จุลโยธิน, น.ส. สอาง ปาวนฤทธิ์, น.ส. ทับทิม บุนนาค, น.ส. สังเวียน เพ็ญพิมล, น.ส. อรุณ อังศุละโยธิน, น.ส. เล็ก นิยมนาค, น.ส. เทียม สนธิสมบัติ, น.ส. ลูซี คันแลม, น.ส. ผาด เมฆะภูติ, น.ส. ลูกจันทร์ ลิ้มไพบูลย์, น.ส. หวาน โยธะพันธ์, น.ส. จำรัส หาสตนันท์, น.ส. ระทม พจนสิทธิ์ และ น.ส. จำลอง สุวรรณสิงห์ เมื่อแม่สอบได้และรับประกาศนียบัตรแล้ว แม่ได้รับการบรรจุในตำแหน่งหัวหน้าพยาบาล ในโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ได้รับเงินเดือนเดือนละ ๔๐ บาท

ต่อมาแม่ได้ลาออกเพื่อแต่งงานกับคุณพ่อผม (นายแพทย์ ร.อ. หลวงโยธีอภิบาล (รื่น สมบูรณวณิชย์) คุณพ่อเป็นแพทย์รุ่น ๑๐ เป็นบุตร นายยนต์ และนางปุก ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ปากคลองบ้านแหลม ตำบลปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี เนื่องจากคุณพ่อเป็นแพทย์ทหาร แม่ของผมจึงต้องติดตามคุณพ่อไปตามจังหวัดต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่ตั้งของจังหวัดและมณฑลทหารบก จังหวัดแรกที่แม่ไปอยู่คือ จังหวัดพิษณุโลก ผมซึ่งเป็นลูกคนเดียวของแม่ก็ได้เกิดในบ้านพักในกรมทหารของจังหวัดพิษณุโลกนี้ ต่อมาแม่ได้ติดตามคุณพ่อไปตามจังหวัดต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่คุณพ่อโยกย้ายไปรับราชการ คุณพ่อได้ถึงแก่กรรมที่จังหวัดร้อยเอ็ดประมาณ พ.ศ. ๒๔๖๗ แม่ได้กลับมาอยู่กับคุณยายที่บ้านเสาชิงช้า และช่วยคุณยายดำเนินอาชีพช่างชุบทอง โดยยังมิได้ใช้วิชาผดุงครรภ์และการพยาบาลเป็นอาชีพนอกจากช่วยเหลือเพื่อนบ้านและผู้มาขอความช่วยเหลือโดยถือเป็นการกุศลและงานอดิเรก

ในปี พ.ศ. ๒๔๗๒ คุณลุง พระยาพนพิลารักษ์ (วาศ) บุตรคุณยายทองคำได้ชวนให้แม่เข้ารับราชการในกรมตรวจคนเข้าเมือง ซึ่งตั้งขึ้นใหม่เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๐ ขึ้นตรงต่อกระทรวงมหาดไทย โดยมี พ.ต.อ. พระยาวิชัยประชาบาล เป็นเจ้ากรมคนแรก แม่จึงเข้ารับราชการอีกครั้งหนึ่ง แต่เพราะเหตุที่กรมตรวจคนเข้าเมืองไม่มีอัตราพยาบาล แม่จึงได้รับการบรรจุในกรมสาธารณสุข กระทรวงมหาดไทย (ในสมัย พ.ศ. ๒๔๖๑ ถึง ๒๔๙๕ ยังไม่มีกระทรวงสาธารณสุข มีแต่กรมสาธารณสุข ขึ้นกับกระทรวงมหาดไทย) แม่ได้รับการบรรจุในตำแหน่งผู้ช่วยแพทย์เมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๒ งานในหน้าที่ของแม่ส่วนใหญ่ได้แก่งานควบคุมป้องกันโรคจากต่างประเทศโดยการตรวจผู้โดยสารที่เข้ามายังประเทศไทยทางเรือ เครื่องบิน และยานพาหนะอื่น ๆ (งานนี้เดิมเป็นงานของกรมแพทย์สุขาภิบาล กระทรวงนครบาล) ในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ กรมตรวจคนเข้าเมืองถูกยุบเป็นกองตรวจคนเข้าเมือง ขึ้นตรงต่อกรมตำรวจ กระทรวงมหาดไทย แม่ก็ยังคงทำงานที่กองตรวจคนเข้าเมือง แต่สังกัดกรมสาธารณสุขตามเดิม พ.ศ. ๒๔๙๕ ได้มีการจัดตั้งกระทรวงสาธารณสุขขึ้น กรมสาธารณสุข กระทรวงมหาดไทยก็ถูกโอนมาขึ้นกับกระทรวงสาธารณสุข เปลี่ยนชื่อ

เป็นกรมอนามัย แม่ก็ถูกโอนมาขึ้นกับกรมอนามัยด้วย โดยสังกัดในแผนกตรวจคนเข้าเมืองกองโรคติดต่อ แต่การปฏิบัติงานยังคงปฏิบัติงานที่กองตรวจคนเข้าเมือง กรมตำรวจ กระทรวงมหาดไทยตามเดิม แม่ปฏิบัติงานที่กองตรวจคนเข้าเมืองตลอดมาจนกระทั่งออกจากราชการเพื่อรับบำเหน็จบำนาญเพราะเหตุสูงอายุ เมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๘ ในระหว่างที่แม่ปฏิบัติราชการ แม่ได้ปฏิบัติราชการด้วยความเรียบร้อยเป็นที่เคารพรักใคร่ของข้าราชการในกองตรวจคนเข้าเมือง แม่ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์เบญจมาภรณ์มงกุฎไทย เมื่อ ๔ ธันวาคม ๒๔๙๒

ตั้งแต่แม่เรียนในโรงเรียนพยาบาลทั้งสองแห่ง และรับราชการตลอดมาจนออกจากราชการเพื่อรับบำเหน็จบำนาญด้วยเหตุสูงอายุ แม่ไม่เคยป่วยไข้ถึงล้มหมอนนอนเสื่อเลย เมื่อแม่ออกจากราชการแล้ว แม่ก็ยังคงทำงานบ้าน เป็นประจำตามนิสัยของแม่ที่อยู่นิ่งไม่ได้ แม่จึงแข็งแรง ไม่เจ็บไข้นอกจากโรคกระดูกงอกที่เข่าและที่กระดูกลัมบาร์เพราะเหตุสูงอายุ (SENILE OS-TEOARTHRITIS) ซึ่งทำให้แม่มีอาการปวดเข่าและปวดหลังในบางครั้งแต่อาการไม่รุนแรงอย่างไร นอกจากทำให้ลุกนั่งไม่สะดวกเหมือนปกติเท่านั้น ประมาณปี ๒๕๑๒ เมื่อแม่อายุได้ประมาณ ๗๕ ปี ผมสังเกตเห็นแม่มีอาการปวดศีรษะเป็นบางครั้ง เมื่อทำการวัดแรงดันเลือดก็ปรากฏว่าแรงดันซิสโตลิค ประมาณ ๑๘๐–๑๙๐ ไดแอสโตลิคประมาณ ๑๒๐ – ๑๓๐ ผมจึงได้เริ่มควบคุมโดยให้ยาและวัดแรงดันเลือดเป็นระยะ ๆ แม่ยังคงแข็งแรงทำงานบ้านได้ตามปกติ ตื่นเช้าประมาณ ๐๕๓๐ น. เพื่อเตรียมของใส่บาตรเองเป็นประจำ ในตอนค่ำสวดมนต์ไหว้พระเป็นเวลานานก่อนนอนอย่างสม่ำเสมอ แต่ในระยะนี้การเดินของแม่ไม่ค่อยจะแข็งแรงต้องใช้ไม้เท้าช่วย แต่ถึงกระนั้นก็ยังเดินไปบ้านหลานซึ่งอยู่ประมาณ ๕๐ เมตรได้อย่างสบาย จนในวันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๓ แม่ตื่นลุกขึ้นมาเตรียมจะใส่บาตรตามปกติ แม่มีอาการเป็นลมล้มฟุบลงไป เมื่อผมให้การรักษาพยาบาลแม่ก็ลุกได้และรับประทานอาหารเป็นปกติแต่บ่นว่าวิงเวียนศีรษะ เวลาประมาณ ๑๕๓๐ น. ถึงกำหนดผมจะให้ยาแม่รับประทาน เมื่อผมเข้าไปในห้องแม่ก็พบว่าแม่นอนหงายอยู่และไม่ได้สติ ผมจึงตัดสินใจพาแม่มาที่โรงพยาบาลภูมิพลอดุลยเดช และเชิญนายแพทย์

น.อ. สนอง สุขเสงี่ยม มาตรวจ คุณหมอสนองตรวจและให้การวินิจฉัยว่าแม่เป็นโรคเส้นโลหิตในสมองส่วนลึกแตก (SUBARACHNOID HEMORRHAGE) แม่ไม่ได้สติ และไม่รู้สึกตัวอยู่ประมาณ ๑๐ วัน ต่อจากนั้นอาการของแม่ก็ดีขึ้นตามลำดับ รับประทานอาหารได้เอง พูดได้ อ่านหนังสือพิมพ์ได้ ลุกขึ้นนั่งได้ และพอจะเดินได้ ระยะเวลาที่แม่ป่วยอยู่ที่โรงพยาบาลประมาณ ๒ เดือนเศษ แรงดันเลือดยังคงขึ้น ๆ ลง ๆ อยู่ตลอดเวลา ในคืนวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ แม่สั่งให้ผมซื้อผลไม้มาให้เพื่อนคนไข้ข้างห้องและนักเรียนพยาบาลที่มาอยู่เป็นเพื่อน เพราะแม่คิดว่าอีกไม่กี่วันข้างหน้าแม่ก็จะได้กลับบ้านแล้ว ในตอนเช้าของวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ ประมาณ ๐๕๓๐ น. ผมฝันเห็นแม่หายเป็นปกติและมาหาผมที่บ้าน เมื่อผมตื่นขึ้นก็รู้สึกใจคอไม่ดีเพราะตามปกติผมไม่เคยฝันถึงแม่เลย พอดีได้ยินเสียงกริ่งโทรศัพท์จากพยาบาลเวรของอาคารพิเศษ โรงพยาบาลภูมิพลอดุลยเดชแจ้งว่าแม่มีอาการไม่ได้สติตั้งแต่ ๐๑๐๐ น. พยาบาลพยายามติดต่อผมโดยทางโทรศัพท์ แต่ติดต่อไม่ได้จนกระทั่งตอนเช้า ผมจึงรีบไปโรงพยาบาลเห็นแม่นอนสงบบนเตียงคนไข้เหมือนคนนอนหลับ ผมได้มีโอกาสอยู่ร่วมกับแม่เป็นครั้งสุดท้ายสองคนแม่ลูกจนกระทั่งแม่ได้จากไปด้วยอาการอันสงบ เมื่อเวลาประมาณ ๑๐๔๐ น. ของวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๓ ตรงกับวันอังคาร แรม ๓ ค่ำ เดือน ๒ ปีระกา (วันอังคารเป็นวันเกิดของแม่ ในที่สุดก็เป็นวันตายของแม่ ผมจึงเลือกวันอังคาร เป็นวันเผาศพแม่)

แม่ของผมได้เกิดมาและใช้ชีวิตในโลกมนุษย์นี้ ๗๖ ปี ๓ เดือน กับ ๒๕ วัน บัดนี้แม่ของผมได้ตายไปแล้ว ตลอดชีวิตของแม่ แม่ได้ปฏิบัติหน้าที่และความรับผิดชอบอย่างดีที่สุดเท่าที่หญิงไทยคนหนึ่งจะสามารถปฏิบัติได้ ไม่ว่าจะเกี่ยวข้องกับครอบครัว ญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง และ ราชการ ซึ่งผมได้ยึดมั่นถือไว้เป็นแบบฉบับในการที่จะปฏิบัติหน้าที่ และความรับผิดชอบเจริญรอยตามอย่าง แม่ได้ตายไปแล้วตามคติธรรมดาของสังขารโลกทั้งปวง และเป็นธรรมดาที่ลูกหลานจะต้องอาลัยคิดถึง สำหรับเพื่อนฝูง ญาติพี่น้อง ตลอดจน

เพื่อนบ้านใกล้เรือนเคียง ผมเชื่อว่าเมื่อเขาพูดถึงแม่ เขาคงจะพูดถึงด้วยความรัก ด้วยความเคารพนับถืออย่างจริงใจ เพราะแม่บำเพ็ญแต่ความดี ประพฤติแต่สิ่งที่ถูกต้อง ประกอบด้วยความเมตตากรุณาและเสียสละ โดยมิได้คำนึงถึงสิ่งตอบแทน ผมมีความภูมิใจที่ได้เกิดมาเป็นลูกคนเดียวของแม่ และผมเชื่อเหลือเกินว่าคุณความดีที่แม่ผมได้ปฏิบัติไปแล้ว ทั้งกาย วาจา และใจ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ตั้งแต่แม่เกิดจนตาย จะเป็นกุศลพลังส่งให้ดวงวิญญาณของแม่ไปสู่สุคติในสัมปรายภพ.

พล.อ.ต. ระวิง สมบูรณวณิชย์

พระคุณของแม่

ข้าขอนบชนกคุณ   ชนนีเป็นเค้ามูล
ผู้กอบนุกูลพูน   ผดุงจวบเจริญวัย
ฟูมฟักทะนุถนอม   บำราศนิราไกล
แสนยากเท่าใดใด   บ่คิดยากลำบากกาย
ตรากทนระคนทุกข์   ถนอมเลี้ยงฤรู้วาย
ปกป้องซึ่งอันตราย   จนได้รอดเป็นกายา
เปรียบหนักชนกคุณ   ชนนีคือภูผา
ใหญ่พื้นพสุนธรา   ก็บ่เทียบบ่เทียมทัน
เหลือที่จะแทนทด   จะสนองคุณานันต์
แท้บูชไนยอัน   อุดมเลิศประเสริฐคุณ

ของ

พระยาศรีสุนทรโวหาร
(น้อย อาจารยางกูร)

แม่กับลูก

แม่กับลูกสะใภ้และหลาน

แม่กับหลาน ๆ

แม่กับสะใภ้และหลาน

แม่ของผมเป็นพุทธศาสนิกชนที่เคร่งครัดคนหนึ่ง แม่มีจิตเลื่อมใสศรัทธาปสาธะมั่นคงในพระบวรพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง ทำบุญ บำเพ็ญกุศลเป็นประจำ ในระยะหลังๆเมื่อแม่ไปวัดไม่ได้เพราะลุกนั่งไม่ถนัดเนื่องจากปวดที่เข่าและหลัง แม่ก็ให้ผมไปฟังเทศน์ และทำบุญที่วัดเทพศิรินทราวาสแทน ซึ่งผมได้ปฏิบัติสืบต่อมาจนกระทั่งทุกวันนี้

ด้วยเหตุที่แม่ของผมมีความผูกพันกับวัดเทพศิรินทราวาสในขณะเมื่อแม่ยังมีชีวิตอยู่ตั้งแต่ครั้งสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ญาณวรมหาเถระจนถึงพระธรรมธัชมุนี เจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทราวาสองค์ปัจจุบัน แม้เมื่อแม่ป่วยอยู่ที่โรงพยาบาลภูมิพลอดุลยเดช แม่ก็ได้รับความเมตตาจากท่านธมฺมวิตกฺโก ภิกขุ (พระภิกษุพระยานรรัตน์ราชมานิต) วัดเทพศิรินทราวาสให้พรและมอบหนังสือธรรมของท่านมาให้แม่อ่านและน้อมจิตระลึกถึงท่านเป็นประจำ เมื่อแม่ตายแล้วแม่ก็ได้อาศัยสุ สาน ของ วัด เทพ ศิริน ทรา วาส นอน สงบ ให้ ผม และหลาน ๆ ได้ไปกราบไหว้ระลึกถึงทุกอาทิตย์อยู่ถึงปีเศษ เมื่อพระราชทานเพลิงศพก็ได้ จัดการที่เมรุ ของวัดเทพ ศิรินทราวาส เช่น เดียวกัน ฉะนั้นในการทำหนังสืออนุสรณ์ของแม่ เพื่อสนองความผูกพันของแม่กับวัดเทพศิรินทราวาส ผมจึงได้ติดต่อขอความเมตตาขอนำโอวาทและไหว้ ๕ ครั้ง ของเจ้าพระคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์, โอวาทของท่านธมฺมวิตกฺโก ภิกขุ (พระภิกษุพระยานรรัตน์ราชมานิต) ซึ่งได้อนุญาตไว้เมื่อท่านยังไม่มรณภาพ, (ท่านเจ้าคุณนร ฯ มรณภาพเมื่อ ๘ มกราคม ๒๕๑๔) คำโมทนาของพระธรรมธัชมุนี และ ของพระธรรมไตรโลกาจารย์, "ใครหนอ" ของพระเทพกวี แห่งวัดเทพศิรินทราวาส รวมทั้งธรรมปัญหาน่าหัวของคุณลุงหลวงวิลาศปริวัตร์ (ครูเหลี่ยม) บุตรคุณยายทองคำและคุณตาขุนพิมลสารไกร นำมาลงพิมพ์ในหนังสืออนุสรณ์ของแม่

พล.อ.ต. ระวิง สมบูรณวณิชย์

ปัจฉิมโอวาท

ของ

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ญาณวรมหาเถระ

วัดเทพศิรินทราวาส

ไม่ตายคราวนี้ ก็ตายคราวหน้า อย่าเศร้าโศกเสียทีที่ศึกษาปฏิบัติมา ร้องไห้เศร้าโศก ก็ร้องไห้เศร้าโศกสังขารที่เกิดแก่เจ็บตายนั่นเอง ที่ไม่ร้องไห้เศร้าโศกนั้น มิใช่ว่าจะเป็นคนใจไม้ไส้ระกำอะไร

ธรรมของพระก็คือ

สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา
สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขา
สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา

ย่อลงก็คือ

สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา
สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา

แล้ว ปรินิพพาน ไม่เกิดมาแก่ มาเจ็บ มาตายอีก ฯ

(มีบัญชาให้บันทึกไว้ เมื่อ เช้า ๑๔ พฤษภาคม ๒๔๙๔)

ไหว้ ๕ ครั้ง

ของ

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ญาณวรมหาเถระ

วัดเทพศิรินทราวาส

ในวันหนึ่งกับคืนหนึ่ง ไม่ว่าเวลาไร ตามแต่เหมาะ ต้องไหว้ให้ได้ ๕ ครั้งเป็นอย่างน้อย ในคราวเดียวนั้น ถ้ามีดอกไม้ธูปเทียนก็บูชา ถ้าไม่มีก็มือ ๑๐ นิ้วและปากกับใจ ควรไหว้จนตลอดชีวิต คือครั้งที่ ๑ พึงนั่งกระโหย่งเท้า ประณมมือ ว่า นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมา สมฺพุทฺธสฺส ๓ หน แล้วว่าพระพุทธคุณ คือ "อิติปิโส ภควา อรหํ สมฺมา สมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถาเทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ" หยุดระลึกถึงพระปัญญาคุณทรงรู้ดีรู้ชอบสิ้นเชิง พระบริสุทธิคุณทรงละความเศร้าหมองได้หมด พระกรุณาคุณทรงสงสารผู้อื่นและสั่งสอนให้ปฏิบัติตามของพระพุทธเจ้า จนเห็นชัดแล้วกราบลงหน ๑ ครั้งที่ ๒ ว่าพระธรรมคุณ คือ สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม สนฺทิฏฺฐิโก อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปนยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหีติ" หยุดระลึกถึงคุณพระธรรมที่รักษาผู้ปฏิบัติตามไม่ให้ตกไปในที่ชั่วจนเห็นชัด แล้วกราบลงหนหนึ่ง ครั้งที่ ๓ ว่าพระสังฆคุณ คือ "สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ อุชุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ ญายปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ สามีจิปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ ยทิทํ จตฺตาริ ปุริสยุคานิ อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ อาหุเนยฺโย ปาหุเนยฺโย ทกฺขิเณยฺโย อญฺชลีกรณีโย อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสาติ" หยุดระลึกถึงคุณ คือ ความปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูก ปฏิบัติชอบ ของพระอริยสงฆ์ จนเห็นชัดแล้วกราบลงหน ๑

นั่งพับเพียบประณมมือตั้งใจระลึกถึงพระรัตนตรัย เป็นสรณะไม่ถือสิ่งอื่นยิ่งกว่าจนตลอดชีวิต ว่าสรณคมน์ คือ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ ทุติยมฺปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ ทุติยมฺปิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ ทุติยมฺปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ ตติยมฺปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ ตติยมฺปิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ ตติยมฺปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ" ครั้งที่ ๔ ระลึกถึงคุณมารดาบิดาของตน จนเห็นชัดแล้วกราบลงหน ๑ ครั้งที่ ๕ ระลึกถึงคุณของบรรดาท่านผู้มีอุปการคุณแก่ตน เช่นพระมหากษัตริย์ และครูบาอาจารย์เป็นต้นไป จนเห็นชัดแล้วกราบลงหน ๑

ต่อนี้ไปไม่ต้องประณมมือ ตั้งใจพิจารณาเรื่องและร่างกายของตนว่า จะต้องแก่ หนีความแก่ไปไม่พ้น จะต้องเจ็บ หนีความเจ็บไปไม่พ้น จะต้องตาย หนีความตายไปไม่พ้น จะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น มีกรรมเป็นของตัว คือทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นอนิจจังไม่เที่ยง ไม่แน่นอน เป็นทุกข์ลำบากเดือดร้อน เป็นอนัตตาไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของตน ครั้นพิจารณาแล้วพึงแผ่กุศลทั้งปวงมีการกราบไหว้เป็นต้นนี้ อุทิศให้แก่ท่านผู้มีคุณมีมารดาบิดาเป็นต้น ตลอดจนชั้นสูงสุด คือพระมหากษัตริย์ทั้งเทพดามนุษย์และสัตว์ทั้งหลายว่า จงเป็นสุข ๆ อย่ามีเวรมีภัยเบียดเบียนกันและกัน รักษาตนให้พ้นจากทุกข์ภัยทั้งสิ้นเถิด

การไหว้ ๕ ครั้งนี้ ถ้าวันไหนขาด ให้ไหว้ใช้หนี้ ๕ ครั้งในวันรุ่งขึ้น ถ้านั่งกระโหย่งเท้าไม่ได้ ก็นั่งพับเพียบ ถ้าไม่ได้ก็นอนไหว้ เมื่อยกมือไม่ขึ้น ก็ปากกับใจ ถ้าทำได้อย่างนี้เป็นเครื่องพยุงตนให้เป็นคนดี ไม่ให้เป็นคนชั่ว และให้ตั้งอยู่ในที่ดี ไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว ถ้าผู้ใดประพฤติได้เสมอจนตลอดชีวิต ผู้นั้นจะอุ่นใจในตัวของตัวเอง มีความเจริญงอกงามไพบูลย์ยิ่ง ๆ ขึ้นเสมอทุกคืนทุกวัน คุ้มครองป้องกันภยันตรายปราศจากความเสียหายที่ไม่เหลือวิสัย และตั้งตัวได้ในทางคดีโลกและทางคดีธรรม เต็มภูมิเต็มชั้นของตนทุกประการ จบเท่านี้.

พูดถึงอุปาสิกา

อุบาสิกาหวาน สมบูรณวณิชย์ ได้กำเนิดในมนุษยชาติซึ่งเป็นกำเนิดสูง ผู้ได้กำเนิดนี้อาจทำความดีทำประโยชน์ได้ถึงที่สุด ทั้งความดีในทางโลกทั้งความดีในทางธรรมหรือทางศาสนา คืออาจพ้นทุกข์ได้เด็ดขาด ผู้ได้กำเนิดนี้แสดงว่ามีบุญญาบารมีมาก ผู้มีบารมีน้อยจะถือกำเนิดนี้ไม่ได้ บรรดาสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายคือมนุษย์ทั้งปวงและสัตว์ทั้งหลาย มนุษย์มีจำนวนน้อยสัตว์มีจำนวนมากกว่า นับไม่ถ้วนคำนวณไม่ได้ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า "กิจฺโฉ มนุสฺสปฏิลาโภ ได้เป็นมนุษย์นี้ยากนัก" เกิดเป็นมนุษย์แล้วก็ยากที่จะครองชีวิตมาได้ เพราะสิ่งบั่นรอนทอนชีวิตมีมาก มีทุกหนทุกแห่ง มีทุกเมื่อ ทั้งเพลากลางวันทั้งเพลากลางคืน ตายเสียแต่เล็กแต่น้อย แต่อ่อนแต่ออก นับไม่ถ้วน นับไม่ได้ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า "กิจฺฉํ มจฺจาน ชีวิตํ การที่สัตว์ทั้งหลายครองชีวิตมาได้นี้ยากนัก"

อุบาสิกาหวาน สมบูรณวณิชย์ ได้สิ่งที่ยากกว่าสองประการ คือ ได้กำเนิดเป็นมนุษยชาติประการหนึ่ง ครองชีวิตมาได้นานประการหนึ่ง อุบาสิกาหวานได้กำเนิดเป็นมนุษยชาติแล้ว ได้สร้างที่พึ่งในโลกให้แก่ตนเองเป็นหลักฐานมั่นคง อยู่ดีกินดีและเป็นที่พึ่งของบุตร เจริญขึ้นโดยลำดับ ตั้งแต่ต้นจนสิ้นอายุ เป็นไปตามพุทธภาษิตว่า "โชติ โชติปรายโน สว่างมา สว่างไป" ครั้นสร้างที่พึ่งในทางโลกพอสมควรแล้วก็สร้างที่พึ่งในทางธรรมหรือทางศาสนาอีกฝ่ายหนึ่ง ที่พึ่งนี้คือบุญกุศล เป็นที่พึ่งภายในทำให้ใจสงบระงับสบาย อุบาสิกาหวานได้สร้างที่พึ่ง คือ บุญกุศลด้วยประการต่าง ๆ ตามโอกาสนั้น ๆ ทำเป็นครั้งคราวบ้าง ทำเป็นประจำบ้าง ทำเฉพาะตนบ้าง รวมกับคนอื่นบ้าง เช่นถวายบิณฑบาต ทอดผ้าป่า ทอดกฐิน บริจาคทรัพย์ไว้ในศาสนาตามวิสัยของพุทธศาสนิกชน อบรมตนของตน ด้วยธัมมะสูงขึ้นโดยลำดับ คือ ศีล สมาธิ

ปัญญา ศีลเป็นข้อปฏิบัติกำจัดโทษทางกายวาจา สมาธิทำใจให้มั่นคง ระงับโทษทางใจ ปัญญาความรู้คือรู้ธัมมะอย่างต่ำ รู้บาปบุญคุณโทษ รู้ว่าบาปเป็นโทษแล้วละเลิกหยุดไม่ทำต่อไป รู้ว่าบุญเป็นคุณแล้วบำเพ็ญให้มีขึ้นให้เจริญขึ้น ปัญญาความรู้อย่างสูง คือรู้ความจริงของสิ่งทั้งปวง ความจริงนี้ผู้ใดรู้แจ่มแจ้งแล้ว ผู้นั้นก็พ้นทุกข์ได้เด็ดขาด ความจริงนี้ได้แก่

อนิจจะ คือทุกสิ่งทุกอย่าง ทุกผู้ทุกคน สัตว์ทั้งปวงไม่เที่ยงแท้ แปรปรวนผันผวน

ทุกขะ คือทุกสิ่งทุกอย่าง ทุกผู้ทุกคน สัตว์ทั้งปวงคงตัวอยู่ไม่ได้ต้องแปรไปจากเดิม

อนัตตา คือทุกสิ่งทุกอย่าง ทุกผู้ทุกคน สัตว์ทั้งปวงไม่มีตัวตนไม่ใช่ตัวตนไม่เป็นตัวตน ไม่เป็นสิ่งเป็นอัน

อุบาสิกาหวาน สมบูรณวณิชย์ มอบตัวเป็นพุทธศาสนิกชน มอบบุตรให้บรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา ศึกษาปฏิบัติใน ศีล สมาธิ ปัญญา ดังกล่าวแล้วมั่นคงตลอดมา "อนิจฺจา วต สงฺขารา ควรที่จะสังเวช สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง"

อุบาสิกาหวาน สมบูรณวณิชย์ เป็นสังขาร เพราะฉะนั้นอุบาสิกาหวานจึงไม่เที่ยง ต้องแปรไปคงอยู่ไม่ได้และสลายไป แต่อุบาสิกาหวานได้สร้างที่พึ่งในทางศาสนาไว้ ที่พึ่งนั้นจะตามไปอำนวยผลให้มีความสำราญเป็นแน่แท้ บุตรต้องกำพร้ามารดาผู้บังเกิดเกล้าซึ่งเป็นร่มโพธิ์ร่มไทร น่าใจหาย ตระกูลสมบูรณวณิชย์ขาดผู้หลักผู้ใหญ่ไปอีกคนหนึ่ง ทุกคนว้าเหว่ ก็จะทำอย่างไรเล่า ตัวจริงที่จริงสำแดงตัวจริง ให้เห็นตัวจริงแล้ว ไม่ว่าใครก็เท่านี้ ผู้เขียนผู้อ่านถ้อยคำนี้หรือไม่อ่านไม่ได้อ่านก็เท่านี้ ใครเล่าจะช่วยใครได้ ตนแหละเป็นที่พึ่งแห่งตน อุบาสิกาหวานได้สร้างที่พึ่งคือบุญกุศล ได้ปฏิบัติประพฤติธัมมะ บุญกุศลและธัมมะนั้นเป็นที่พึ่งต่อไป อะไรอื่นเป็นที่พึ่งไม่ได้แล้ว

ขอตั้งใจอธิษฐานให้อุบาสิกาหวาน สมบูรณวณิชย์ ผู้เป็นเพื่อนทุกข์เกิดแก่เจ็บตายด้วยกัน เมื่อยังมีกายมีใจต่อไปภายหน้า จงสำราญกายสำราญใจ เถอดฯ

พระธรรมธัชมุนี
เจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทราวาส

คำโมทนาปรารภความดี

คุณนายโยธาภิบาล (หวาน สมบูรณวณิชย์) เป็นอุบาสิกา คือ ผู้นั่งใกล้พระรัตนตรัยด้วยศรัทธาเลื่อมใสมาช้านาน ญาติพี่น้องบุตรหลานก็ได้บวชเรียนที่ วัดเทพศิรินทราวาส แทบทั้งสิ้น คุณนายเป็นคนดีมีศีลธรรมประจำใจ ได้กระทำหน้าที่ของท่านครบถ้วนแล้วทุกประการ ทั้งในฐานที่ท่านเป็นภรรยา ทั้งในฐานที่ท่านเป็นมารดา ในฐานที่ท่านเป็นภรรยา คุณนายก็เป็นภริยา ปรมา สขา ภรรยาเป็นสหายอย่างยิ่งของสามี ในฐานที่ท่านเป็นมารดา คุณนายก็เป็น มาตา มิตฺตํ สเก ฆเร มารดาเป็นมิตรให้ความอุ่นจิตในครอบครัวของตน อนุเคราะห์บุตรด้วยสถานทั้ง ๕ ไม่บกพร่อง กล่าวคือห้ามบุตรมิให้ทำความชั่ว ให้ตั้งอยู่ในความดี ให้ศึกษาศิลปวิทยา ตบแต่งให้มีภรรยาที่สมควร และมอบทรัพย์ให้ในสมัย คุณนายมีบุตรคนเดียว คือ คุณหมอระวิง สมบูรณวณิชย์ ซึ่งบัดนี้เป็น พลอากาศตรี นายแพทย์รองเจ้ากรมแพทย์ทหารอากาศ เป็นที่ชื่นใจของคุณนายเป็นอย่างยิ่ง เพราะไม่เสียทีที่มีบุตร ถึงจะเพียงคนเดียวก็เป็นอภิชาติบุตรของตระกูลวงศ์ ได้ทำบัจจุปการกิจสนองคุณของคุณแม่เป็นอย่างดี บำรุงคุณแม่ด้วยสถานทั้ง ๕ ครบถ้วน กล่าวคือ ท่านเลี้ยงตนมาก็ได้เลี้ยงท่านตอบ ทำกิจของท่าน ดำรงวงศ์ตระกูล ประพฤติตนให้เป็นผู้สมควรรับทรัพย์มรดก และเมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ก็ได้บำเพ็ญบุญกุศลอุทิศให้ท่าน นับได้ว่าคุณนายเป็นบุรพการี คุณหมอระวิงเป็นกตัญญูกตเวที ซึ่งในพระบาลีสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า เป็นบุคคลหาได้ยาก ๒ ที่ว่าหาได้ยากนั้น ก็เพราะจะหาผู้ทำหน้าที่ให้สมแก่ภาวะของตนแต่ละฝ่ายได้ยาก คนกตัญญูกตเวที รู้คุณและตอบแทนคุณบิดามารดา เป็นผู้เจริญรุ่งเรืองไม่ตกต่ำในกาลไหน ๆ เพราะมีรากแก้ว คือความดีที่สำคัญหยั่งลึกลงไปในอัธยาศัยจิตใจ ทำให้ต้นไม้ คือความดีความเจริญรุ่งเรือง

งอกงามไพบูล มนุษย์จะเป็นมนุษย์ที่ดีสมเป็นมนุษย์น่าคบหาสมาคม ก็เพราะเป็นคนมีความกตัญญูกตเวทีนี่แหละ คุณนายได้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในทานศีลภาวนามาช้านาน ได้รับความสุขใจอาศัยธรรมในปัจจุบัน สัมปรายภพภายภาคหน้าของท่านไม่น่าห่วง สมเด็จพระบรมศาสดาก็ได้มีพระพุทธดำรัสตรัสกับท้าวมหานามศากยราชไว้ ปรากฏในพระบาลีมีความว่า ดูกรมหาบพิตร จิตใจที่ได้อบรมด้วยศรัทธาศีลสุตะจาคะ และปัญญามาเป็นเวลาช้านาน เมื่อถึงกาลสิ้นชีพทำลายขันธ์ย่อมไปสู่ที่ดีที่ชอบดังนี้ ขอโมทนาสาธุการในความดีทั้งนี้ด้วย ฯ

พระธรรมไตรโลกาจารย์
วัดเทพศิรินทราวาส

โอวาท

ของ

ท่าน ธมฺมวิตกฺโก ภิกฺขุ

(พระภิกษุ พระยานรรัตน์ราชมานิต)

วัดเทพศิรินทราวาส

๑. PERSONAL MAGNET

เรื่องที่มีคนเมตตากรุณาเห็นอกเห็นใจเรานั้น เป็นเพราะ คุณธรรมความดี ของตนเอง หลายประการด้วยกัน เป็นต้นว่า มี วิริยะ อุตสาหะ บากบั่น เข้มแข็ง แรงกล้า และมีจิตใจเมตตากรุณา ไม่เย่อหยิ่ง จองหอง เป็นเหตุให้ผู้ที่แวดล้อมอยู่เกิดความเมตตากรุณารักใคร่เห็นอกเห็นใจ คิดที่จะช่วยเหลือ

คนซึ่งมี กิริยามารยาทอ่อนโยน สุภาพนิ่มนวล ย่อมเป็นที่เสน่หารักใคร่ของคนที่ได้พบเห็น และพยายามที่จะช่วยเหลือ นี่เป็น Personal Magnet คือเสน่ห์ในตัวของตัวเอง เพราะฉะนั้นจงพยายามรักษาคุณสมบัติดังกล่าวนี้ไว้ จะเป็นเครื่องช่วยตัวเองให้บรรลุความสำเร็จสมประสงค์ทุกประการ ทุกกาลเวลา ทั้งปัจจุบันและอนาคต

๒. เมตตา

อย่ากลัว จงรักษาตัวให้บริสุทธิ์ ไม่มีอะไรทำอันตรายได้ จงจำไว้ว่า ถ้าปรารถนาความเมตตา และความเห็นอกเห็นใจจากผู้อื่น ก็ควรส่งกระแสใจที่ประกอบด้วยความเมตตา และความเห็นอกเห็นใจไปยังท่านเหล่านั้น แล้วก็จะได้รับความเมตตาและความเห็นอกเห็นใจจากท่านเหล่านั้นเช่นเดียวกัน นี่เป็นกฎของจิตตานุภาพ แล้วความสำเร็จทั้งหลายที่ปรารถนาก็จะบังเกิดแก่ตนสมประสงค์ทุกประการเป็นแน่นอนไม่ต้องสงสัยเลย

๓. สบายใจ

คำว่า "ไม่สบายใจ" อย่าใช้และอย่าให้มีขึ้นในใจต่อไป "Let it go, and get it out" ก่อนมันจะเกิด ต้อง let it go ปล่อยให้มันผ่านไป อย่ารับเอาความไม่สบายใจไว้ ถ้าเผลอไปมันแอบเข้ามาอยู่ในใจได้ พอมีสติรู้สึกตัวว่าความไม่สบายใจเข้ามาแอบอยู่ในใจ ต้อง get it out ขับมันออกไปทันที อย่าเลี้ยงเอาความไม่สบายใจไว้ในใจ มันจะเคยตัว ทีหลังจะเป็นคนอ่อนแอออดแอด ทำอะไรผิดพลาดนิด ๆ หน่อยก็ไม่สบายใจเคยตัว เพราะความไม่สบายใจนี้แหละเป็นสัตรู เป็นมาร ทำให้ใจไม่สงบ ประสาทสมองไม่ปกติ เป็นเหตุให้ร่างกายผิดปกติ พลอยไม่สงบไม่สบายไปด้วย ทำให้สมองทึบไม่ปลอดโปร่ง เป็น habit ความเคยชินที่ไม่ดี เป็นอุปสรรคกีดกั้นขัดขวางสติปัญญาไม่ให้ปลอดโปร่งแจ่มใส ต้องฝึกหัดแก้ไขปรับปรุงจิตใจเสียใหม่ ทั้งก่อนที่จะทำอะไร หรือกำลังกระทำอยู่ และเมื่อเวลากระทำเสร็จแล้ว ต้องหัดให้จิตใจแช่มชื่นรื่นเริง เกิดปีติปราโมทย์เป็นสุขสบายอยู่เสมอ เป็นเหตุให้เกิดกำลังกาย กำลังใจ enjoy living มีชีวิตอยู่ด้วยความเบิกบาน สมองจึงจะเบิกบาน จะศึกษาเล่าเรียนก็เข้าใจจำได้ง่าย เหมือนดอกไม้ที่แย้มเบิกบานต้อนรับหยาดน้ำค้างและอากาศอันบริสุทธิ์ฉะนั้น

๔. สันติสุข

พระพุทธเจ้าสอนว่า "นตฺถิสนฺติ ปรํ สุขํ" "สุขอื่นยิ่งกว่าความสงบไม่มี" หมายความว่า ความสุขอื่นมี เช่นความสุขในการดูละคร ดูหนัง ในการเข้าสังคม Social ในการมีคู่รักคู่ครอง หรือในการมีลาภยศ ได้รับความสุข สรรเสริญ และได้รับความสุขจากสิ่งเหล่านี้ ก็สุขจริง แต่ว่า สุขเหล่านี้มีทุกข์ซ้อนอยู่ทุกอย่าง ต้องคอยแก้ไขปรับปรุงกันอยู่เสมอ ไม่เหมือนกับความสุขที่เกิดจากสันติ ความสงบ ซึ่งเป็นความสุขที่เยือกเย็นและไม่ซ้อนด้วย ความทุกข์ และไม่ต้องแก้ไขปรับปรุงตกแต่งมาก เป็นความสุขที่ทำได้ง่าย ๆ เกิดกับกายใจของเรานี่เอง อยู่ในที่เงียบ ๆ คนเดียวก็ทำได้ หรืออยู่ในสิ่งแวดล้อมสังคมก็ทำได้ ถ้าเรารู้จักแยกใจ หาสันติสุข กายนี้ก็เพียงสักแต่ว่าอยู่ในที่ ที่ระคนด้วยความยุ่ง สิ่งแวดล้อมเหล่านั้นไม่ยุ่งมาถึงใจ แม้เวลาเจ็บหนัก มีทุกขเวทนา

ปวดร้าวไปทั่วร่างกาย แต่เรารู้จักทำ ใจ ให้เป็นสันติสุขได้ ความเจ็บนั้นก็ไม่สามารถทำให้ ใจ เดือดร้อนตามไปด้วย เมื่อ ใจ สงบแล้ว กลับจะทำให้กายนั้นสงบ หายทุกขเวทนาได้ด้วย และประสบสันติสุข ซึ่งไม่มีสุขอื่นยิ่งกว่า สันติสุขนั้น พระพุทธเจ้าสอนให้ฝึกเป็น ๓ ทาง คือ

๑. สอนให้สงบกาย วาจา ด้วย ศีล ไม่ทำให้โทษทุจริตอย่างหยาบที่เกิดทางกาย วาจาเป็นเหตุให้เกิดสันติสุขทางกาย วาจา เป็นประการต้น

๒. สอนให้ฝึกหัดให้เกิดสันติสุขทางใจ ด้วย สมาธิ หักใจไม่ให้คิดเรื่องความกำหนัด ความโกรธ ความโลภ ความหลง ความกลัว ความฟุ้งสร้านรำคาญ ความลังเลใจ ทำให้ใจไม่เด็ดเดี่ยว ไม่เด็ดขาด เมื่อละสิ่งเหล่านี้ได้ เป็นเหตุให้ใจสงบเป็นสันติสุขทางจิตใจอีกประการหนึ่ง

๓. ทรงสอนให้ฝึกหัดให้เกิดสันติสุขทางทิฏฐิ ความเห็นด้วยปัญญา พิจารณาให้เห็นว่า สรรพสิ่งทั้งหลายไม่แน่นอน เป็นอนิจจัง ไม่เที่ยง คงทนอยู่ไม่ได้ ต้องเสื่อมสิ้นแปรปรวนดับไปเรียกว่า เป็นทุกข์ ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชา อ้อนวอนขอร้อง เร่งรัดให้เป็นไปตามความประสงค์ ท่านเรียกว่า อนัตตา เมื่อเรารู้เห็นความเป็นจริงเช่นนี้ จะทำให้จิตใจของเราเข้มแข็ง มั่นคง เด็ดเดี่ยว ไม่หวั่นไหวไปตามเหตุการณ์ทั้งหลาย เพราะรู้เห็นตามความเป็นจริงด้วย ปัญญา ว่าสิ่งเหล่านั้นมันไม่แน่นอน มันคงทนอยู่ไม่ได้ ต้องเปลี่ยนแปลง เสื่อมสิ้นดับไป ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาฝ่าฝืนของเรา อย่าไปเร่งรัดให้เสียกำลังใจ คงรักษาใจให้เป็นอิสระมั่นคงอยู่เสมอ ไม่หวั่นไหวไปตามเหตุการณ์เหล่านั้น เป็นเหตุให้ใจตั้งอยู่ในสันติสุข เป็นอิสระ เกิดอำนาจทางจิต Mind Power ที่จะใช้ทำกิจกรณียะ อันเป็นหน้าที่ของตนได้สำเร็จสมประสงค์

"นตฺถิสนฺติ ปรํ สุขํ สุขอื่นยิ่งกว่าความสงบไม่มี"

It needs a Peaceful Mind to support a Peaceful Body, and it needs a Peaceful Body to support a Peaceful Mind, and it needs both Peaceful Body and Mind to attain all success that which you wish.

๕. "ทำอะไรไม่ผิดเลย ก็คือไม่ทำอะไรเลย" "DO NO WRONG IS DO NOTHING"

จงระลึกถึงคติพจน์ ว่า "Do no wrong is do ~~us~~ no thing" "ทำอะไรไม่ผิดเลย ก็คือ ไม่ทำอะไรเลย !"

ความผิดนี้แหละ เป็นครูอย่างดี ควรจะรู้สึกบุญคุณของตัวเองที่ทำอะไรผิดพลาด และควรสบายใจที่ได้พบกับอาจารย์ผู้วิเศษ คือ ความผิด จะได้ตรงกับคำว่า "เจ็บแล้วต้องจำ" ทำตัวเอง ผิดเองนี้แหละ เป็นอาจารย์ผู้วิเศษ เป็น Good enample ตัวอย่างที่ดีเพื่อจะได้จดจำไว้สังวรระวังไม่ให้ผิดต่อไป แล้วตั้งต้นใหม่ด้วยความไม่เลินเล่อเผลอประมาท อดีตที่ผิดไปแล้วก็ผ่านพ้นล่วงเลยไปแล้ว แต่อาจารย์ผู้วิเศษยังคงอยู่คอยกระซิบเตือนใจอยู่เสมอทุกขณะว่า "ระวัง อย่าประมาทนะ อย่าให้ผิดพลาดเช่นนั้นอีกนะ"

ผิดหนึ่งพึงจดไว้ ในสมอง
เร่งระวังผิดสอง ภายหน้า
สามผิดเร่งคิดตรอง จงหนัก เพื่อนเอย
ถึงสี่อีกทีห้า หกซ้ำอภัยไฉน

จงสังเกตพิจารณาดูให้ดีเถิด จะเห็นได้ว่า นักค้นคว้าวิทยาศาสตร์ทางโลกก็ดี และท่านผู้วิเศษที่เป็นศาสตราจารย์ในทางธรรมทั้งหลายก็ดี ล้วนแต่ผ่านพ้นอุปสรรคความผิดพลาดนับครั้งไม่ถ้วนมาแล้วด้วยกันทุกท่าน

๖. สติสัมปชัญญะ (ความระลึกได้ และความรู้ตัว)

ที่จะทำอะไรไม่ให้ผิดนั้น ข้อสำคัญอยู่ที่สติ ถ้ามีสติคุ้มครองกายวาจาใจอยู่ทุกขณะ จะทำอะไรไม่ผิดพลาดเลย ที่ผิดพลาดเพราะขาดสติ คือ เผลอ เหม่อ เลินเล่อ ประมาท ระเริง หลงลืม จึงผิดพลาด จงนึกถึงคติพจน์ว่า "กุมสติต่างโล่ป้องอาจแกล้วกลางสนาม"

ธรรมดาชีวิตทุกชนิด ทั้งมนุษย์และสัตว์ ตลอดทั้งพืชพันธุ์พฤกษาชาติ เป็นอยู่ได้ด้วยการต่อสู้ ตรงกับคำว่า "Life is fighting" "ชีวิตคือการต่อสู้" เมื่อต่อสู้ไม่ไหวขณะใดก็ต้องถึงที่สุดแห่งชีวิต คือ death ความตาย เพราะฉะนั้นยังมีสติอยู่ตราบใดถึงตายก็ตายแต่กาย เช่นกับชีวิตของพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ท่านมีสติไพบูลย์อยู่ทุกขณะจิต ท่านจึงทำอะไรไม่ผิดและถึงซึ่งอมตธรรม คือธรรมที่ไม่ตาย ตรงกับคำว่า immortal จึงเรียกว่า ปรินิพพาน คือ นามรูปสังขาร ร่างกายที่เรียกว่า เบญจขันธ์ ขันธ์ ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ แตกดับไปเท่านั้น

เพราะฉะนั้นควรฝึกฝนสติ (ความระลึกรู้ ก่อนทำ ก่อนพูด ก่อนคิด) สัมปชัญญะ (รู้ตัวอยู่ทุกขณะที่กำลังทำอยู่, พูดอยู่, คิดอยู่) เมื่อทำเสร็จแล้ว ก็มีสติตรวจตราพิจารณาดูว่าบกพร่องอย่างไร หรือเรียบร้อยบริบูรณ์ดี ถ้าบกพร่องก็รีบแก้ไขเพื่อให้สมบูรณ์ต่อไป ถ้าเรียบร้อยดีอยู่แล้วก็พยายามให้เรียบร้อยดียิ่งๆขึ้นไปจนถึงที่สุด

๗. อานุภาพของไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา

ด้วยอานุภาพของไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา นี้แล จึงชนะข้าศึก คือกิเลสอย่างหยาบ อย่างกลาง และ อย่างละเอียดได้

๑. ชนะความหยาบคาย ซึ่งเป็นกิเลสอย่างหยาบที่ล่วงทาง กาย วาจา ได้ด้วย ศีล

๒. ชนะความยินดียินร้าย หลงรัก หลงชัง ซึ่งเป็นกิเลสอย่างกลางที่เกิดในใจได้ด้วย สมาธิ

๓. ชนะความเข้าใจผิด รู้ผิด เห็นผิด จากความเป็นจริงของสังขาร ซึ่งเป็นกิเลสอย่างละเอียดได้ด้วย ปัญญา

ผู้ใดศึกษาและปฏิบัติตามไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา นี้โดยพร้อมมูลบริบูรณ์สมบูรณ์แล้ว ผู้นั้นจึงเป็นผู้พ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้เป็นแน่นอน ไม่ต้องสงสัยเลย

เพราะฉะนั้น จึงควรสนใจ เอาใจใส่ ตั้งใจศึกษาและปฏิบัติตามไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา นี้ทุกเมื่อ เทอญ.

ธรรมปัญหาน่าหัว หรือว่า ปัญหาสดก

รวบรวมโดย

พระติกโกโน

คุณลุงหลวงวิลาศปริวัตร (เหลี่ยม วินทุพราหมณกุล)

๑. ถาม คนเราทำอย่างไรจะมีสุข ?
 ตอบ หนีทุกข์

๒. ถาม จะหาความสบายอย่างไร ?
 ตอบ หาความสงบ "นตฺถิสนฺติ ปรํ สุขํ สุขสบายอื่นนอกจากความสงบไม่มี"

๓. ถาม รักอะไรดี ?
 ตอบ รักตัว "นัตถิ อัตตสมํ เปมํ ความรักเสมอด้วยตนไม่มี"

๔. ถาม อะไรเป็นของตัว ?
 ตอบ กรรม

๕. ถาม อะไรงามที่สุด ?
 ตอบ ศีลสังวร (สีลาลังการ)

๖. ถาม หนีอะไรดี ?
 ตอบ หนีวัฏสงสาร

๗. ถาม เสพย์อะไรดี ?
 ตอบ บัณฑิตย์

๘. ถาม เสพย์อะไรไม่ดี ?
 ตอบ พาล

๙. ถาม ออกจากอะไรดี ?

ตอบ ออกจากกาม

๑๐. ถาม ตั้งอยู่ในอะไรดี ?

ตอบ ตั้งอยู่ในความไม่อาลัย

๑๑. ถาม คนเราแก่ลงเมื่อไร ?

ตอบ แก่ลงทุกขณะจิต

๑๒. ถาม สัตว์ดับเมื่อไร ?

ตอบ ดับเมื่อสิ้นความปรารถนา

๑๓. ถาม อะไรน่าสงสารที่สุด ?

ตอบ วัฏสงสาร

๑๔. ถาม ทุกข์อะไรหนียากที่สุด ?

ตอบ ชาติ ชรา พยาธิ มรณะ

๑๕. ถาม อะไรน่ากลัวที่สุด ?

ตอบ บาป

๑๖. ถาม อะไรน่าใคร่ ?

ตอบ บุญ

๑๗. ถาม คนอย่างไรไม่งาม ?

ตอบ คนไม่มีศีล

๑๘. ถาม พระพุทธเจ้าทรงปรารถนาผลกุศลหรืออกุศล ?

ตอบ ไม่ทรงปรารถนาทั้ง ๒ อย่าง

๑๙. ถาม ตัณหา ๓ ไหนดี ?

ตอบ ไม่ดีสักอย่าง

๒๐. ถาม ศีลองค์ไหนไม่ดี ?

ตอบ ล่วงองค์ไหนไม่ดีองค์นั้น

๒๑. ถาม เผาอะไรดี ?

ตอบ เผากิเลส

๒๒. ถาม ให้อะไรดี ?

ตอบ ให้ธรรม

๒๓. ถาม เลี้ยงอะไรดี ?

ตอบ เลี้ยงใจในกุศล

๒๔. ถาม ถอยหลังเมื่อไรดี ?

ตอบ เมื่อ โลภ โกรธ หรือ หลง

๒๕. ถาม ดับอะไรยาก ?

ตอบ ดับเพลิงกิเลส (ราคะ โทสะ โมหะ)

๒๖. ถาม พากันไปไหนดี ?

ตอบ พากันไปทางนิพพาน

๒๗. ถาม ตัดอะไรยาก ?

ตอบ ตัดบ่วง

๒๘. ถาม ประดับอะไรดี ?

ตอบ ๑. ประดับปัญญา ๒. ประดับความดี ๓. ประดับขันติ "ขันติ ธีรัสสะ อลังกาโร ขันติเป็นเครื่องประดับของนักปราชญ์"

๒๙. ถาม ตู้อะไรดี ?

ตอบ ตู้พระธรรม

๓๐. ถาม ถืออะไรดี ?

ตอบ ถือศีล

๓๑. ถาม ถืออะไรไม่ดี ?

ตอบ ๑. ถือตัว (อัตตา) ๒. ถือมงคลตื่นข่าว

๓๒. ถาม อะไรน่ารัก ?

ตอบ ไม่มีอะไรน่ารัก (สรรพสิ่งเป็นอศุภ)

๓๓. ถาม "ขา" อะไรดี ?

ตอบ สามขา (ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา)

๓๔. ถาม แก้วอะไรดี ?

ตอบ แก้ว ๓ ประการ (พระรัตนตรัย)

๓๕. ถาม "วัด" ไหนไม่ควรเข้า ?

ตอบ วัฏฏสงสาร

๓๖. ถาม ภัยอะไรหนีไม่พ้น ?

ตอบ ภัย ๔

๓๗. ถาม อะไรสว่าง ?

ตอบ ปัญญา "นัตถิ ปัญญา สมา อาภา ความสว่างเสมอด้วยปัญญาไม่มี"

๓๘. ถาม อะไรมืด ?

ตอบ โมหะ

๓๙. ถาม ร่มอะไรประเสริฐ ?

ตอบ ร่มโพธิ์ (โพธิฉายา – พุทธฉายา)

๔๐. ถาม ธาตุไม่ใช่ทาส แลทาสไม่ใช่ธาตุ แต่ธาตุเป็นธาตุ แลทาสเป็นทาส การเป็นทาสของธาตุ ไม่ใช่เป็นธาตุของทาส ทั้งไม่ใช่เป็นทาสของทาส แลไม่ใช่เป็นธาตุของธาตุ แต่การเป็นทาสของธาตุ เป็นด้วยไม่รู้สังขาร

ตอบ สาธุ (จริงแล้ว)

(อธิบาย ธนทรัพย์ โภคทรัพย์ วัตถุกาม ญาติพี่น้อง บริวาร อายตนะ แลสรรพางค์กายเป็นธาตุ คนเราไม่ควรเป็นทาสของสิ่งเหล่านี้ ถ้าเป็นก็เป็นโดยไม่รู้เท่าสังขาร)

๔๑. ถาม บริษัทไหนใหญ่ที่สุด ?

ตอบ พุทธบริษัท

๔๒. ถาม "สง" อะไรอยู่กับสัตบุรุษเสมอ ?

ตอบ อานิสงส์

๔๓. ถาม พระพุทธองค์เสด็จไปโปรดเมืองฝรั่งเมื่อครั้งใด ?
ตอบ เปล่าเลย
๔๔. ถาม อะไรไวที่สุด ?
ตอบ ใจ
๔๕. ถาม น้ำอะไรแรง ?
ตอบ น้ำใจ
๔๖. ถาม สัตว์อะไรน่ากลัวที่สุด ?
ตอบ คนพาล
๔๗. ถาม ดินอะไรแรง ?
ตอบ ดินปืน
๔๘. ถาม ไฟอะไรแรง ?
ตอบ ไฟกิเลส
๔๙. ถาม ลมอะไรแรง ?
ตอบ ลมปาก
๕๐. ถาม ธาตุอะไรประเสริฐ ?
ตอบ ๑. วิญญาณธาตุ ๒. นิพพานธาตุ
๕๑. ถาม ตาอะไรร้อน ?
ตอบ อิจฉา (ตาร้อน)
๕๒. ถาม เวทนาอะไรไม่น่าเวทนา ?
ตอบ อุเบกขา
๕๓. ถาม หูให้คุณเมื่อไร ?
ตอบ เมื่อสดับพระธรรม
๕๔. ถาม ลิ้นให้โทษเมื่อไร ?
ตอบ เมื่อกระดิกสัปปรับ
๕๕. ถาม ขันธ์ ๕ ขันธ์ไหนเราชอบให้อยู่ในอำนาจ ?
ตอบ เวทนา (จะได้บังคับตัวสุขให้สุขเสมอ)

๕๖. ถาม อาการ ๓๒ อาการไหน ๑ เห็นได้ก่อน ๒ เห็นได้มาก?

ตอบ ๑. หนัง ๒. หนัง

๕๗. ถาม ทำบุญเมื่อใดไม่ได้ผลบุญ?

ตอบ เมื่อลุสอุปาทิเสสนิพพาน

๕๘. ถาม อะไรน่าเบื่อหน่าย?

ตอบ วัฏสงสาร

๕๙. ถาม อะไรไม่น่าเบื่อหน่าย?

ตอบ รสพระธรรม

๖๐. ถาม ในนิพพาน ในนรก ไหนมีสัตว์มากกว่ากัน?

ตอบ ๑. ในนรกมีสัตว์มากกว่า เพราะหนทางกว้าง นิพพานทางแคบ คนแลไม่เห็นไม่ค่อยไปทางนั้น

๒. ในนิพพานมีสัตว์มากกว่า เพราะสัตว์เข้านิพพานแล้วไม่รู้จักออก แต่นรกนั้นออก ๆ เข้า ๆ ได้

๓. ในนรกมีสัตว์มากกว่า เพราะสัตว์ในนิพพานไม่มีเลย สัตว์ถึงนิพพานแล้วไม่เป็นสัตว์อีก

๖๑. ถาม เราถูกขโมย ๑ สิ่ง ก็ได้ ๒ สิ่ง โลก ๑ ธรรม ๑ สองสิ่งนี้คืออะไร?

ตอบ ถูกขโมย ๑ สิ่ง ก็ได้ความโกรธเป็นโลก ๑ ครั้นต่อไปไม่รู้จะทำอย่างไรได้ ก็ได้อุเบกขา เป็นธรรม ๑

๖๒. ถาม คนเราควรประสงค์สิ่งใดในโลก?

ตอบ ควรต้องประสงค์สิ่งที่ขาด (เช่น มีเรือขาดพาย ควรประสงค์พาย)

๖๓. ถาม คนเราควรปรารถนาสิ่งใดในธรรม?

ตอบ พระนิพพาน

๖๔. ถาม ธรรมอะไรดับโลภ?

ตอบ จาคะ

๖๕. ถาม ธรรมอะไรดับโกรธ?

ตอบ เมตตา

๖๖. ถาม ธรรมอะไรดับหลง?

ตอบ วิชชา

๖๗. ถาม ธรรมอะไรดับอบายมุข?

ตอบ ๑. สัปปริสธรรม ๒. ศีลแปด

๖๘. ถาม ธรรมอะไรดับโศก?

ตอบ ไตรลักษณ (อนิจจํ ทุกขํ อนัตตา)

๖๙. ถาม ธรรมอะไรดับทุกข์นอกจากทางนิพพาน?

ตอบ ไม่มี

๗๐. ถาม ธรรมใดระงับเด็กขี้อ้อน?

ตอบ ๑. อุเบกขาของมารดา ๒. ขันติของเพื่อนบ้าน

๗๑. ถาม ถ้าเฉลี่ยทรัพย์ทั้งหมดให้ทุกคน ๆ จะเป็นอย่างไร?

ตอบ คงกลับเป็นอย่างเดิมตามสันดานเดิมของเขา

๗๒. ถาม ทรัพย์ประเสริฐหรือปัญญาประเสริฐแก่ปราชญ์?

ตอบ ทรัพย์ประเสริฐ เพราะมีปัญญาอยู่แล้ว

๗๓. ถาม นกกาหาได้ยากกว่านกดุเหว่า เพราะมีธรรมอะไร?

ตอบ นกกาเป็นบุรพการีของนกดุเหว่า ฟักไข่และเลี้ยงลูกให้

๗๔. ถาม เมื่อเห็นหญิงอาบน้ำ ท่านควรเมตตาหรือกรุณา?

ตอบ ทั้ง ๒ อย่าง

(เมตตา เพราะหล่อนจะได้บริโภคน้ำเป็นสุข กรุณาเพราะอยากให้หล่อนหายให้ถึงบ้านพ้นทุกข์)

๗๕. ถาม เมื่อเห็นหญิงซื้อเสื้อผ้า ท่านควรเมตตาหรือกรุณา?

ตอบ กรุณา

(เพราะใคร ๆ ก็ทราบว่าหญิงมีเสื้อผ้าอยู่มากเหลือใช้อยู่แล้วเป็นธรรมดา น่ากรุณาในการเสียเงินอีก)

๗๖. ถาม ทำทานเมื่อไรดี ?
ตอบ ทำเสมอดี

๗๗. ถาม เสือขาดศีลตัวไหนมาก ?
ตอบ ปาณาติบาต

๗๘. ถาม สัตว์อะไรขาดศีลอทินนาทานมาก ?
ตอบ ๑. นกกา ๒. สัตว์มนุษย์

๗๙. ถาม สัตว์อะไรขาดศีลมุสาวาทมาก ?
ตอบ สัตว์มนุษย์

๘๐. ถาม สัตว์อะไรขาดศีลสุรามาก ?
ตอบ ไม่มีสัตว์อะไร นอกจากสัตว์มนุษย์

๘๑. ถาม แร้งได้สัญญาอะไร ?
ตอบ อสุภสัญญา

๘๒. ถาม หญิงแล ชายฝ่ายไหนทำวจีกรรมมากกว่ากัน ?
ตอบ หญิงพูดมากกว่าชาย

๘๓. ถาม หญิงชายฝ่ายไหนทำกายกรรมมากกว่ากัน ?
ตอบ ชายทำมากกว่าหญิง

๘๔. ถาม หญิงชายฝ่ายไหนทำมโนกรรมมากกว่ากัน ?
ตอบ หญิงชายคิดเท่ากัน

๘๕. ถาม กุศลและอกุศลกรรมบท คนทำไหนมากกว่ากัน ?
ตอบ ทำอกุศลมากกว่ากุศล

๘๖. ถาม จากข้อ ๘๒ และ ๘๕ ท่านสรุปความว่าอย่างไร ?
ตอบ หญิงปดมาก

๘๗. ถาม โลกธรรม ๔ คู่ ถ้าได้ ๑ เสีย ๓ ควรอยากได้อันไหน ?
ตอบ อยากได้สุข (เพราะถ้าได้สุขแล้ว เรื่องลาภยศและชื่อเสียงคงเรียบร้อย)

๘๘. ถาม ทุกข์ดับตรงไหน ?
ตอบ เกิดตรงไหนดับตรงนั้น

๘๙. ถาม หนีตายไปไหนพ้น ?

ตอบ ไปนิพพาน

๙๐. ถาม เห็นอย่างไรดี ?

ตอบ เห็นชอบดี (สัมมาทิฏฐิ)

๙๑. ถาม ทำอย่างไรจึงจะให้พระพุทธองค์ทรงโปรดเราได้ ?

ตอบ ทำบุญ

๙๒. ถาม ทรัพย์อะไรประเสริฐ ?

ตอบ อริยทรัพย์

๙๓. ถาม อะไรยิ่งหมดยิ่งเปลืองยิ่งดี ?

ตอบ กิเลส

๙๔. ถาม บุคคลหาง่าย ๑ จำพวกคืออะไร ?

ตอบ เพื่อนกิน

๙๕. ถาม ธัมม์อะไรให้เกิดขลาด

ตอบ ทำขโมย

๙๖. ถาม อะไรเป็นใหญ่ ?

ตอบ ใจ (๑. มโนปุพพํคมาธมฺมา ธรรมทั้งหลายมีใจถึงก่อน ๒. มโนเสฏฐา ใจประเสริฐที่สุด ๓. มโนมยา สำเร็จด้วยใจ)

๙๗. ถาม ผลของการทุจริตดีอย่างไร ?

ตอบ ดีให้เกิดความรู้

๙๘. ถาม ตั้งอยู่ในอะไรดี ?

ตอบ อัปปมาทธรรม

๙๙. ถาม อะไรนึกได้เสมอดี ?

ตอบ ความตาย (จะได้รีบทำความดี)

๑๐๐. ถาม ทำอย่างไรจึงจะเรียกว่ามั่งมี ?

ตอบ ถือ สันโดษ "สันตุฏฐีปรมํ ธนํ ความสันโดษเป็นทรัพย์อย่างยิ่ง" ■

ในสมัยนี้ การที่หญิงไทยคนหนึ่งจะเข้าศึกษาเล่าเรียนวิชาพยาบาลเป็นเรื่องธรรมดา ในปีหนึ่ง ๆ มีหญิงไทยสมัครเข้าเรียนวิชาพยาบาลเป็นจำนวนมาก มากจนโรงเรียนพยาบาลทุกแห่งรับไว้ได้ไม่หมด แต่ในสมัยแม่ของผมการเรียนวิชาพยาบาลยังไม่เป็นที่นิยมสำหรับคนทั่วไป อาชีพพยาบาลยังไม่เป็นที่รู้จักแพร่หลาย ด้วยพระมหา กรุณาธิคุณ ของ สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระราชชนนีพันปีหลวง และสมเด็จพระมหิตลาธิเบศรอดุลยเดชวิกรม พระบรมชนกนาถ ความนิยมในวิชาพยาบาลและผดุงครรภ์ในประเทศไทยจึงเพิ่มมากขึ้นจนถึงปัจจุบันนี้

เนื่องจากแม่ของผมเป็นหญิงไทยรุ่นแรก ๆ ที่ได้เห็นคุณค่าของวิชาพยาบาลและผดุงครรภ์ และมีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียนวิชาพยาบาลจนได้รับประกาศนียบัตรจากโรงเรียนพยาบาลชั้นนำของประเทศทั้งสองแห่ง คือ โรงเรียนพยาบาลผดุงครรภ์และอนามัยศิริราช และโรงเรียนพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ซึ่งน้อยคนที่จะมีโอกาสเช่นนั้น ผมจึงถือโอกาสนำประวัติของโรงเรียนพยาบาลทั้งสองแห่งมาลงพิมพ์ไว้เพื่อเป็นอนุสรณ์ของแม่ ทั้งนี้ด้วยความกรุณาจาก **คุณสงวนสุข ฉันทวงศ์** นายกสมาคมศิษย์เก่าพยาบาลศิริราช และ **คุณสุดสงวน ประกิตเวชศักดิ์** นายกสมาคมศิษย์เก่าโรงเรียนพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ซึ่งผมขอขอบคุณท่านที่กล่าวนามทั้งสองท่านไว้ ณ ที่นี้

พล.อ.ต. ระวิง สมบูรณวณิชย์

ประวัติ

โรงเรียนพยาบาลผดุงครรภ์และอนามัยศิริราช*

โรงเรียนพยาบาลผดุงครรภ์ และอนามัยศิริราช มีกำเนิดขึ้นจากการตั้งโรงพยาบาลศิริราช และโรงเรียนราชแพทยาลัย ในรัชสมัยที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระราชทานการศึกษาแก่มวลชนชาวไทย โดยตั้งโรงเรียนพระอารามหลวงในจังหวัดพระนคร ครั้งนั้นสมเด็จพระนางเจ้าพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ได้ทรงริเริ่มก่อตั้งการฝึกหัดวิชาแพทย์ผดุงครรภ์ขึ้นในโรงเรียนแพทยากร เนื่องจากทรงพระเมตตาอาณาประชาราษฎร์ที่เดือดร้อนเพราะโรคภัย ต่อมาได้มีการปรับปรุงกันอีกหลายครั้งหลายหน เพื่อให้เหมาะสมกับการเป็นวิชาชีพที่มีเกียรติ โดยได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากองค์พระประมุขของชาติตลอดมา ร่วมด้วยพระราชวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ สมเด็จพระราชบิดาสมเด็จพระชนนีศรีสังวาลย์ มูลนิธิรอคกี้เฟลเลอร์ องค์การต่างประเทศหลายแห่ง และทางราชการมาเป็นลำดับจนบัดนี้ อนึ่ง ผลของการปฏิบัติงาน และชื่อเสียงเกียรติคุณของผู้ที่ได้เรียนสำเร็จไปจากสถาบันนี้ ได้นำมาซึ่งชื่อเสียงและความนิยมของวิชาชีพเพิ่มขึ้น ทำให้ประชาชนเห็นคุณค่าเชื่อถือในการพยาบาล และผดุงครรภ์มากขึ้น อันเป็นส่วนหนึ่งที่นำความเจริญก้าวหน้ามาสู่โรงเรียนของเรา จึงควรที่อนุชนรุ่นหลังได้บำเพ็ญตนเพื่อเทอดวิชาชีพและนำมาซึ่งความเจริญยิ่งขึ้นของโรงเรียน

---

* ตัดตอนจากบทเรียงความประกวดได้รับรางวัลที่ ๑ เนื่องในงานชุมนุมศิษย์เก่าพยาบาลศิริราช ประจำปี ๒๕๑๑ โดย นางสาวอุไรวรรณ พรานันท์

ความเป็นมา

[๑]ก่อนรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มิได้มีโรงพยาบาลประจำสำหรับเป็นที่อนุเคราะห์ราษฎรที่ป่วยไข้เป็นการสาธารณะ นอกจากในเวลาที่เกิดโรคระบาดขึ้นก็จัดตั้งโรงพยาบาลเพื่อทำการรักษาเป็นคราว ๆ ไป เมื่อโรคสงบก็ล้มเลิกไป ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงมีพระราชดำริที่จะช่วยเหลืออาณาประชาราษฎร์ โดยมีเหตุการณ์บางอย่างเกิดขึ้น กล่าวคือ ได้เกิดอหิวาตกโรคระบาดขึ้นในกรุงเทพ ฯ อย่างชุกชุมทำให้ประชาชนเสียชีวิตกันเป็นจำนวนมาก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์หลายพระองค์ และข้าราชการหลายท่านจัดตั้งโรงพยาบาลขึ้นในที่ต่าง ๆ ชั่วคราวเพื่อบำบัดโรคร้ายเหล่านั้นให้เสื่อมคลาย ครั้นโรคระบาดเหล่านั้นได้สงบลงแล้ว จึงทรงมีพระราชปรารภที่จะสร้างโรงพยาบาลไว้ประจำสืบต่อไป โดยตระเตรียมโครงการก่อสร้างโรงพยาบาลขึ้นที่พระราชวังหลัง ในที่ซึ่งโรงพยาบาลศิริราชตั้งอยู่เดี๋ยวนี้ และพระราชทานพระราชทรัพย์เป็นทุนสร้าง นอกจากนี้ยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้พระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการและชาวต่างประเทศซึ่งมีความประสงค์จะโดยเสด็จพระราชกุศลอันเป็นสาธารณประโยชน์เช่นนี้ได้ออกทุนทรัพย์สมทบตามแต่จะศรัทธา ครั้นต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๓๐ เมื่อสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าชายศิริราชกกุธภัณฑ์ทรงประชวรและได้สิ้นพระชนม์ลง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงษ์ และคณะข้าราชการจัดการทำพระเมรุที่ท้องสนามหลวงเพื่อพระราชทานเพลิงพระศพสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์ โดยเหตุที่ทรงมีพระราชดำริจะให้พระราชทรัพย์ซึ่งทรงบำเพ็ญพระราชกุศลในการพระศพครั้งนั้นมีผลเป็นถาวรวัตถุใช้ในสาธารณประโยชน์สืบต่อไปจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ทำศาลาอาคารรูปต่าง ๆ อันเป็นบริวารของพระเมรุนั้นด้วยเครื่องไม้จริง เมื่อเสร็จ

---

๑ ประวัติโรงพยาบาลศิริราช เวชนิสิตฉบับที่ระลึกงานฉลอง ๕๐ ปี (๒๔๓๒–๒๔๘๒) แพทยศาสตร์บัณฑิตปีที่ ๕๐ คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย ๒๔๘๒

การพระเมรุ ฯ แล้วจะโปรดเกล้าพระราชทานแก่โรงพยาบาลต่อไป ครั้นการพระเมรุ ฯ สำเร็จแล้วจึงให้การเป็นไปตามพระราชประสงค์และทรงพระราชทานนามแก่โรงพยาบาลนี้ว่า "โรงศิริราชพยาบาล" ตามพระนามสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ ฯ ทรงโปรดเกล้า ฯ ให้เปิดสถานที่นั้นเมื่อวันที่ ๒๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๓๑

ในปี พ.ศ. ๒๔๓๒ คณะกรรมการพยาบาลได้ดำริที่จะจัดให้มีการสอนวิชาแพทย์แผนปัจจุบันขึ้นในศิริราชพยาบาล เมื่อจัดการวางรูปโครงเสร็จแล้วจึงได้เปิดโรงเรียนแพทย์ขึ้นในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๓๒ แต่กิจการสอนวิชาแพทย์แรกตั้งโรงเรียนแพทย์ขึ้นนั้นก็ยังมีการอื่นอันเป็นสาขาแยกรวมอยู่ด้วย ฝ่ายการอื่นที่ว่านี้คือการฝึกหัดให้หญิงเป็นแพทย์ผดุงครรภ์ และการฝึกหัดคนผู้ชายให้เป็นพยาบาลประกาศนียบัตร ทั้งสองอย่างนี้ได้มาฝากทำเป็นครั้งคราว และในปี พ.ศ. ๒๔๓๖ กรมพยาบาลได้ประกาศเปิดสถานศึกษาวิชาแพทย์ขึ้นให้ชื่อว่า "โรงเรียนแพทยากร"

[๒]ครั้นต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๓๙ (ร.ศ. ๑๑๕) สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถพระราชชนนีพันปีหลวง ทรงมีพระราชปรารภว่าการผดุงครรภ์ในประเทศสยามนี้ยังมิได้มีแพทย์ผดุงครรภ์ที่มีความรู้อันแท้จริงสำหรับทำการผดุงครรภ์เลย ทำให้เกิดอันตรายแก่สตรีที่จะคลอดบุตร ดังนั้นจึงทรงเห็นว่าวิชาแพทย์ผดุงครรภ์มีความจำเป็นแก่ชีวิตของสตรีเป็นอันมาก จึงทรงพระมหากรุณาพระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์ให้ตั้งการฝึกหัดวิชาแพทย์ผดุงครรภ์ขึ้น เพื่ออนุเคราะห์แก่ชนทั้งหลายเมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๓๙ และพระราชทานตลอดมา แม้เมื่อพระองค์เสด็จสวรรคตแล้วโรงเรียนพยาบาล ฯ ก็ยังได้รับเงินจากกองพระราชมรดกของพระองค์บำรุงเป็นค่าใช้สอยส่วนหนึ่งอยู่เสมอมาจนทุกวันนี้ พระองค์ทรงมีพระราชเสาวนีย์โปรดเกล้า ฯ มอบการนี้แก่เจ้าพระยาภาสกรวงษ์ ซึ่งเป็นเสนาบดีกระทรวงธรรมการในเวลานั้นให้จัดให้กรมพยาบาลเป็นผู้จัดการเกี่ยวกับการสอน และการวางหลักสูตรโดยขณะนั้นกรมพยาบาลขึ้นอยู่กับกระทรวงธรรมการ ให้โรงเรียนนี้อาศัยอยู่ในโรงศิริราชพยาบาล และ

๒ ทวน บุญยนิยม ประวัติโรงเรียนพยาบาลผดุงครรภ์และอนามัยของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ เวชนิสิต ๒๔๗๓

โปรดเกล้าฯ ให้ท่านผู้หญิงภาสกรวงศ์ (เปลี่ยน บุนนาค) ภรรยาเสนาบดีกระทรวงธรรมการ ซึ่งเป็นสุภาพสตรีที่มีคุณวุฒิและคุณสมบัติเป็นที่นิยมยกย่องนับถือทั่วไปในสมัยนั้นเป็นผู้อำนวยการโรงเรียนพร้อมทั้งจัดหานักเรียนหญิงมาเรียน ให้พระบำบัดสรรพโรค (นายแพทย์ เอช อาดัมสัน) เป็นครูผู้สอน และทรงพระราชทานนามว่า "โรงเรียนแพทย์ผดุงครรภ์ และ หญิงพยาบาล" ดังมีประกาศรับนักเรียนเข้าเรียนดังนี้

[๓]โรงเรียนแพทย์ผดุงครรภ์และการพยาบาลไข้

ของสมเด็จพระนางเจ้าพระอรรคราชเทวี

ตั้งที่ศิริราชพยาบาล เปิด ณ วันที่ ๑๒ มกราคม ร.ศ. ๑๑๕

แจ้งความประกาศรับหญิงที่เป็นโสดฤๅที่มีสามีแล้ว มีอายุตั้งแต่๑๕–๔๐ ปีที่มีใจสมัครจะศึกษาเป็นแพทย์ผดุงครรภ์และการพยาบาลไข้ ได้ทราบ

โรงเรียนนี้ จะรับ เฉพาะหญิงใน กำหนดจำนวน นักเรียนที่สมเด็จ พระนางเจ้าพระอรรคราชเทวีทรงพระราชศรัทธาพระราชทานจำนวนเบี้ยเลี้ยงไว้ แต่ผู้ที่สมัครเรียนนั้นจะต้องทำสัญญาแก่กรมพยาบาลที่จะเรียนอยู่ครบ ๓ ปี เมื่อสอบไล่ความรู้ได้รับประกาศนียบัตรแล้ว จะต้องรับราชการอยู่ตามโรงพยาบาลอีก ๓ ปีเพื่อที่จะได้ให้ชำนาญในการรักษาพยาบาล แล้วจึงจะออกทำการรักษาพยาบาลของตัวเองแลต้องประพฤติตามข้อบังคับสำหรับโรงเรียนแลโรงพยาบาล ในเวลาที่ออกจากโรงเรียนรับการอยู่ตามโรงพยาบาลนั้นจะได้รับเงินเดือนตามกำหนดของกรมพยาบาล แต่จำนวนนักเรียนนี้มีกำหนดในทีแรกไม่มากนัก

---

๓ จากราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๓ หน้า ๕๒๔

เพราะฉะนั้นผู้ใดที่ปรารถนาจะเรียน ทราบความนี้แล้วจงรีบมาหาเจ้าพนักงานกรมพยาบาลที่จะได้ไต่สวนแลทำสัญญา เมื่อจำนวนเต็มแล้วจะต้องรอต่อปีหน้าจึงจะรับใหม่ได้

โดยบัญชาท่านเสนาบดี
วันที่ ๒๑ มกราคม ร.ศ. ๑๑๕

นายรอด

นายเวรกรมพยาบาล

โรงเรียนได้เริ่มทำการสอนตั้งแต่วันที่ ๑๒ มกราคม ร.ศ. ๑๑๕ (พ.ศ. ๒๔๓๙) รับหญิงที่เรียนจบชั้นมัธยมปีที่ ๓ เป็นอย่างต่ำเนื่องจากขณะนั้นโรงเรียนสำหรับประชาชนทั่วไปแห่งแรกของประเทศไทยเพิ่งเปิดดำเนินการได้เพียงสิบกว่าปี ทำให้มาตรฐานการศึกษาของประชาชนทั่วไปยังต่ำอยู่มาก มีหลักสูตรการเรียน ๓ ปีสำหรับเรียนแพทย์ผดุงครรภ์ และฝึกการพยาบาลด้วย แบ่งเป็นภาคทฤษฎี ๒ ปี และภาคปฏิบัติ ๑ ปี มีนักเรียนสมัครเข้ามาเรียนครั้งแรกเพียง ๑๔ คน และทุกคนอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ทั้งสิ้น ดังมีรายละเอียดของหลักสูตรและระเบียบการซึ่งตั้งขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๓๙ และใช้ต่อมาจนถึง พ.ศ. ๒๔๕๙ จึงได้มีการเปลี่ยนแปลงดังนี้คือ

[๔]หลักสูตรและระเบียบการโรงเรียนแพทย์ผดุงครรภ์และหญิงพยาบาล ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๙–๒๔๕๙

ขั้นหลักวิชามี

๑. พีสิโอโลยี ให้ได้ความรู้พอแก่ที่จะใช้ในการพยาบาล ตลอดถึงการผดุงครรภ์ด้วย

๒. คัพภานุเคราะห์ ให้ได้ความรู้สำหรับทำการแพทย์ผดุงครรภ์ได้บริบูรณ์

---

๔ ประวัติโรงเรียนแพทย์ผดุงครรภ์และหญิงพยาบาล ระเบียบการโรงเรียนราชแพทยาลัย ร.ศ. ๑๒๙ กระทรวงศึกษาธิการ

๓. สุขวิทยา ให้ได้ความรู้พอแก่ที่จะใช้ในการพยาบาลคนไข้ เช่น รักษาความสะอาดในเครื่องใช้ และสถานที่และรู้จักคุณโทษของอาหารเป็นต้น

๔. การตรวจไข้ ให้รู้จักอาการไข้ทั้งสำหรับทารก และมารดา ทุกชนิดโรค บรรดาที่จะเกี่ยวข้องในการคลอดบุตร จนสิ้นเขตและให้รู้จักวิธีการตรวจด้วย

๕. การพยาบาล ให้รู้หลักของการพยาบาล และรู้หน้าที่ของผู้พยาบาล เช่นเป็นคนกลางในระหว่างแพทย์กับคนไข้ การให้ยาและการผ่อนผันกล่อมใจคนไข้

๖. ธรรมจริยา สอบความประพฤติ อัธยาศัย และ จรรยา อันเกี่ยวข้องแก่หน้าที่คนพยาบาล เช่น มั่นคงต่อคำสั่ง เอื้อเฟื้อ สุจริต เที่ยงธรรม เมตตา กรุณา ความอดทน เป็นต้น

ขั้นฝึกหัด

๑. การทำรายงาน หัดทำรายงานการตรวจไข้ให้ชำนาญ

๒. การเข็ม หัดเย็บปักถักร้อย ให้พอแก่การงานที่จะต้องใช้ในการพยาบาล

๓. การประกอบอาหาร หัดการหุงต้มให้พอใช้ในการพยาบาล

๔. การนวด หัดบีบนวดให้พอช่วยแก้ไขให้คนไข้มีความสุขได้

๕. การเลี้ยงเด็ก หัดเลี้ยงลูกอ่อนให้ชำนาญ

๖. การปลูกฝี หัดปลูกให้เป็น และมีความรู้ในเรื่องฝีดาษให้ตลอดด้วย

๗. การตรวจไข้ หัดตรวจครรภ์ ตรวจทารกและตรวจไข้ให้ชำนาญ

๘. การพยาบาล หัดพยาบาลคนไข้ให้ชำนาญหลาย ๆ อย่างหลาย ๆ ชนิด

๙. การผดุงครรภ์ หัดทำการผดุงครรภ์ ตั้งแต่เป็นผู้ช่วยและทำเองให้ชำนาญในวิธีต่าง ๆ

ระเบียบการ

ว่าด้วยสถานที่และการปกครอง

วิชาแพทย์ผดุงครรภ์ก็เป็นวิชาสำคัญอันหนึ่งที่ต้องการมาก และเป็นประโยชน์แก่บ้านเมือง เหตุฉะนั้นโรงเรียนแพทย์ผดุงครรภ์ก็คงจะเป็นโรงเรียนใหญ่แผนกหนึ่ง แต่โดยเหตุที่เป็นการแรกตั้งถ้าจะจัดตั้งขึ้นเป็นส่วนใหญ่อันหนึ่ง โดยเฉพาะก็ต้องเปลืองทุนรอนมากมายนัก จึงได้อาศัยรวมอยู่ในบริเวณโรงเรียนราชแพทยาลัย จนกว่าจะเจริญสมควรที่จะแยกออกเป็นแผนกใหญ่แผนกหนึ่งได้ ก็จะได้จัดการขยับขยายต่อไป

ส่วนการปกครองที่เป็นอยู่ในทุกวันนี้ ได้จัดแบ่งที่อยู่ที่กิน และที่เล่าเรียนวิชาเป็นแผนกหนึ่งต่างหากในบริเวณนั้น มีผู้หญิงเป็นผู้ใหญ่ปกครองคนหนึ่งและจัดนักเรียนผู้ใหญ่เป็นดรุณาณัตถ์ช่วยปกครองรองลงไปอีกชั้นหนึ่ง และได้อาศัยครูของโรงเรียนราชแพทยาลัยไปสอน อาศัยโรงเรียนพยาบาลคลอดบุตรและโรงพยาบาลหญิงคนไข้เป็นที่ฝึกหัดทำการ อาศัยแพทย์ผดุงครรภ์สำหรับโรงพยาบาลคลอดบุตรเป็นครูผู้ฝึกหัดด้วย

ว่าด้วยการรับนักเรียน

นักเรียนโรงเรียนนี้จัดเป็น ๒ ประเภท คือ นักเรียนหลวงและนักเรียนเชลยศักดิ์ นักเรียนหลวงได้แก่คนที่สมัครจะเข้าเป็น นักเรียนใน บำรุง คือ ได้รับพระราชทานเงินบำรุงของสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานคนหนึ่ง ๆ เดือนละ ๑๕ บาท จนกว่าจะสอบไล่ได้ประกาศนียบัตร นักเรียนจำนวนนี้มีอัตรารับได้เพียง ๓๐ คน เป็นจำกัดและมีกติกาว่าเมื่อสอบไล่ได้ประกาศนียบัตรแล้วจำจะต้องทำการเกี่ยวข้องอยู่กับโรงเรียนไม่น้อยกว่า ๓ ปี กล่าวคือ โรงเรียนจะให้รับราชการเป็นแพทย์ผดุงครรภ์ก็ดี เป็นครูก็ดี หรือเป็นคนพยาบาลก็ดีก็ต้องรับทำการตามหน้าที่นั้น ๆ หรือที่ไม่มีตำแหน่งทำการจะออกไปอยู่บ้านก็ดี ถ้ามีการของโรงเรียนจะส่งไปรักษาพยาบาลไข้ในที่ใด ๆ ต้องรับทำการเช่นนั้นเป็นส่วนของโรงเรียนอยู่จนกว่าจะครบ ๓ ปีเป็นกำหนด

ส่วนนักเรียนเชลยศักดิ์นั้น เป็นนักเรียนที่สมัครจะเล่าเรียนแต่วิชาความรู้ ไม่ประสงค์จะรับเงินบำรุง นักเรียนจำพวกนี้ต้องเสียเงินค่าเล่าเรียนเดือนละ ๔ บาท มีอัตรารับได้เพียง ๒๐ คนเป็นจำกัด เมื่อเล่าเรียนสอบไล่ได้ประกาศนียบัตรแล้ว ก็เป็นอันออกจากข้อบังคับของโรงเรียน

นักเรียนทั้งสองจำพวกจะรับแต่คนที่มีอายุ ๑๕ ปีขึ้นไปจนถึง ๒๕ ปี และต้องมีความรู้ได้ประโยคประถมสามัญแล้วหรือเทียบประโยคประถมสามัญขึ้นไป

ว่าด้วยการไปมาอยู่กินของนักเรียน

นักเรียนหลวงทุกคนจะต้องอยู่ประจำในโรงเรียนเสมอ เว้นแต่ผู้ใหญ่ที่ปกครองทางบ้านจะมารับหรือขอลาไปด้วยกิจธุระอันสมควร จึงอนุญาตให้เป็นครั้งคราว ถ้าผู้ใดไม่สมัครที่จะมาอยู่กินในโรงเรียนก็จะเป็นนักเรียนหลวงไม่ได้ ต้องเป็นนักเรียนเชลยศักดิ์

นักเรียนเชลยศักดิ์ คือพวกที่ไม่ประสงค์จะรับพระราชทานเงินบำรุง ถ้าหากสมัครจะเข้าอยู่กินในโรงเรียนก็จะอนุญาตให้อยู่ได้ โดยที่ต้องเสียเงินค่าเบี้ยเลี้ยงอีกเดือนละ ๖ บาท

ว่าด้วยการสอนวิชาและสอบไล่

การสอนวิชาในโรงเรียนนี้มีการสอนการพยาบาลและการผดุงครรภ์ ด้วยทั้งสองอย่างทั้งฝึกหัดศิลปต่าง ๆ อันเกี่ยวแก่การพยาบาล เช่นการเย็บและการทำกับข้าวของกินเป็นต้นเวลาเรียนมีกำหนด ๒ ปี คือ เรียนหลักวิชาปีหนึ่งแล้วฝึกหัดทำการเพื่อความชำนาญอีกปีหนึ่ง เมื่อนักเรียนได้เล่าเรียนหลักวิชาเสร็จแล้วจะมีการสอบไล่เมื่อสิ้นปี ถ้าผู้ใดสอบไล่ได้ในส่วนหลักวิชานั้น แล้วต้องอยู่ฝึกหัดทำการสำหรับได้คะแนนความชำนาญอีกปีหนึ่ง ในชั้นนี้ถ้านักเรียนคนใดได้คะแนนความชำนาญประกอบกับความรู้อันเป็นหลักแสดงความสามารถที่จะเป็นแพทย์ผดุงครรภ์ได้ ก็จะได้รับประกาศนียบัตรแพทย์ผดุงครรภ์ ถ้าพอแต่เพียงเป็นคนพยาบาลได้ก็จะได้รับประกาศนียบัตรเป็นคนพยาบาล ประกาศนียบัตรทั้งสองอย่างนี้จะรับได้ต่อเมื่อนักเรียนได้มีอายุครบ ๑๘ ปีบริบูรณ์แล้ว

นักเรียนแพทย์ผดุงครรภ์รุ่นแรกนี้ได้รับการฝึกงานในโรงพยาบาล และออกไปฝึกกับแหม่ม ชื่อนิส ไนติงเกล ซึ่งทำงานควบคุมการพยาบาลที่สถานเนิสซิงโฮมรวมทั้งตามโรงพยาบาลข้างนอกด้วย มีผู้สำเร็จสอบไล่ได้ตามหลักสูตร ๑๐ คน จากนักเรียน ๑๔ คน ผู้ที่เรียนจบนี้ได้เข้าเฝ้ารับพระราชทานประกาศนียบัตรจากพระหัตถ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทุกคนในวันที่ ๓ มกราคม ในปี พ.ศ. ๒๔๔๓ ซึ่งเป็นวันที่ได้เสด็จพระราชดำเนินไปเปิดโรงเรียนแพทยากรที่ปรับปรุงเสริมสร้างขึ้นใหม่ และพระราชทานนามว่า "โรงเรียนราชแพทยาลัย" พร้อมกันนี้ได้พระราชทานประกาศนียบัตรและรางวัลแก่นักเรียนแพทย์ผดุงครรภ์ด้วย

[๕]ซึ่งผู้ที่ได้รับพระราชทานทุกคนแต่งตัวตามสมัยนิยม และใส่ถุงเท้ารองเท้ามาในพิธีได้มีการสอบไล่หน้าพระที่นั่ง โดยเมื่อออกมารับพระราชทานก็จะต้องแสดงวิชาความรู้ที่เรียนมาต่อพระพักตร์ ในโอกาสนี้ครูจะซักถามแล้วจึงได้รับพระราชทานประกาศนียบัตรจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และรับพระราชทานรางวัลจากสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ซึ่งเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในการผดุงครรภ์และการพยาบาล

พ.ศ. ๒๔๔๔–๒๔๔๘ เป็นระยะที่ได้มีการโยกย้ายนักเรียนไปเรียนที่บ้านท่านผู้หญิง พรรณ บุนนาค อยู่ได้ ๓ ปีและได้ย้ายกลับมาอยู่ที่บ้านท่านผู้หญิงภาสกรวงศ์อีก ๑ ปี หลังจากนั้นได้ส่งนักเรียนเหล่านี้ไปฝึกหัดทำการในโรงพยาบาลต่าง ๆ แล้วก็ให้ออกทำการต่อไปโดยไม่มีการสอบไล่หรือให้ประกาศนียบัตร ตลอดระยะเวลาเหล่านี้ไม่มีบันทึกเกี่ยวกับการศึกษาอบรมการฝึกงานจำนวนผู้สำเร็จและการสอบไล่แต่อย่างใดทั้งสิ้น

ในปี พ.ศ. ๒๔๔๙ กรมศึกษาธิการเห็นว่ามีความจำเป็นต้องมีพยาบาลชายไว้ใช้ทำการในโรงพยาบาล จึงได้ตั้งโรงเรียนฝึกหัดพยาบาลชายประกาศนียบัตรขึ้นมีหลักสูตรเพียง ๑ ปี เพื่อช่วยให้การพยาบาลคนไข้ชายได้ดีกว่าคนพยาบาลเดิมซึ่งไม่มีหลักสูตร

---

๕. คุณหญิงพิณพากย์พิทยาเภท ประวัติพยาบาลรุ่นหนึ่งคุณหญิงสงวน วีระไวทยะอนุสรณ์ ๖๐ ปี โรงเรียนพยาบาลผดุงครรภ์และอนามัยของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พ.ศ. ๒๕๐๐

อบรมแต่อย่างใด การตั้งหลักสูตรนี้ก็โดยมีจุดมุ่งหมายฝึกหัดคนพยาบาลให้มีความรู้ รู้จักการงานในหน้าที่จริง ๆ ให้รู้จักตั้งใจทำงานให้ถูกต้องได้ระเบียบแบบแผนจริง ๆ และมีหลักที่จะฝึกฝนตนเองเพื่อที่จะทำการพยาบาลในหน้าที่ของตนให้ดีขึ้นได้ กรมศึกษาธิการ จึงได้คิดการฝึกหัดและทำหลักสูตรขึ้นไว้แล้วหาคนเข้ามาฝึกหัด เมื่อสำเร็จตามหลักสูตรแล้วก็มีการสอบไล่ ใครสอบไล่ได้ก็ให้ประกาศนียบัตร และเรียกว่าคนพยาบาลประกาศนียบัตร การสอนก็มีแต่การเลคเช่อร์กับให้ฝึกหัดทำการรักษาพยาบาลในโรงพยาบาลนั่นเอง นักเรียนที่รับเข้ามากำหนดให้เป็นคนมีอายุไม่ต่ำกว่า ๒๐ ปี มีร่างกาย แข็งแรง คล่องแคล่ว ว่องไว ขยัน ต้องมีผู้รับรองเป็นหลักฐานในเรื่องความประพฤติ และความตั้งใจปฏิบัติงาน และเป็นผู้ที่มีความรู้สามัญชั้นต้นได้ประกาศนียบัตรประถมศึกษา ถ้ายังต่ำแต่สอบไล่ดูเห็นพอจะใช้ได้ก็จะให้เรียนเพิ่มเติมในที่นั้นทั้งฝึกหัดทำตารางบัญชีและป้ายอาการคนไข้ และสอนวิชาสามัญ ซึ่งเกี่ยวข้องแก่การพยาบาล สอนความประพฤติในหน้าที่กับฝึกหัดให้ทำการพยาบาลไปด้วยทีเดียวเพียงเวลาปีหนึ่งจึงจะสอบไล่ได้ หลักสูตรที่กำหนดให้คนพยาบาลประกาศนียบัตรเรียนมี

ก. ฟีสิโอโลยี — ให้รู้พอเป็นสังเขปสำหรับ ใช้ในการเกี่ยวข้องด้วยพยาบาล บาดแผล เป็นต้น

ข. สุขวิทยา — ให้พอรู้ จัก เหตุผล คุณ ประโยชน์ ที่ ต้องรัก ษา ความสะอาดแก่คนไข้ ทั้งแก่เครื่องใช้และสถานที่

ค. การตรวจไข้ — ให้รู้จักอาการไข้พอแก่ที่จะใช้

ง. ปลูกฝี — หัดปลูกฝีให้ชำนาญ

จ. จรรยา — ต้องมั่นต่อคำสั่ง คือตรงต่อข้อบังคับ ต่อเวลา ต่อคำสั่ง
- เอื้อเฟื้อ เอาใจใส่ต่อหน้าที่
- สุจริต ต่อคนไข้และผู้อื่นทั้งกายและใจ

- เที่ยงธรรมไม่ลำเอียงด้วยอคติ ๔ คือ ความรัก ความกลัว ความโกรธ ความหลง ในการต่าง ๆ ที่เกี่ยวแก่คนไข้
- เมตตากรุณา
- ความประพฤติ สุภาพ กิริยา วาจา เรียบร้อย
- อัธยาศัย ถี่ถ้วน ละเอียดไม่มักง่ายและไม่ประหม่าตื่นเต้นต่อความทุกข์เวทนาของคนไข้

ฉ. การฝึกหัดพยาบาล จัดให้ฝึกหัดพยาบาลเป็น ๒ วิธี คือจัดให้เป็นเวรประจำ สำหรับพยาบาลคนไข้ทั่วไปวิธีหนึ่ง หรือมอบคนไข้ให้เฉพาะตั้งแต่นักเรียนพยาบาลคนหนึ่ง หรือสองคนต่อคนไข้คนหนึ่ง ให้ฝึกหัดพยาบาลประจำตัวและให้พยายามปฏิบัติเป็นอย่างดีที่สุดกับหัดจดอาการเป็นรายงานไปด้วยจนกว่าจะหายวิธีหนึ่ง

การสอบไล่จะมีต่อเมื่อได้ฝึกหัดมาแล้วจนจบปี บางอย่างบางวิชาก็สอบโดยการให้เขียนตอบบางอย่างก็สอบด้วยปาก และตรวจรายงานอาการไข้ที่นักเรียนทำ รายงานของผู้ปกครอง ในการที่นักเรียนได้ฝึกหัดทำการกับรายงานความประพฤติตัดสินให้คะแนนนับเข้าในข้อสอบไล่ด้วย เมื่อผู้ใดสอบไล่ได้ ก็จะให้ประกาศนียบัตรเป็นเครื่องหมายว่าเป็นผู้พยาบาลที่ได้ฝึกหัดความรู้แล้ว เรียกว่า คนพยาบาลประกาศนียบัตร แต่นักเรียนฝึกหัดพยาบาลจำพวกนี้ในการสอบไล่ที่จะให้ประกาศนียบัตรในหมวดจรรยา มีระเบียบวินัยและความประพฤติ เป็นต้น จะนับว่าเป็นสิ่งสำคัญและกวดขันยิ่งกว่าข้ออื่น ๆ นักเรียนพยาบาลที่ได้ประกาศนียบัตรแล้วจะได้จัดตำแหน่งให้เข้าทำการในโรงศิริราชพยาบาล หรือส่งไปรับราชการในที่อื่น ๆ แล้วแต่โอกาสอันสมควร

ครั้นในปี พ.ศ. ๒๔๕๐ เป็นต้นมา กระทรวงธรรมการได้เข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษาของโรงเรียนอีกครั้งหนึ่ง โดยกรมศึกษาธิการได้นำความกราบ

บังคมทูลสมเด็จพระนางเจ้าพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ในปี พ.ศ. ๒๔๕๑ เรื่อง "โรงเรียนแพทย์ผดุงครรภ์และหญิง พยาบาลที่ได้ ทรงสถาปนาไว้ เดิมได้ย้ายออกไปจากศิริราช และขอพระราชทานให้เปิดทำการสอนอีก" พระองค์ได้ทรงมีพระราชเสาวนีย์โปรดเกล้าฯ ให้กระทรวงธรรมการจัดวางระเบียบการสอนและหลักสูตรขึ้นใหม่ให้ใช้ติดต่อกับหลักสูตรและระเบียบเดิม ให้ใช้สถานที่รวมกันในบริเวณโรงเรียนราชแพทยาลัย เนื่องจากทรงเห็นว่าเป็นการที่เกี่ยวข้องกัน ครั้นกรมศึกษาธิการจัดหานักเรียนได้อีกและตั้งหลักสูตรอบรมพยาบาลประกาศนียบัตรได้แล้ว จึงนำความขึ้นกราบบังคมทูลแด่สมเด็จพระบรมราชินีนาถ เพื่อขอพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์ให้แก่นักเรียนแพทย์ผดุงครรภ์เช่นก่อนอีก ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราชูปถัมภ์ดุจกาลก่อน เนื่องจากพระราชศรัทธาของพระองค์ที่จะให้วิชาแพทย์ผดุงครรภ์นั้นแพร่หลายเป็นประโยชน์แก่ผู้ได้เรียนรู้ และยังเป็นประโยชน์ใน การ ช่วยอภิบาล รัก ษา ชีวิต อาณาประชาราษฎร์ ทั่วไป จึงควรเป็นที่ระลึกถึงในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้น

หลักสูตรที่ใช้ในครั้งนี้เหมือนของเดิม ส่วนด้านการปกครองมีพระยาโอวาทวรกิจเป็นผู้อำนวยการปกครองทั้งฝ่ายแพทย์และพยาบาล ด้านการสอนมีพระบำบัดสรรพโรค และคณาจารย์โรงเรียนแพทย์สอนวิชาต่าง ๆ ร่วมด้วย ครูจาบซึ่งเป็นผู้ปกครองฝ่ายนักเรียนพยาบาลเป็นผู้สอนการพยาบาล ระยะนี้จำนวนนักเรียนเพิ่มขึ้นเป็น ๓๐ – ๔๐ คน ดังจะเห็นได้จากรายงานกราบบังคมทูลแด่สมเด็จพระบรมราชินีนาถ คือ

[๖]ในปี ค.ศ. ๒๔๕๔ นักเรียนแพทย์ผดุงครรภ์ได้รับพระราชทานประกาศนียบัตรเป็นจำนวน ๑๕ คนจากสมเด็จพระบรมราชินีนาถฯ ดังใจความกราบบังคมทูลความว่า

"ในปี ร.ศ. ๑๒๖ (พ.ศ. ๒๔๕๐) ได้จัดตั้งโรงเรียนแพทย์ผดุงครรภ์ขึ้น ในปี ร.ศ. ๑๒๙ (พ.ศ. ๒๔๕๓) มีนักเรียนสอบไล่ได้ทำการสำเร็จเรียบร้อยและแสดงความ

---

๖ จากจดหมายเหตุกรมราชเลขาธิการ ๔/๑๙ เรื่อง "รายงานการโรงเรียนแพทย์ผดุงครรภ์ของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระราชชนนีพันปีหลวง" กราบบังคมทูลที่ตำหนักพญาไท เมื่อวันที่ ๑๐ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๓๐

สามารถที่จะเป็นแพทย์ผดุงครรภ์ ควรได้รับพระราชทานประกาศนียบัตร ๑๕ คน ภายในจำนวน ๔๑ คน จึงขอพระราชทานนำนักเรียน ๑๕ คนนี้ เข้าเฝ้าฝ่าละออง ธุลีพระบาท เพื่อรับพระราชทานประกาศนียบัตรเป็นเครื่องหมายแสดงความรู้ความสามารถในวิชา และความอุตสาหะพยายามที่ได้ศึกษาเล่าเรียนสนองพระเดชพระคุณมา"

ในสมัยแรกนี้คุณค่าความนิยมการพยาบาลและผดุงครรภ์ก็ยังต่ำมาก แต่ด้วยพระมหากรุณาธิคุณและพระราชศรัทธาของสมเด็จฯ ต่อวิชาชีพนี้ ซึ่งพระองค์ทรงเห็นคุณประโยชน์ว่าเป็นสิ่งที่ดีสมควรจะนำเข้ามาใช้ พระองค์มิได้ทรงย่อท้อหวั่นไหวที่จะสนับสนุน โดยทรงเป็นผู้ริเริ่มใช้การผดุงครรภ์และพยาบาลแบบใหม่ เมื่อประสูติพระราชโอรสธิดา ก็เลิกการบรรทมเพลิง ซึ่งใช้กันมาแต่สมัยโบราณ คนชั้นสูงก็เกิดความนิยมค่อย ๆ เลิกตามไป และโปรด ฯ ให้ประกาศแก่คนทั้งหลายให้ทราบทั่วไปในคุณประโยชน์ของการผดุงครรภ์แบบใหม่นี้ ให้อ้างพระนามว่าพระองค์เองก็ได้ทรงใช้อยู่เสมอ และเมื่อหญิงคนใดเข้าไปคลอดบุตรในโรงพยาบาล และใช้วิธีแบบใหม่นี้ก็ทรงพระราชทานเงินทำขวัญ ๔ บาท (ครั้งนั้นก็มีค่าเป็นเงินเดือนได้เดือนหนึ่ง) พร้อมทั้งเบาะและผ้าอ้อมแก่ทารกด้วย ๑ ชุด เพื่อชักจูงคนทั้งหลายให้เกิดความนิยม เพราะสมัยนั้นความนิยมในการรักษาพยาบาลแบบใหม่ยังมีน้อยนัก โรงพยาบาลยังต้องใช้แพทย์แผนโบราณร่วมอยู่ด้วยในหลักสูตรแพทย์ ก็ยังมีวิชาแพทย์แผนโบราณรวมอยู่ด้วย

สำหรับเครื่องแบบของโรงเรียนแพทย์ผดุงครรภ์และหญิงพยาบาล ในยุคแรกนี้ยังไม่ได้มีผู้กำหนดไว้ การแต่งกายเป็นไปตามสมัยนิยมคือ นุ่งผ้าซิ่นหรือโจงกระเบน แต่ส่วนมากเป็นโจงกระเบนพื้นสีต่าง ๆ ใส่เสื้อขาว ไม่จำกัดแบบว่า ใครจะใส่คออะไร แขนยาวแค่ไหนก็ได้และผูกเอี๊ยมเวลาปฏิบัติงาน

ในปี พ.ศ. ๒๔๕๖ กรมศึกษาธิการได้กำหนดพื้นความรู้ของผู้เข้าเรียนเป็นจากประถมปีที่ ๓ มาเป็นพื้นความรู้อย่างต่ำมัธยมปีที่ ๑ โดยกำหนดให้เหมาะสมกับมาตรฐานการศึกษาสมัยนั้น และให้พระยาศึกษาสมบูรณ์เป็นผู้อำนวยการโรงเรียน

แทนหลวงจรุงชวนะพูน และในปี พ.ศ. ๒๔๕๗ กรมศึกษาธิการได้เพิ่มหลักสูตรฝึกหัดการพยาบาลชาย ประกาศนียบัตรจาก ๑ ปี เมื่อแรกตั้งมาเป็น ๒ ปี ซึ่งเรียนเฉพาะวิชาพยาบาลเท่านั้น และเรียนรวมกันกับนักเรียนผดุงครรภ์และหญิงพยาบาล โดยเรียนหลักวิชาปีหนึ่งและฝึกหัดเพื่อความชำนาญอีกปีหนึ่ง เมื่อสำเร็จได้ประกาศนียบัตร เป็นคนพยาบาลแล้วบรรจุเข้าทำงานในโรงพยาบาลหรือส่งออกปฏิบัติงานข้างนอก ส่วนนักเรียนหญิงให้เรียนวิชาผดุงครรภ์ต่อ ๑ ปี เป็นหลักสูตร ๓ ปี เช่นเดิม ขึ้นสังกัดกรมศึกษาธิการในกระทรวงธรรมการ ดังนั้นตั้งแต่ปีนี้เป็นต้นไปหลักสูตรพยาบาลชายประกาศนียบัตร เปลี่ยนเป็นหลักสูตร ๒ ปี และมีพยาบาลประกาศนียบัตรชายหลักสูตร ๑ ปี จบเป็นรุ่นแรกจำนวน ๘ คน เมื่อจบแล้วมีอัตราเงินเดือนอย่างต่ำเดือนละ ๕๐ บาท และในปีนี้เองได้มีพระราชวงศ์ อีกพระองค์หนึ่งซึ่งมีพระอุปการคุณแก่โรงเรียนพยาบาลเข้ามาช่วยส่งเสริมคือ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมขุนไชยนาทนเรนทร ได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการโรงเรียนราชแพทยาลัยและได้เปลี่ยนผู้อำนวยการเป็นพระยาเวชสิทธิพิลาศ กรมขุนไชยนาทนเรนทรได้ทรงเอาพระทัยใส่ใน โรงเรียนแพทย์ผดุงครรภ์เป็นอันมาก โดยทรงแก้ไขและขยายหลักสูตรการอบรมออกไปอีก ให้รู้จักพยาบาลคนไข้โรคต่าง ๆ มากขึ้นด้วย พระองค์ทรงเห็นว่า [๗] "การตั้งโรงเรียนนี้ขึ้นเป็นพระราชดำริดีอย่างยิ่ง นางผดุงครรภ์เหล่านี้ทำการ ช่วย คลอดบุตร ทั้งในโรง พยาบาลและออก ไปทำ ข้างนอก เป็น ประโยชน์สาธารณกุศลเป็นอันมาก เสด็จในกรมได้ทรงเปลี่ยนระเบียบบางประการในการคลอดบุตร คือ เมื่อก่อนนั้นคนคลอดบุตรที่คลอดในโรงพยาบาลเวลาคลอดแล้วกลับบ้านต้องได้เงิน ๔ บาท เป็นค่าพาหนะกลับพร้อมทั้งเบาะ ผ้าอ้อมเด็ก ๑ สำรับก็เปลี่ยนโดยขอให้ลดเงินสำหรับคนคลอดบุตร ๓ บาท คงให้คนละ ๑ บาท ส่วนอย่างอื่น ๆ เหมือนเดิมแล้วต่อมาไม่ให้เลยเพราะคนไข้มากขึ้นทุกที เนื่องจากประชาชนมีความนิยมในการผดุงครรภ์สูงขึ้นการงานทุกอย่างก็ดำเนินมาด้วยดี เป็นลำดับ

---

๗ พระนิพนธ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนไชยนาทนเรนทร สารศิริราชฉบับฉลองหกสิบปีศิริราช พฤษภาคม ๒๔๙๓

[๘] ในวันที่ ๒๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๙ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ประดิษฐานโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเป็นมหาวิทยาลัยและพระราชทานนามว่า "จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย" ให้ขึ้นอยู่กับกระทรวงธรรมการ ต่อมาในเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๖๐ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระบรมราชโองการทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้รวมโรงเรียนราชแพทยาลัยอันมีโรงเรียนแพทย์ผดุงครรภ์และหญิงพยาบาลรวมอยู่ด้วย ให้เข้าอยู่ในจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัยและได้จัดตั้งโรงเรียนราชแพทยาลัยเป็นคณะแพทยศาสตร์ แห่งจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัยขึ้นในสมัยนี้สมเด็จพระ บรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้า จักรพงศ์ภูวนารถ กรมหลวงพิษณุโลก ประชานาถ ทรงดำรงตำแหน่งอุปนายกผู้อำนวยการสภากาชาดสยาม พระองค์และกรมขุนไชยนาทนเรนทรมีความสนิทสนมกันมาก กรมขุนไชยนาทนเรนทรทรงมีพระราชดำริอย่างไรก็มักจะทูลให้กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทรงทราบเสมอ ขณะนั้นสภากาชาดสยามได้มีโรงเรียนพยาบาลสภากาชาดแล้ว โดยตั้งขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๕๗ อยู่ในโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ เป็นโรงเรียนที่สอนมุ่งหนักในด้านการพยาบาลทั่วไป ตามวัตถุประสงค์ของสภากาชาดสยาม และได้ขอพยาบาลที่สำเร็จวิชาผดุงครรภ์และหญิงพยาบาลจากศิริราชจำนวน ๔ คน ไปช่วยดำเนินงานด้านการพยาบาลในโรงเรียนและโรงพยาบาลสภากาชาด ซึ่งมีจุดมุ่งหมายในครั้งนั้นเพื่อเตรียมเจ้าหน้าที่พยาบาลให้บริการต่อผู้เจ็บป่วยในโรงพยาบาลหลักสูตรการเรียนครั้งแรกเป็นหลักสูตรการพยาบาลทั่วไป ๑ ปี ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนเป็น ๒ ปี พื้นความรู้ของผู้สมัครเรียนในระยะแรกรับผู้ที่มีความรู้เทียบเท่าประโยค มัธยมปีที่ ๑ หรือ ๒ และต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๖๐ โรงเรียนพยาบาลสภากาชาดได้เปลี่ยนหลักสูตรการพยาบาลทั่วไปเป็น ๓ ปี ส่วนวิชาการผดุงครรภ์ไม่มีและรับผู้สมัครเข้าเรียนให้มีพื้นความรู้เพิ่มขึ้นเป็นมัธยมปีที่ ๓ อย่างต่ำ

จากเหตุดังกล่าวที่ทางโรงเรียนพยาบาลของศิริราช มีหลักสูตรหนักไปทางแพทย์ผดุงครรภ์และของโรงเรียนพยาบาลสภากาชาด มีหลักสูตรการพยาบาลทั่วไป

---

๘ แพทยศาสตร์บัณฑิตปีที่ ๕๐ ประวัติโรงพยาบาลศิริราช เวชนิสิตฉบับที่ระลึกงานฉลอง ๕๐ ปี (๒๔๓๒ — ๒๔๘๒)

ดังนั้นกรมขุนไชยนาทนเรนทร และกรมหลวงพิษณุโลกประชานาถก็ทรงสนับสนุนและช่วยกันประสานงานทางสภากาชาดสยาม กับโรงเรียนแพทย์ผดุงครรภ์และหญิงพยาบาลของศิริราช โรงเรียนแพทยาลัยและโรงพยาบาลศิริราชให้สอดคล้องและส่งเสริมกิจกรรมของทั้งสองฝ่ายให้เข้าร่วมกัน ได้ทำความ ตกลงกันว่าให้นักเรียน แพทย์ผดุงครรภ์ทางศิริราชได้ไปเรียน และฝึกหัดการพยาบาลที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์เป็นเวลา ๖ เดือน ภายหลังที่เรียนสำเร็จวิชาพยาบาลที่ศิริราช ๑ ปี ๖ เดือน เมื่อสำเร็จได้ รับ ประกาศ นีย บัตร วิชา พยาบาล ของ สภา กาชาด เสร็จ แล้ว จึง กลับ มา เรียน วิชาผดุงครรภ์อีก ๑ ปี แต่ส่งไปเพียง ๒ รุ่นก็หยุด เนื่องจากสภากาชาดต้องการให้ไปตลอด ๓ ปี ส่วนนักเรียนพยาบาล โรงเรียนพยาบาลสภากาชาดนั้นก็มารับการอบรมวิชาผดุงครรภ์ต่อที่โรงพยาบาลศิริราช ๑ ปี การแลกเปลี่ยนนักเรียนนี้กรมขุนไชยนาทนเรนทร ทรงมีเหตุผลว่าทำให้เกิดความสามัคคี และยังทำให้เกิดการขยายตัวก้าวหน้ายิ่งขึ้นในการผดุงครรภ์ตามพระราช ประสงค์ของ สมเด็จ พระบรม ราชินีนาถ ฯ อีกด้วย

ก่อนรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น การพยาบาลคนไข้ได้แยกกัน โดยใช้บุรุษพยาบาลทำการพยาบาลคนไข้ชายและนางพยาบาลทำการพยาบาลคนไข้หญิง แต่ในสมัยที่กรมขุนไชยนาทนเรนทร ทรงเป็นผู้บัญชาการนี้ได้มีพระราชดำริว่า ประเทศอื่นได้ใช้นางพยาบาลในการพยาบาลคนไข้ทั้งชายและหญิง จึงได้ทดลองให้หน้าที่การพยาบาลทั้งสองอย่างดังกล่าวนี้เป็นของนางพยาบาล อีกประการหนึ่งคือในสมัยนั้นแพทย์และพยาบาลพบกันไม่ได้ ผิดกฎข้อบังคับต้องคอยหลบกัน ทำให้การประสานงานเป็นไปโดยลำบาก ต่อมาเสด็จในกรมรับสั่งว่าควรให้แพทย์และพยาบาลได้พบกันเพื่อประสานงานกันจึงได้ขึ้นทำงานพร้อมกันได้ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทั้งสองประการนี้ได้ก่อให้เกิดผลดีในการรักษาพยาบาลยิ่งขึ้น และได้จัดทำขึ้นก่อนเป็นครั้งแรก ณ โรงพยาบาลศิริราช

ปัญหาเกี่ยวกับความนิยมในด้านวิชาชีพพยาบาลในสมัยแรก ๆ นี้นับว่ามีน้อยมาก เช่นเดียวกับทางการแพทย์ นางผดุงครรภ์ในสมัยนั้นยังไม่เป็นที่นิยมเพียงพอ

และคนโดยทั่วไปมักจะเห็นเป็นหมอตำแยและดูถูกบ้าง เพราะอาชีพนี้ยังไม่เป็นที่รู้จักแพร่หลาย ดังนั้นกรมขุนไชยนาทนเรนทรได้ทรงใช้วิธีประกาศแนะนำให้ใช้นางพยาบาลและผดุงครรภ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในครอบครัวชั้นสูง เพื่อเป็นการเชิดหน้าชูตา และได้ชี้แจงในเรื่องนางพยาบาลว่าเป็นผู้ช่วยแพทย์โดยทำงานพยาบาลให้สอดคล้องกัน[๙] ถ้าใช้คนในบ้านพยาบาลซึ่งไม่มีภูมิรู้ก็อาจทำไม่ถูกตามคำสั่งแพทย์ แม้จะรายงานให้แพทย์ทราบก็ทำไม่ถูกต้อง ถ้าใช้แพทย์และพยาบาลเป็นชุดกันแล้วการบำบัดโรคจะได้ผลดีกว่ามาก เมื่อได้ชี้แจงดังนี้แล้วต่อมาก็มีผู้เรียกนางพยาบาลไปใช้มากขึ้น เมื่อเห็นผลดีจริง ความนิยมนางพยาบาลดีขึ้นคนก็เต็มใจส่งลูกหลานมาเรียนการพยาบาลเพิ่มขึ้น นอกจากนี้พระองค์ยังได้ทรงเกลี้ยกล่อมคนชั้นสูงมีตั้งแต่ หม่อมเจ้า หม่อมราชวงศ์ หม่อมหลวงและบุตรหลานของคนชั้นสูงหลายคนมาเรียนวิชาพยาบาล เพื่อเป็นการยกระดับนักเรียนนางพยาบาลให้สูงขึ้นอีกทางหนึ่ง

มีเหตุบางประการซึ่งทำให้เกิดริเริ่ม มีเครื่อง แบบพยาบาลซึ่ง แต่แรกมา ยังไม่มี คือเมื่อประเทศไทยได้ประกาศสงครามต่อเยอรมันแล้วก็จับชาวเยอรมัน และออสเตรีย ทั้งผู้หญิงและผู้ชายไปกักขังไว้ในที่คุมขัง ต่อมาฝ่ายอังกฤษได้ขอให้ไทยส่งเชลยศึกเหล่านี้ไปอินเดีย ในการส่งเชลยศึกเหล่านี้ไป เจ้าหน้าที่ทางทหารมีความเห็นว่าควรมีนางพยาบาลไปด้วยชุดหนึ่ง และได้ขอมาทางโรงพยาบาลศิริราช ซึ่งเสด็จในกรมก็ได้คัดเลือกนางพยาบาลที่มีความรู้ความชำนาญพอสมควร และมีกิริยาเหมาะสมที่จะเข้ากับชาวต่างประเทศได้ประมาณ ๑๒ คน ซึ่งในโอกาสนี้เสด็จในกรมฯ ได้จัดให้นางพยาบาลที่ไปมีเครื่องแต่งตัวแบบนางพยาบาล คือมี เสื้อผ้าขาวยาวคลุมเข่าและมีสายคาดเอว มีหมวกผ้าขาวคลุมศีรษะโดยเก็บรวบผมไว้ข้างในหมวกนี้หมดและมีกะบังผ้าขาวพับขึ้นข้างบนให้ดูงามตา และเครื่องแบบอันนี้ก็ได้ใช้ต่อมาอีกนานจึงได้มีการเปลี่ยนแปลงใหม่ นางพยาบาลที่ไป ๑๒ คนนี้ไปโดยเรือเดินสมุทรของกองทัพเรือไทย ทำหน้าที่ช่วยตรวจค้นเชลยศึกหญิงและทำการพยาบาลคนป่วย เมื่อส่งเชลยศึกแล้ว

---

๙ พระนิพนธ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนไชยนาทนเรนทร ประวัติโรงพยาบาลศิริราช สารศิริราช ฉบับฉลองหกสิบปีศิริราช พฤษภาคม ๒๔๙๓

กลับมาและมีรายงานผลว่า ได้ปฏิบัติหน้าที่ได้ผลเรียบร้อยดีมาก การครั้งนั้นนับว่าเป็นครั้งแรกที่พยาบาลไทยได้ออกไปทำงานอย่างเชิดหน้าชูตา เป็นที่ยกย่องและยังเป็นการส่งเสริมค่านิยมของพยาบาลให้สูงขึ้นอีก ในปีนี้มีการส่งนักเรียนแพทย์ผดุงครรภ์ออกไปศึกษาวิชาพยาบาลต่อในสหรัฐอเมริกาพร้อมกับนักเรียนแพทย์อีก ๒ คน โดยทุนส่วนพระองค์ของสมเด็จพระศรีสวรินทราบรมราชินีนาถ ฯ และสมเด็จเจ้าฟ้าหญิงวไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพชรบุรี ฯ โดยสมเด็จพระราชบิดาเป็นผู้ทรงคัดเลือก และในปี พ.ศ. ๒๔๖๒ ได้ทรงคัดเลือกนักเรียนแพทย์ผดุงครรภ์อีก ๒ คน ซึ่งเป็นข้าหลวงสมเด็จทั้งสองพระองค์ โดยทุนของสมเด็จพระศรีสวรินทราบรมราชเทวีและ สมเด็จเจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ ฯ

ในปี พ.ศ. ๒๔๖๕ มีการปรับปรุงหลักสูตรเป็นรับนักเรียนจบชั้นมัธยมปีที่ ๓ อายุไม่ต่ำกว่า ๑๖ ปี เข้าเป็นนักเรียนและมีหลักสูตรเป็น ๓ ปี สำเร็จแล้วก็ได้รับประกาศนียบัตร โดยไปรับที่จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัยด้วย

ความเจริญทางการพยาบาลของประเทศไทยในยุคนี้อาจ กล่าวได้ว่า เป็น ผลมาจากความช่วยเหลือทางด้านวิชาการจากชาวตะวันตกที่เข้ามาในประเทศไทย โดยเฉพาะพวกคณะสอนศาสนาคริสเตียนทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม อาทิเช่น หมอบรัดเลซึ่งเป็นทั้งกวี นักวิทยาศาสตร์และนายแพทย์ ได้นำวิชาแพทย์สมัยใหม่มาเผยแพร่เป็นคนแรก เช่น ได้ทำการปลูกฝีและทำการผ่าตัดเป็นต้น

ในปี พ.ศ. ๒๔๖๗ ได้หยุดรับพยาบาลชายประกาศนียบัตร ดังนั้นรวมมีพยาบาลชายประกาศนียบัตรทั้งหมดที่สำเร็จ ๙ รุ่น มีจำนวน ๔๑ คนด้วยกัน และในปลายปีนี้เองสมเด็จพระราชบิดากรมหลวงสงขลานครินทร์ ได้ทรงเข้าช่วยเหลือจัดระเบียบวิธีอำนวยการโรงเรียนแพทย์ โรงพยาบาลศิริราชและโรงเรียนพยาบาลใหม่ร่วมกับเสด็จในกรม ฯ และคณะกรรมการโดยที่ประชุมลงมติเชิญพระองค์ท่านเป็นนายก งานชิ้นแรกของพระองค์ คือการแต่งตั้งให้ หม่อมเจ้าหญิงจันทรนิภา เทวกุลเป็นอาจารย์ผู้ปกครองโรงเรียนผดุงครรภ์และหญิงพยาบาล โดยพระองค์ท่านได้เป็นผู้รับสั่งขอให้

หม่อมเจ้าหญิงองค์นี้ช่วยเหลือโรงเรียน โดยเห็นว่าเป็นผู้เหมาะสมกับหน้าที่ด้วยทรงมีพระประสงค์อย่างแรงกล้าที่จะให้มีการเอาใจใส่ ดูแลการ กินอยู่ของ พยาบาล และ ทรงเห็นว่าการสอนศีลธรรมการสอนเกี่ยวกับการกินอยู่ทั่ว ๆ ไป ที่ถูกหลักถูกวิธีให้แก่นางพยาบาลนั้นมีคุณค่ามากเท่าเทียมกับการสอนวิชาการต่าง ๆ ตามหลักสูตร

ในปี พ.ศ. ๒๔๖๘ เป็นสมัยที่โรงเรียนพยาบาลเริ่มมีความเจริญอย่างมากมายจนอาจเรียกได้ว่าเป็น "ยุคทองของโรงเรียนพยาบาล" ทั้งนี้ เนื่องมาจากพระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระราชบิดาที่ได้ทรงสนับสนุน ให้วิชาพยาบาลเจริญเฟื่องฟูขึ้นร่วมด้วยเสด็จในกรม ชุนไชยนาทนเรนทรที่ได้ทรงก่อรากฐานไว้โดยที่ขณะนั้นสมเด็จพระราชบิดากรมหลวงสงขลานครินทร์ ได้ประ ทับทรง ศึกษาอยู่ ในสหรัฐอเมริกาเพื่อที่จะกลับมาช่วยจัดการศึกษาแพทยศาสตร์ให้เจริญขึ้น และเวลานั้นได้มีผู้แทนมูลนิธิรอคกี้เฟลเลอร์ทางเอเซียบูรพาเข้ามาเยี่ยมประเทศไทย และแสดงความประสงค์ที่จะเข้าช่วยปรับปรุงกิจการแพทย์ในประเทศไทย ซึ่งกิจการพยาบาลก็ได้รับการปรับปรุงร่วมไปด้วย พระองค์ได้ทรงจัดการติดต่อกับมูลนิธินี้เพื่อให้มาช่วยในด้านการศึกษาทั้งทางแพทย์และพยาบาล โดยทำการร่วมกันกับเสด็จในกรม ฯ ซึ่งทรงกำกับการและติดต่อในประเทศ สำหรับโรงเรียนพยาบาลนั้นเสด็จในกรม ฯ ได้ทรงจัดการเกี่ยวกับการปรับปรุงกิจการของโรงเรียน และทรงเป็นพระธุระจัดหาอาจารย์ที่ไว้วางพระทัยมาสอน ในด้านศีลธรรมจรรยานั้นทรงเห็นว่าเป็นสิ่งสำคัญ จึงได้ทรงสอนแก่นักเรียนพยาบาลด้วยพระองค์เอง ส่วนสมเด็จพระราชบิดาได้ทรงทำการฝ่ายต่างประเทศและทรงสละพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ เป็นจำนวนมากมายกว่าผู้ใดทั้งสิ้นเพื่อช่วยให้การศึกษาและ กิจการของ โรงเรียน พยาบาลดี ขึ้นร่วมไป กับ กิจการ ทางฝ่ายแพทย์ ถึงแม้จะมีผู้คัดค้านว่าไม่ควรจะปรับปรุงกิจการพยาบาลก็ตามที [๑๐] เพราะเหตุว่าพยาบาลที่สำเร็จการศึกษาแล้วแต่งงานเสียโดยมาก มีผู้ดำเนินอาชีพเป็นพยาบาลน้อยมาก แต่ทูลกระหม่อมเป็นผู้ทรงเห็นการณ์ไกลทรงตระหนักดี ว่าการแพทย์

๑๐ ชุมนุมพระนิพนธ์และบทความเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระราชบิดา หน้า ๑๓๗ คณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาล ๒๕๐๘

จะดีขึ้นนั้นจำเป็นต้องมีการปรับปรุงการพยาบาลให้ดีเท่าเทียมกันด้วย ทรงยืนยันที่จะให้มีการปรับปรุงโรงเรียนและกิจการพยาบาลโดยทรงอธิบายว่า "วิชาพยาบาลอำนวยประโยชน์แก่ส่วนรวมในที่สุดแก่ผู้เรียนมาแล้ว แม้จะมิได้ ดำเนิน อาชีพเป็นพยาบาลก็ตาม" และทรงยืนยันอย่างแน่นแฟ้นว่า การศึกษาและการฝึกฝนตามหลักสูตรของนางพยาบาลนั้น มีประโยชน์ แก่ผู้ ซึ่งภายหลังไป เป็นภริยาใน ฐานะแม่-เรือนเท่ากับผู้ที่คงทำการในอาชีพพยาบาลต่อไปเหมือนกัน ในระยะนี้เหตุการณ์ด้านการสอนของพยาบาลที่จะปรับปรุงได้เกิดเป็นปัญหาขึ้นในเรื่องที่จะจัดหานางพยาบาลชาวต่างประเทศมาช่วยดำเนินการปรับปรุงทั้งทางด้านการสอนของโรงเรียนและทาง ด้าน บริการโรงพยาบาลเพราะมีข้อตกลงร่วมกันกับรอคกี้เฟลเลอร์มูลนิธิว่า ประการที่หนึ่ง ถ้าจะช่วยปรับปรุงโรงเรียนพยาบาลก็ต้องมีสถานที่ที่เหมาะสม ประการที่สอง ต้องหาเงินจ้างนางพยาบาลชาวต่างประเทศที่จะเข้ามาช่วยปรับปรุงกิจการ สมเด็จพระราชบิดาได้ทรงแก้ปัญหาโดยทรงซื้อโรงเรียนวังหลัง จากคณะสอนศาสนาเพรสไบทีเรียนมิชชั่นในราคา ๕๐,๐๐๐ บาท แล้วโปรดให้โรงเรียนพยาบาลเช่าเก็บค่าเช่าปีละ ๑ บาท ซึ่งเป็นอัตราที่ถูกที่สุดให้ใช้เป็นที่พักของพยาบาล การที่ทรงให้เช่าเป็นพิธียังไม่ให้เป็นสิทธิขาดแก่โรงพยาบาลก็เนื่องด้วยทรงมีเหตุผลว่า ถ้ายกให้เป็นสมบัติเสียแต่แรกแล้วเกรงว่าเหตุการณ์จะไม่เป็นไปตามที่ทรงมีพระราชดำริ โรงพยาบาลอาจนำสถานที่นี้ไปใช้ในการอื่น ๆ ซึ่งขัดกับพระประสงค์ของพระองค์ เพราะพยาบาลทุกคนต้องเหน็ดเหนื่อยตรากตรำงาน จึงมีพระปรารถนาจะให้เหล่าพยาบาลทั้งหลายได้พักผ่อนอยู่ในที่ที่มีอากาศดีดังเช่นริมแม่น้ำ นอกจากนี้พระองค์ยังได้ทรงประทานอีกเป็นจำนวนเงิน ๒๐,๐๐๐ บาท เพื่อใช้ในการซ่อมแซมและดัดแปลงสถานที่ให้เหมาะสมกับเป็นที่อยู่ของนักเรียนและใช้เป็นที่พักของอาจารย์ผู้ปกครอง และได้ทรงประทานอีกปีละ ๖,๒๐๐ บาท สำหรับการเปลี่ยนแปลงและซ่อมแซมเพียงเล็กน้อยในครั้งต่อ ๆ มา

สำหรับปัญหาที่สองในเรื่องครูพยาบาลชาวต่างประเทศ ที่จะเข้ามา ครั้งแรก จำ-นวนสองคนนั้น สมเด็จพระราชบิดาก็ทรงรับจะออกเงินค่าจ้างครูด้วยเงินของพระองค์เอง

อันจะเห็นได้ว่าพระองค์ทรงมีพระปรีชาญาณ มองเห็นประโยชน์อันพึงจะเกิดจากการ-ศึกษาวิชาพยาบาลของกุลสตรีในการที่จะเพิ่มปริมาณของผู้ที่มีความรู้เรื่องการพยาบาลให้มากขึ้น ซึ่งกำลังเป็นปัญหาขาดแคลนอยู่มากในเวลานั้น ทำให้การศึกษาของพยาบาลมีอนาคตแจ่มใสยิ่งขึ้นเป็นลำดับมา

การปรับปรุงโรงเรียนพยาบาลผดุงครรภ์ฯ ตามโครงการของสมเด็จพระราชบิดาและมูลนิธิรอคกี้เฟลเลอร์ ซึ่งร่วมมือกับรัฐบาลไทยได้ตั้งต้นตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๗–๒๔๗๗ โดยอนุสนธิจากการที่ นายแพทย์ เอส. อี บาร์นส์ ผู้แทนของมูลนิธิฯ และผู้ตรวจการของมูลนิธิ์นี้ ได้เข้ามาดูกิจการของคณะแพทยศาสตร์จุฬาลงกรณมหา-วิทยาลัย และติดต่อกับเจ้าหน้าที่กระทรวงธรรมการในการที่จะร่วมมือจัดการศึกษาแพทยศาสตร์ในประเทศไทยให้เจริญขึ้นสู่ระดับทัดเทียมกับที่เป็นอยู่ในนานาอารยประเทศ และรัฐบาลไทยตกลงรับการร่วมมือของมูลนิธินี้ แต่การเรียนแพทย์จำเป็นต้องอาศัยโรงพยาบาลเป็นอุปกรณ์สำคัญ [๑๑] ด้วยความจำเป็นอันนี้มูลนิธิรอคกี้เฟลเลอร์ก็ยินยอมร่วมมือปรับปรุงโรงเรียนพยาบาลฯ ของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ซึ่งทรงเป็นองค์อุปถัมภกและทรงบริจาคเงินบำรุงโรงเรียนตลอดมาจนทุกวันนี้ ให้เข้าระเบียบทันสมัยพร้อมกันไปด้วย มูลนิธิฯ จึงได้จัดส่งนางพยาบาลชาวต่างประเทศที่เข้ามาตามข้อตกลงรวม ๕ คนด้วยกัน เป็นหัวหน้าแผนกพยาบาลชั่วคราวเพื่อปรับปรุงกิจการพยาบาลและโรงเรียน โดยจัดระเบียบการสอน การปฏิบัติ เครื่องมือเครื่องใช้ในการสอนให้พอเพียงและทันสมัย ตามหนังสือที่โต้ตอบในเรื่องคิดจัดตั้งโรงเรียนพยาบาลผดุงครรภ์ฯ ซึ่งกรมราชเลขาธิการได้บันทึกไว้ ดังนี้

[๑๒]หนังสือจากเสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการถึงราชเลขา ลงวันที่ ๑๙ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๗ มีใจความว่า

---

๑๑ ประวัติคณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาล เวชนิสิตเล่มฉลองครบรอบ ๕๐ ปี พ.ศ. ๒๔๘๒

๑๒ จดหมายเหตุกรมราชเลขาธิการที่ ๓/๑๙ เรื่องรอคกี้เฟอร์เลอร์มูลนิธิรับช่วยกิจการแพทย์ หนังสือที่ ๔๔/๗๓๖๐ จากเสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการถึงราชเลขาธิการ เรื่อง ขอดำเนินงานร่วมมือกับมูลนิธิตามโครงการเรื่องจัดโรงเรียนนางพยาบาลและผดุงครรภ์

"ตามจดหมายราชเลขาธิการที่ ๒๙/๑๓๐๐ ลงวันที่ ๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๘ ว่าทรงพระราชดำริเห็นชอบด้วย โครงการที่จะจัดโรงเรียนนางพยาบาลและผดุงครรภ์ และได้มีจดหมายไปยังรอคกี้เฟลเลอร์มูลนิธิ ฯ นั้น บัดนี้ได้รับตอบมาว่า กรรมการของมูลนิธิ ฯ ได้ตกลงกันรับจะร่วมมือจัดการ และช่วยอุดหนุนโรงเรียนนางพยาบาลและผดุงครรภ์ตามโครงการนั้นแล้วเป็นเวลา ๕ ปี และเรื่องนี้กระทรวงศึกษาธิการพร้อมที่จักร่วมมือกับมูลนิธิ ฯ ตั้งแต่ศกหน้าเป็นต้นไป"

[๑๓]ต่อมาได้มีหนังสือจาก พระองค์เจ้าธานีนิวัต มายังเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ใจความว่า

"ได้โปรดประทานอนุญาตโดยพระราชดำรัสสั่งเมื่อวันที่ ๒๑ มกราคม พ.ศ.๒๔๖๘ ให้กระทรวงศึกษาธิการร่วมมือกับมูลนิธิรอคกี้เฟลเลอร์"

[๑๔]และเสนาบดีกระทรวงศึกษา ธิการได้มี หนังสือ ถึงมหา เสวกเอก เจ้าพระยามหิธรราชเลขาธิการ ความว่า

"ตามโครงการจัดคณะแพทยศาสตร์ตกลงร่วมมือกับมูลนิธิรอคกี้เฟลเลอร์ จะช่วยปรับปรุงโรงเรียนพยาบาลผดุงครรภ์ ฯ ด้วย โดยให้มีหลักสูตรเพิ่มจากเดิมและมีนางพยาบาลชาวต่างประเทศเข้ามาช่วยในการสอนและจัดระเบียบต่าง ๆ ทางการพยาบาล"

สรุปความจากการที่ได้เชิญมูลนิธิ ฯ เข้ามาปรับปรุงโรงเรียนแพทย์ผดุงครรภ์ตามที่มีหนังสือโต้ตอบและบันทึกความเห็นจากการปรึกษาหารือร่วมกัน ระหว่าง ศาสตราจารย์เอลลิศ ซึ่งเป็นผู้แทนมูลนิธิและเสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการมีดังนี้คือหลักสูตรวิชาพยาบาลทั่วไปจะเพิ่มขึ้นจาก ๒ ปี เป็น ๓ ปี และหลักสูตรวิชาพยาบาลควบกับ

---

๑๓ จดหมายเหตุกรมราชเลขาธิการ ที่ ๑๔๔/๖๘ หนังสือราชเลขาธิการทูลเกล้าถวายเรื่องคิดจัดตั้งโรงเรียนพยาบาลผดุงครรภ์

๑๔ บันทึกความเห็นร่วมกัน ของเสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการและศาสตราจารย์ เอลลิศ ผู้แทนมูลนิธิรอคกี้เฟลเลอร์ กรมราชเลขาธิการ จดหมายเหตุที่ ๑๑๔/๘๖ เลขที่ ๑๘/๑๓๐๐ เรื่องเชิญมูลนิธิ ฯ ปรับปรุงโรงเรียนแพทย์ผดุงครรภ์

วิชาผดุงครรภ์เพิ่มขึ้นจาก ๓ ปี เป็น ๔ ปี ในชั้นต้นนี้ตำแหน่งผู้จัดการฝึกสอนนางพยาบาล และครูควรใช้นางพยาบาลต่าง ประ เทศ ที่เคย ทำการ มา แล้วในโรง เรียน การ พยา บาล ต่อไปได้ใช้คนไทยแทนโดยจะขอให้มูลนิธิจัดหาให้และออก เงินเดือนให้ นางพยาบาลชาวต่างประเทศเป็นเวลา ๕ ปี ซึ่งสมเด็จพระราชบิดาทรงรับที่จะเป็นผู้ประทานให้ และขอให้ทางมูลนิธิให้ทุนเรียนแก่ผู้ที่จะคัดเลือกส่งไปเรียนไม่น้อยกว่า ๔ คนซึ่งจะ เป็นผู้ทำแทนต่อไปส่วนสถานที่ให้ใช้วังหลังที่สมเด็จพระราชบิดาได้ทรง ซื้อไว้ จาก มิช ชันนารี และทรงพระกรุณาให้ใช้

เมื่อมูลนิธิฯ ได้เริ่มปรับปรุงแล้ว ก็มีการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรการศึกษาใหม่โดยมีหัวหน้าแผนกพยาบาลชาวอเมริกัน ๒ คนซึ่งเป็นผู้ที่มีชื่อเสียงในวงการศึกษาวิชาพยาบาลแห่งสหรัฐอเมริกา คือ มิส อลิส พีตซ์เจอราลด์ (พ.ศ. ๒๔๖๙–๒๔๗๐) และ มิสเอ็ม. บี. ปอร์เตอร์ (พ.ศ. ๗๔๗๑–๒๔๗๘) มาช่วยในการปรับปรุงหลักสูตร ได้เปลี่ยนแปลงไปดังนี้คือ กำหนดเวลาเรียนเป็น ๓ ปี ๖ เดือน โดยแบ่งเป็นการพยาบาลทั่วไป ๓ ปี และการผดุงครรภ์ ๖ เดือน โดยเทียบกับหลักสูตรของต่างประเทศ และเพิ่มเติมหลักการสาธารณสุข เข้าไว้มีห้องสาธิตวิธีการพยาบาลให้นักเรียนได้ฝึกหัด ซึ่งเดิมนักเรียนต้องขึ้นไปฝึกหัดทำกับคนไข้จริงในตึกผู้ป่วยเลยทีเดียว เริ่มมีภาคฝึกปฏิบัติห้องผู้ป่วยโดยมีครูติดตามคุมอย่างใกล้ชิด และให้การสอนไป พร้อมกันเริ่มมีระยะ PROBATION ๓ เดือนซึ่งต่อมาภายหลังเปลี่ยนเป็น ๖ เดือน เมื่อสอบผ่านทุกวิชาในระยะ PROBATION นี้ แล้วจึงจะได้สวมหมวก และมีห้องสมุดให้นักเรียนได้ค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม สำหรับการรับนักเรียนในระยะเปลี่ยนแปลงนี้รับนักเรียนที่สำเร็จชั้นมัธยมปีที่ ๖ และต้องมีอายุครบ ๑๖ ปีบริบูรณ์ จนถึงอายุ ๒๕ ปี เป็นกำหนด มิสพีตซ์เจอราลด์และมิสกูลด์ ซึ่งเป็นผู้ช่วยได้ใช้ตึกศรีเสาวภาคย์เป็นห้องเรียนและห้องสาธิตการสอน โดยมีนางสาวเจนจิรา เบราวนะกุล เป็นเลขานุการ และล่ามช่วยในการแปลและการสอนและติดตามครูพยาบาลชาวอเมริกันรุ่นแรกไปตามตึก คนไข้ต่าง ๆ ด้วย

การให้ทุนครูและนักเรียนออกไปดูงานและรับการอบรมจากต่างประเทศ

ในปี พ.ศ. ๒๔๗๐ มีผู้ได้รับทุนไปศึกษาต่อ ณ สหรัฐอเมริกา ๑ คน คือ น.ส. สอิ้ง อดิเรกสารได้รับทุนไปศึกษาวิชาพยาบาลเป็นเวลา ๘ ปี

ในปี ๒๔๗๒ น.ส. อบ จาตุรงคกุล ได้รับทุนไปศึกษาต่อ เป็นเวลา ๓ ปี ที่สหรัฐอเมริกาเช่นกัน ทั้งสองท่านนี้ไปโดยทุนของสมเด็จพระราชบิดาร่วมกับมูลนิธิรอคกีเฟลเลอร์

สำหรับผู้ที่ได้รับทุนของมูลนิธิ ฯ เป็นคนแรก คือ น.ส. เจริญ กฤษณัมพก โดยไปศึกษาวิชาโภชนาการ ณ ประเทศฟิลิปปินส์ในปี พ.ศ. ๒๔๗๐ เป็นเวลา ๙ เดือน ในปี พ.ศ. ๒๔๗๑ นักเรียนพยาบาลชุดแรกของมิสฟิตซ์เจอราลด์ ได้รับทุนของมูลนิธิไปดูงานในแผนกต่าง ๆ เป็นเวลา ๖ เดือน จำนวนทั้งหมด ๖ คนด้วยกัน และในปี พ.ศ. ๒๔๗๓ มูลนิธิ ฯ ได้ให้ทุนแก่นักเรียนอีก ๓ คน ไปตั้งต้นเรียนวิชาพยาบาลที่สหรัฐอเมริกาเป็นเวลา ๕ ปี รวมนางพยาบาลไทยที่ได้รับทุนฝึกฝนอบรมและดูงานของมูลนิธิ ฯ ไปต่างประเทศรวม ๑๒ คนด้วยกัน ซึ่งทั้งหมดนี้เมื่อกลับมาได้เป็นกำลังสำคัญ และเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการช่วยปรับปรุงโรงเรียนพยาบาลผดุงครรภ์สมตามพระราชประสงค์ของสมเด็จพระราชบิดา

สถานที่เรียนและอุปกรณ์การสอนที่แผนกพยาบาล ได้รับตามโครงการร่วมมือกับมูลนิธิในครั้งนั้นรวมทั้งที่ได้รับพระราชทานจากสมเด็จพระราชบิดามีดังนี้คือ ซ่อมแซมและเพิ่มเติมโรงเรียนวังหลังเป็นหอพักนางพยาบาล โรงอาหารนักเรียนพยาบาล (พ.ศ. ๒๔๗๓–๒๔๗๗) และต่อมาได้ทำหอพักนางพยาบาลเพิ่มเติม ตึกโรงเรียนพยาบาล เครื่องประกอบและเครื่องมือ ในการสอน (พ.ศ. ๒๔๗๘–๒๔๘๒) กิจการทางด้านการศึกษาได้รุดหน้ามากขึ้นอย่างรวดเร็วในยุคนี้ ได้เพิ่มการสอนวิชาพยาบาลอีกหลายสาขา เหตุการณ์ได้เป็นไปอย่างราบรื่นทำให้การศึกษา และโรงเรียนเจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว

นักเรียนพยาบาลที่สำเร็จในระยะนี้ ได้มีรายงานว่าได้รับพระราชทาน ประกาศนียบัตรจากสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ฯ ดังใจความในจดหมายเหตุของกรมราชเลขาธิการว่า

[๑๕]ในวันที่ ๒๘ พฤษภาคม ๒๔๗๒ พระองค์เจ้าธานีนิวัตได้ทำหนังสือกราบบังคมทูลเกล้าฯ ถวายข้อบังคับและระเบียบการโรงเรียนผดุงครรภ์และพยาบาลของสมเด็จพระนางเจ้าพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถฯ

ในวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๔๗๒ พระองค์เจ้าธานีนิวัตได้ทำหนังสือกราบบังคมทูลขอพระราชทานพระมหากรุณาให้สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนารถ ฯ พระราชทานประกาศนียบัตรแก่นางพยาบาลในการที่เสด็จพระราชดำเนินมาเปิดตึกตรีเพชร ตึกจุฑาธุช ณ โรงพยาบาลศิริราชในวันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๔๗๒ เวลา ๑๗.๐๐น. ซึ่งราชเลขาธิการได้นำความขึ้นกราบบังคมทูลและทรงโปรดเกล้าฯ ให้เป็นไปตามที่ขอมาในปี พ.ศ. ๒๔๗๓ ได้ทรงโปรดเกล้าให้นักเรียนพยาบาลที่สำเร็จมารับพระราชทานประกาศนียบัตร ในวันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๔๗๓ เนื่องในงานเฉลิมพระชนมพรรษาของพระองค์ ณ พระที่นั่งบรมพิมานก่อนเสด็จออกในการสโมสรสันนิบาต สวนศิวาลัย และในปี พ.ศ. ๒๔๗๔ สมเด็จพระบรมราชินีนาถฯ ได้ทรงโปรดเกล้าฯ พระราชทานประกาศนียบัตรแก่ผู้ที่สำเร็จการศึกษาในโอกาสที่เสด็จไปพระราชทานปริญญาบัตรแก่บัณฑิตของจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย ในวันที่ ๑๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๔ เวลา ๑๖.๐๐ น.

ในปี พ.ศ. ๒๔๗๔ นี้ การร่วมมือกับมูลนิธิฯ ในเรื่องแผนกโรงเรียนพยาบาลและผดุงครรภ์ได้หมดอายุลง แต่มูลนิธิเห็นว่าควรจะช่วยให้เข้ารูปดีกว่านี้ จึงแสดงความจำนงขยายเวลาต่ออีก ๓ ปี และเงินเดือนที่จะให้นางพยาบาลชาวต่างประเทศนั้น พระราชชนนีศรีสังวาลย์ได้รับออกให้ต่อไปอีกหลังจากที่ได้เคยออกให้ในครั้งแรกและเมื่อขยายเวลาออกไปแล้ว ๑ ปี ในคราวก่อน ดังใจความในจดหมายเหตุของกรมราชเลขาธิการ จดหมายเหตุกรมราชเลขาธิการที่ ๒๒๑/๑๑๐๐๓ หนังสือเสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการถึงราชเลขาธิการ ลงวันที่ ๑ มกราคม ๒๔๗๔ เรื่องศาสตราจารย์ เอ.จี. เอลลิศ ผู้แทนมูลนิธิรอคกีเฟลเลอร์แจ้งว่าการร่วมมือระหว่าง

---

๑๔ จดหมายเหตุกรมราชเลขาธิการ ที่ ๓๓/๙ เรื่องข้อบังคับและระเบียบโรงเรียนผดุงครรภ์และพยาบาล

จดหมายเหตุกรมราชเลขาธิการ ที่ ๓๐๘/๖๖๒๘ ลงวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๗๒ เจ้าพระยามหิธร ถึงพระองค์เจ้าธานีนิวัต ว่าได้นำความกราบบังคมทูลแล้วและทรงโปรดเกล้าพระราชทานประกาศนียบัตรแก่นักเรียนพยาบาลตามที่ขอมา

กระทรวงศึกษาธิการกับมูลนิธิ ฯ ในแผนกโรงเรียนผดุงครรภ์และพยาบาลในคณะแพทยศาสตร์จุฬาลงกรณ มหาวิทยาลัยจะหมดอายุลงในเดือนตุลาคม ๒๔๗๕ มูลนิธิ ฯ เห็นว่า สมควร จะช่วยให้ เข้ารูปดี กว่านี้จึง แสดง ความ จำนงจะ ขยาย เวลา ปรับปรุงต่ออีก ๓ ปี และเดิมเงินเดือนเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์ เคยพระราชทานส่วนที่รัฐบาลจะออกให้ในครั้งแรกซึ่งมีกำหนด ๕ ปี และเมื่อขยายออกไปอีก ๑ ปี หม่อมสังวาลย์ มหิดล ณ อยุธยา ได้รับอุดหนุนให้เงินเดือนต่ออีก มาบัดนี้มีความเห็นว่าไม่ควรรบกวนหม่อมสังวาลย์อีกต่อไป ควรให้เป็นเงินเดือนรัฐบาล

และราชเลขาธิการได้มีหนังสือตอบมายังพระองค์เจ้าธานีนิวัต ใจความโดยย่อว่าทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ขยายเวลาต่อไปอีก ๓ ปี และขอให้ทรงพูดกับหม่อมสังวาลย์ มหิดล ณ อยุธยา ขอความอุดหนุนต่อไปอีกสัก ๑ ปี เพราะเวลานี้การเงินของรัฐบาลอัตคัด

จดหมายเหตุกรมราชเลขาธิการที่ ๒๗๗/๑๒๓๘๗ หนังสือพระองค์เจ้าธานีนิวัตถึงราชเลขาธิการ ลงวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๔๗๕ ใจความว่าได้ไปหาหม่อมสังวาลย์และหม่อมสังวาลย์ยินดีรับให้เงินเดือนอีก ๑ ปี ตั้งแต่เริ่มสัญญาใหม่นี้เป็นต้นไป

จดหมายเหตุกรมราชเลขาธิการที่ ๓๓๗/๖๕๗๙ หนังสือราชเลขาธิการ ถึงพระองค์เจ้าธานีนิวัต ใจความว่าได้นำเรื่องนี้ขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว และทรงอนุโมทนาในการนี้

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๗๘ มูลนิธิรอคกี้เฟลเลอร์เลิกสัญญา ครูพยาบาลชาวอเมริกันที่มาช่วยในการปรับปรุงได้กลับไป และมอบหมายงานให้เจ้าหน้าที่พยาบาลไทยทำสืบต่อไป หัวหน้าแผนกพยาบาลไทยที่รับงานต่อมาคือคุณหญิงพิณพากย์พิทยาเภท ซึ่งอยู่ในตำแหน่งเป็นเวลานานถึง ๒๖ ปี และได้ทำคุณประโยชน์แก่โรงเรียนพยาบาลมากมาย จะเห็นได้ว่าการที่มูลนิธิ ฯ ได้เข้ามาช่วยวางหลักสูตร และจัดระเบียบงานต่าง ๆ ตลอดจนผู้ดำเนินงานที่มีความสามารถทำสืบต่อมาเรื่อย ๆ นี้ได้ทำให้กิจการของโรงเรียนเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ทำให้คุณค่าความ นิยมของ

ประชาชน ในอาชีพพยาบาลและในโรงเรียนตลอดจนโรงพยาบาลสูงขึ้น มีจำนวนนักเรียนเพิ่มมากขึ้นทุก ๆ ปี ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๓ เป็นต้นมาจนถึง พ.ศ. ๒๔๘๓ ได้รับนักเรียนเพิ่มขึ้นจากปีละ ๓๐ คนมาเป็นปีละ ๗๐ คน และเนื่องจากการที่มีจำนวนนักเรียนมาสมัครเพิ่มขึ้นมาก โรงเรียนจึงได้เริ่มให้มีการสอบคัดเลือกตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๙๕ เป็นต้นมา

นับแต่นั้นกิจการพยาบาลก็เริ่มเฟื่องฟูขึ้นแม้ว่าจะมีบางยุคที่ต้องซบเซาลงไปตามสิ่งแวดล้อมภายนอก เช่น จากภัยสงคราม ภาวะของบ้านเมืองไม่สงบ ภัยจากธรรมชาติบ้างก็ตาม ครั้นสิ่งเหล่านั้นสงบไปแล้วก็กลับฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ และกิจการของโรงเรียนพยาบาลและผดุงครรภ์ศิริราชนั้นอาจกล่าวได้ว่าเป็นแม่บทในการวางรากฐานของการพยาบาลในประเทศไทยซึ่งจะได้กล่าวต่อไป

พ.ศ. ๒๔๘๒–๒๔๙๒ เป็นยุคที่การศึกษาและโรงเรียนพยาบาลต้องหยุดชะงักไปนานจนเรียกได้ว่าเป็นยุคมืดมนธ์ เนื่องจากเหตุการณ์ของโลกไม่สงบ เกิดสงครามโลกครั้งที่สองมีสงครามกับญี่ปุ่น สงครามอินโดจีนและเกิดอุทกภัยในประเทศไทยมีทหารและประชาชนที่บาดเจ็บมารับการรักษาพยาบาลอย่างมากมาย ผู้ปกครองหลายคนมาขอรับนักเรียนกลับบ้าน แต่มีนักเรียนพยาบาลหลายคนที่ไม่ยอมกลับบ้าน คงเสียสละอยู่ช่วยทำงานด้วยความเห็นอกเห็นใจและความรับผิดชอบอย่างเต็มเปี่ยม ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าประทับใจอย่างยิ่งในเหตุการณ์ครั้งนั้น ผลของสงครามครั้งนั้นทำให้เศรษฐกิจของประเทศตกต่ำเกิดภาวะเงินเฟ้อและทำให้เครื่องอุปโภคบริโภคทั้งหลาย ขาดแคลนมีราคาสูงขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งจำนวนผ้าต่าง ๆ ทำให้อุปกรณ์ในการรักษาพยาบาลผู้ป่วยขาดแคลนและจำนวนคนไข้หลังสงครามเพิ่มขึ้นมาก หลังสงครามและรวดเร็วทำให้การพยาบาลเสื่อมโทรมลง จากเหตุการณ์ดังกล่าวและในระหว่างสงครามขาดการติดต่อกับต่างประเทศ ทำให้การศึกษาพยาบาลของโรงเรียนต้องหยุดชะงักในชั่วระยะเวลานั้นและกว่าจะปรับปรุงกิจการของโรงเรียนพยาบาล ให้เข้ารูปก็ต้องใช้เวลาหลายปี

ในปี พ.ศ. ๒๔๙๓–๒๔๙๘ ระยะนี้เป็นยุคฟื้นฟูและพัฒนาของโรงเรียนได้มีการปรับปรุงหลักสูตรโดยเพิ่มในด้านการอบรมและปฏิบัติงานทางอนามัยให้มากขึ้น จึงเรียกชื่อโรงเรียนว่า "พยาบาลผดุงครรภ์และอนามัย" ตั้งแต่นั้นมาได้มีการติดต่อกับต่างประเทศขึ้นอีก ติดต่อกับองค์การต่าง ๆ อาทิ เช่น MSA (AID), WHO. COLOMBO PLAN CHINA MEDICAL BOARD OF NEW YORK INC. ซึ่งองค์การต่าง ๆ เหล่านี้ได้ให้ความช่วยเหลือแก่โรงเรียนพยาบาล โดยให้ทุนการศึกษาแก่พยาบาล ซึ่งทางโรงเรียนได้เสนอข้อคิดเห็นและขอทุนต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการศึกษา ระยะนั้นมีการส่งครูไปศึกษาต่อต่างประเทศอีกครั้งหนึ่ง ภายหลังจากหยุดชะงักมานาน นับแต่สมัยสมเด็จพระราชบิดา มีชาวต่างประเทศที่สนใจในกิจการพยาบาลของประเทศไทยเข้ามาดูการพยาบาล และมีครูพยาบาลชาวต่างประเทศจากองค์การ MSA เข้ามาช่วยเหลือแนะนำในวิธีการแนะแนวความรู้ ที่ทันสมัยแก่ครู หัวหน้าตึกและพยาบาล นอกจากนี้ยังได้สนับสนุนในเรื่องเครื่องมือเครื่องใช้ในการสอน TEACHING AIDS ต่าง ๆ และให้ทุนการศึกษาอีกด้วย รวมทั้งหมดมีอาจารย์พยาบาลจากสหรัฐอเมริกาที่ MSA ส่งมาช่วยเหลือขณะนั้นทั้งหมด ๔ คนด้วยกัน มาช่วยในด้านการศึกษาแผนกต่าง ๆ

ในปี พ.ศ. ๒๔๙๙ ได้จัดตั้งโครงการขั้นปริญญาวิทยาศาสตร์ขึ้นในสภามหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ และเปิดทำการสอนในปีเดียวกันนี้ โดยรับนักเรียนสำเร็จชั้นมัธยมปีที่ ๘ และมีหลักสูตร ๔ ปี โดยเรียนวิชาวิทยาศาสตร์รากฐาน ๒ ปี ที่คณะเภสัชศาสตร์ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๐๒ ได้ย้ายมาเรียนที่คณะวิทยาศาสตร์การแพทย์ เมื่อจบ ๒ ปี แล้ว ก็มาเรียนวิชาพยาบาลทั่วไป (General Nursing) ๒ ปี เมื่อสำเร็จจะได้รับปริญญาวิทยาศาสตร์บัณฑิต (พยาบาล) สำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาต่ออีก ๖ เดือน ได้ประกาศนียบัตรผดุงครรภ์ อีก ๑ ฉบับ โรงเรียนได้ Miss Lydia Reich พยาบาลอเมริกันจากองค์การ USOM มาเป็นที่ปรึกษาทางการศึกษาหลักสูตรปริญญาพยาบาล เป็นเวลา ๒ ปี พ.ศ. ๒๕๐๐–๒๕๐๒

พ.ศ. ๒๕๑๐ ปัจจุบันนี้ โรงเรียนพยาบาลผดุงครรภ์ และอนามัยศิริราช ได้ผลิตพยาบาลและผู้ช่วยพยาบาลมาแล้วเป็นจำนวนดังต่อไปนี้

พยาบาลประกาศนียบัตร และอนุปริญญาพยาบาลทั้งหมด	๖๑ รุ่น
	จำนวน ๒,๖๐๙ คน
พยาบาลปริญญา (วิทยาศาสตร์บัณฑิต) ทั้งหมด	๘ รุ่น
	จำนวน ๑๓๕ คน
ผู้ช่วยพยาบาล	๗ รุ่น
	จำนวน ๓๔๗ คน
อนุปริญญาพยาบาลทางการศึกษาทั้งหมด	๑ รุ่น
	จำนวน ๒๗ คน
บุรุษพยาบาล (พ.ศ. ๒๔๔๙–๒๔๖๗) ทั้งหมด	๙ รุ่น
	จำนวน ๕๑ คน

ประวัติ

โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์
และ โรงเรียนพยาบาลจุฬาลงกรณ์

เนื่องจากรัฐบาลสยามได้ลงนามในสัญญาเจเนวา พ.ศ. ๒๔๔๙ แล้ว (มี ๓๕ ประเทศที่ลงนาม) และเนื่องจากรัฐบาลอังฤษส่งหนังสือเชิญให้รัฐบาลสยามส่งผู้แทนไปประชุมการกากะบาดแดง ณ กรุงลอนดอนด้วยนั้น มีกระแสพระบรมราชโองการให้กรมยุทธนาธิการดำริจัดการสภาอุณาโลมแดงเพื่อมิให้เสื่อมศูนย์ไปเสีย และจัดตั้งขึ้นให้ดีตามสมัยเวลาที่ควรเป็นอยู่ นายพลเอก กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช ผู้บัญชาการกรมยุทธนาธิการ จึงได้เสนอความเห็นกราบบังคมทูลสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช มกุฎราชกุมาร ผู้สำเร็จราชการรักษาพระนคร มีใจความดังนี้

(๑) สภาอุณาโลมแดงไม่มีสถานที่อันแน่นอน และไม่มีที่จะเก็บพัสดุสิ่งของและเวชภัณฑ์ (ฝากไว้ในโรงเรียนวัดมหาธาตุก็มี)

(๒) กรรมการของสภาโดยมากเป็นเจ้านายฝ่ายใน จะตรวจตราทอดพระเนตรกิจการและพยาบาลได้ยาก (ถ้าไม่มีสถานที่ทำการขึ้น)

(๓) ไม่มีเจ้าหน้าที่การรักษาพยาบาลโดยเฉพาะที่เป็นฝ่ายหน้า ทั้ง ๓ ข้อนี้เป็นอุปสรรคต่อความเจริญก้าวหน้าของสภาอุณาโลมแดง

ฉะนั้น การที่จะจัดสภาอุณาโลมนี้ต่อไปภายหน้านั้น มีทางที่จะทำให้ถาวรมั่นคง คือ.—

* โดย พลตรีพระยาดำรงแพทยาคุณ (ชื่น พุทธิแพทย์)
ลงพิมพ์ในสารศิษย์เก่าโรงเรียนพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ฉบับที่ระลึก ในวันประชุมเปิดป้ายสมาคมศิษย์เก่าพยาบาลและรื่นเริงฉลอง ๑๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๘

(๑) หาที่ตั้งขึ้นเป็นโรงพยาบาลอุณาโลมแดงนี้เสียก่อน ที่ตำบลสระปทุมวัน ซึ่งพระราชทานแก่ทหารบกไว้ก่อนแล้ว เป็นเหมาะสมอย่างยิ่ง

(๒) การปกครองสภาอุณาโลมแดงนี้ ก็คงอยู่ในความอำนวยการของสภานายิกาและกรรมการิณีนั้นทุกประการ แต่มีเจ้าหน้าที่ฝ่ายรัฐบาลเสียเงินเดือนให้ไปทำการดูแลการในโรงพยาบาลนี้ ตลอดทั้งพนักงานแพทย์ต่าง ๆ ซึ่งจะเบิกเงินเดือนจากกรมยุทธนาธิการ

(๓) ในการใช้จ่ายทั้งปวง ถ้าเป็นการจร ควรตั้งสภาอุณาโลมแดงจัดเสีย ถ้าเป็นการประจำให้รัฐบาลเสีย

(๔) เมื่อมีราชการพิเศษหรือการศึกคราวใด สภาอุณาโลมต้องอุดหนุนในการยาและการพยาบาลแห่งทหารโดยเต็มกำลัง ตามทุนและวิธีที่จะได้กำหนด

(ทั้ง ๔ ข้อนี้เป็นมูลฐานให้เกิดโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ขึ้น)

สรุปความว่า จัดวิธีการสภาอุณาโลมแดงเข้าประกอบกับทางราชการจะบังเกิดประโยชน์ต่อแผ่นดิน เป็นการยืนนาน

เนื่องด้วยมีอุปสรรคบางอย่างในเรื่องที่ดิน ซึ่งจะปลูกสร้างโรงพยาบาลของสภาอุณาโลมแดงนั้น การเป็นอันระงับอีกชั่วคราว

ครั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสู่สวรรคาลัย เมื่อวันเสาร์ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ บรรดาพระราชโอรสและพระราชธิดา มีพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นประธาน ได้ปลงพระทัยที่จะบำเพ็ญกุศลสนองพระเดชพระคุณเป็นพิเศษ จึงทรงพระดำริเห็นพ้องกันว่า ควรสร้างโรงพยาบาลสภากาชาดขึ้น ก็จะเป็นการพระกุศล ประกอบด้วยถาวรประโยชน์ อนุโลมตามพระประสงค์ของพระบรมชนกนาถและเป็นพระเกียรติด้วยทุกประการ จึงต่างพระองค์บริจาคทรัพย์รวมกันเป็นจำนวน ๑๒๒,๙๑๐ บาท รวมกับทุนของสภาอุณาโลมแดงที่มีอยู่ มอบให้กรมหลวงนครไชยศรีเสนาบดีกระทรวงกลาโหม เป็นเจ้าหน้าที่ก่อสร้างโรงพยาบาล ในที่ดินเป็นส่วนพระองค์ของพระมหากษัตริย์ ได้ลงมือทำการตั้งแต่วันที่ ๑๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๔ เป็นต้นมา การยังไม่ทันแล้ว จอมพลกรมหลวงนครไชยศรี ฯ สิ้นพระชนม์จึงทรง

พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จอมพล (ขณะนั้นเป็นนายพลเอก) สมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ เสนาธิการทหารบก ทรงอำนวยการต่อมาจนสำเร็จ จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้ขนานนามโรงพยาบาลตามพระปรมาภิไธย ในพระบาทสมเด็จพระรามมาธิบดีศรีสินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่าโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ และเสด็จเปิดโรงพยาบาล ณ วันที่ ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๗

โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์

เมื่อวันที่ ๓ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๗ ประกาศกระแสพระบรมราชโองการตั้งสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ เป็นผู้อำนวยการสภากาชาดสยาม (ภายหลังเปลี่ยนเป็นอุปนายกผู้อำนวยการ) รับพระราโชวาทในสมเด็จพระบรมราชินีนารถพระบรมราชชนนี องค์สภานายิกา จัดร่างกฎข้อบังคับและระเบียบสำหรับสภากาชาดสยามขึ้นใหม่ ตลอดจนจัดตั้งกรรมการดำเนินการต่อไป

วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๗ คำสั่งกระทรวงกลาโหมให้ ร.ท. ชื่น พุทธิแพทย์ ไปประจำกองพยาบาลทหารบกกลาง และมีหน้าที่เป็นผู้ช่วยทั่วไปของพยาบาลทหารบกกลางด้วย นายพันโท เอฟ เชฟเฟอร์ ชาติเยอรมัน ซึ่งเป็นที่ปรึกษากรมแพทย์ เป็นผู้อำนวยการ ทั้ง ๒ คนได้ดูการก่อสร้างโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์และจัดบรรจุเครื่องใช้เครื่องเวชภัณฑ์ เครื่องพยาบาล เจ้าหน้าที่ตามอัตรา ๕๐ เตียง กำหนดเปิดโรงพยาบาล ในวันที่ ๑๕ พฤษภาคม แต่นายแพทย์ผู้อำนวยการถึงแก่กรรมเสียก่อน จึงเลื่อนพิธีการเปิดมาในวันที่ ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๗ โดยมีนายพันตรี หลวงศักดาพลรักษ์ (พลตรี พระยาวิบูลอายุรเวท) เป็นผู้รั้งตำแหน่งผู้อำนวยการกองพยาบาลทหารบกกลาง

ในขณะเปิดโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ใหม่ ๆ สภากาชาดสยามไม่มีเงินพอที่จะเลี้ยงโรงพยาบาลได้ คือมีเงินเหลือเพียง ๙๒,๑๐๔ บาท และยังต้องใช้ในการก่อสร้างเพิ่มเติมอีก จึงได้โอนโรงพยาบาลให้แก่กระทรวงกลาโหม เพื่อใช้โรงพยาบาลซึ่ง

สภานี้ได้สร้างขึ้นนั้น เป็นสถานที่พยาบาลของฝ่ายทหาร แต่สภาได้จัดการขอร้องให้กระทรวงกลาโหมสั่งรับคนเจ็บไข้ทั่วไปด้วยไม่ใช่เฉพาะทหาร เพื่อเป็นการสารธารณประโยชน์ทั้งนี้เป็นการชั่วคราว ส่วนองค์การสภากาชาดนั้น คงเป็นสมาคมอิสระ มิได้เป็นกรมหรือทบวงของรัฐบาล

เมื่อเปิดโรงพยาบาลในวันที่ ๓๐ พฤษภาคม มีสถานที่ถาวรคือ ตึกอำนวยการ ๒ ชั้น เป็นที่อบรมนายแพทย์ที่ทำการตรวจโรคและที่ทำการตรวจเชื้อโรค ๑ หลัง ตึกผ่าตัด ๑ หลัง ตึกคนเจ็บไข้ชั้นเดียว ๒ หลัง (คือตึกวชิรุณหิศและตึกพาหุรัดน์) นอกนั้นก็มีโรงครัว โรงซักฟอกชั่วคราว โรงพยาบาลรับคนเจ็บไข้ได้เพียง ๔๐ คน เท่านั้น

สภากาชาดตั้งใจที่จะวางตนให้เป็นหนทางที่ปุถุชนชาวสยาม ผู้มีน้ำใจจะอุดหนุนชาติ จะได้ออกทุนทรัพย์ เพื่อเป็นหุ้นส่วนทำการช่วยชาติของตนได้ในทางนี้ และความมุ่งหมายอันสำคัญของสภากาชาดนั้นกล่าวโดยย่อ มีอยู่ ดังนี้:—

๑. จะจัดการก่อสร้างสถานที่ในบริเวณโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ให้สำเร็จแล้วเต็มบริบูรณ์ตามโครงการเดิม (มีสถานที่ครบบริบูรณ์ในปี ๒๔๙๒ นอกจากโรงเรียนแพทย์ของมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ ในด้านหลังซึ่งตั้งขึ้นใหม่ ในปี ๒๔๙๐)

๒. จะดำเนินการพยาบาล และปกครองโรงพยาบาลนี้เอง ไม่ต้องอาศัยเงินรัฐบาลเพื่อเป็นการช่วยรัฐบาล (ได้ปกครองตัวเองในปี ๒๔๕๙ เป็นอิสระ แต่ยังต้องพึ่งเงินอุดหนุนจากรัฐบาล ตั้งแต่ ๖๐,๐๐๐ บาท แล้วเพิ่ม ขึ้นถึง ๒๗๐,๐๐๐ บาท ใน พ.ศ. ๒๔๗๕ แต่ถูกลดลงมาเพราะการเมือง คงเหลือ ๑๗๐,๓๐๐ บาท แล้วกลับขึ้นเรื่อยไปถึง ๕,๒๐๓,๐๐๐ บาท ในพ.ศ. ๒๔๙๖ รวมทั้งเงินสลากกินแบ่งอีก ๑ ล้านบาทด้วยก็เป็นเงินถึง ๖,๒๐๓,๐๐๐ บาท แต่ราคาเงินตกตั้ง ๑๐ เท่า ในเวลานี้ก็เท่ากับได้เพียง ๖๐๐,๐๐๐ บาท

๓. จัดให้โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ เป็นสถานที่ฝึกอบรมนายแพทย์ให้มีความรู้ดีและมีความชำนาญยิ่งขึ้น (ก็ได้เป็นไปตามความประสงค์แล้ว โดยได้อบรม

สั่งสอนแพทย์ที่ออกใหม่จากโรงเรียนแพทยศาสตร์ศิริราชทุกรุ่น ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๗ ถึง ๒๔๗๕ และแพทย์พวกนี้ก็ได้เข้ารับราชการในกระทรวงหหารและพลเรือนเป็นจำนวนมาก)

๔. จัดให้โรงพยาบาลนี้เป็นสถานที่ เพื่อแพทย์ที่มีความรู้ได้มาทดลองทำการวิจัยตรวจหาเชื้อโรคและวิธีการแก้โรค (ได้ทำแต่ในตอนต้น เมื่อสถานเสาวภาใหม่ได้เปิดแล้วใน พ.ศ. ๒๔๖๕ กิจการวิจัยจึงโอนไปทำที่นั่น)

๕. จะทำการฝึกพยาบาลทั้งหญิงและชายให้มีความรู้ในการพยาบาลดีจริง สำหรับช่วยแพทย์ในโรงพยาบาลต่าง ๆ และช่วยในการบรรเทาทุกข์เหตุการณ์สาธารณภัยสงคราม (ในเวลา ๓๕ ปี ได้มีนางพยาบาลออกทำการแล้วถึง ๑,๐๑๒ คน และบุรุษพยาบาลทหารกองหนุนอีกหลายร้อยคน)

๖. จะพยายามสะสมเจ้าหน้าที่แพทย์ พยาบาล เครื่องยา เครื่องมือ เครื่องใช้ไว้ให้พร้อมสรรพ สำหรับการสาธารณภัย และการสงคราม ตามข้อตกลงแห่งอนุสัญญาเจนีวา

(ใน พ.ศ. ๒๔๙๑ มีเจ้าหน้าที่สมัครสำรองคือ แพทย์ ๑๗๕ นางพยาบาล ๘๐๕ ช่วยพยาบาล ๒๘๖ และอาสากาชาดกว่า ๒,๐๐๐ เครื่องมือ เครื่องใช้ ฯลฯ ได้หมดสิ้นไปในการบรรเทาทุกข์น้ำท่วมใหญ่ พ.ศ. ๒๔๘๕ การพิพาทกับอินโดจีน พ.ศ. ๒๔๘๔ สงครามเอเซียบูรพา พ.ศ. ๒๔๘๔–๒๔๘๘ (มหาสงครามโลกครั้งที่ ๒) ได้ช่วยราษฎรทหาร ฯลฯ กว่า ๒ ล้านคน)

นับตั้งแต่เปิดโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ เมื่อพฤษภาคม๒๔๕๗ มานั้น โรงพยาบาลตกอยู่ในความคุ้มครองของกระทรวงกลาโหม ด้วยเหตุที่สภากาชาดยังไม่มีเงินพอที่จะดำเนินการได้เองโดยแท้ นับตั้งแต่ต้นจนถึงสิ้นปี ๒๔๕๘ คงมีเงินเหลืออยู่เพียง ๓๓๘,๙๗.๒๐ บาทเท่านั้น ฉะนั้น เมื่อรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ให้เงินอุดหนุนแก่สภากาชาดสยามปีละ ๖๐,๐๐๐ บาท สภากาชาด ก็พอจะดำเนินการเป็นอิสระได้โดยลำพังต่อไปตั้งแต่เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๙ โดยอาศัยเงินอุดหนุนรัฐบาล

และเงินที่มีผู้ศรัทธาบริจาค แต่ยังคงทำการติดต่อกันอยู่ คือ กระทรวงกลาโหมให้ยืมนายทหารข้าราชการพลเรือน นายสิบพยาบาลมาทำการในโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ในตำแหน่งผู้อำนวยการ รองผู้อำนวยการ หัวหน้าแผนก เลขานุการ สมุหบัญชี เจ้าพนักงานคลังเงิน เกียกกาย นายแพทย์ นายสิบ และพยาบาล ฯลฯ และสภากาชาดสยามจะได้ตอบแทนโดย

ก. อบรม เพิ่มพูน ความรู้ และ ฝึกฝน ความ ชำนาญ ของ นาย แพทย์ ทหารบก

ข. ตรวจและรักษาพยาบาลทหารบกที่เจ็บไข้

ค. ช่วยในการตรวจเชื้อโรคและบำรุงวิชาแพทย์

นอกจากนี้โรงพยาบาล จุฬาลงกรณ์ได้ จัดการ ตรวจ รักษาโรคให้ แก่ ประชาชนทั่วไปไม่ว่าชาติใดภาษาใด และจัดให้คนเจ็บไข้อยู่กันตามประเภทโรค ไม่แยกเป็นเชื้อชาติอย่างโรงพยาบาลแถบตะวันออกนี้ คนอนาถาก็ไม่ต้องเสียเงิน คนที่พอจะเสียเงินได้และอยู่ชั้นเสียเงินก็ต้องเสียเงินตามอัตรา การงานของโรงพยาบาลก็ได้ดำเนินมาโดยเรียบร้อย จำนวนคนเจ็บไข้ได้ทวีขึ้นทุกปี

ครั้นวันที่ ๑๙ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๐ (ปีน้ำท่วมกรุงเทพ ฯ) มีพระราชเสาวนีย์องค์สภานายิกาทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้นายพันตรีหลวงศักดาพลรักษ์ (ชื่น พุทธิแพทย์) รองผู้อำนวยการโรงพยาบาล เลื่อนขึ้นเป็นผู้อำนวยการแทนนายพันเอก พระอนุรักษ์โยธา (พระยาวิบุลอายุรเวท เสก ธรรมสโรช) ซึ่งได้ย้ายไปเป็นนายแพทย์ใหญ่ทหารบกดำเนินงานต่อมา

การงานโรงพยาบาลในขณะโน้น แบ่งออกเป็น ๕ แผนก

๑. แผนกตรวจคนเจ็บไข้

๒. แผนกรักษาพยาบาล

๓. แผนกผ่าตัด

๔. แผนกบัคเตรี

๕. แผนกคลังยา

มีหัวหน้าปกครองทุกแผนก แผนกใดมีหน้าที่อย่างใด ดูข้อบังคับระเบียบการภายในของโรงพยาบาล

อนึ่ง เมื่อครั้งยังเป็นกองพยาบาลทหารบก มีแผนกศึกษาอีกแผนกหนึ่ง และมีหัวหน้ารับผิดชอบในการฝึกหัดสั่งสอนนายแพทย์ทหารบก นักเรียนแพทย์และนักเรียนพยาบาล และเมื่อสภากาชาดรับโอนโรงพยาบาลมาแล้วก็ยังคงปฏิบัติอยู่จนถึง พ.ศ. ๒๔๖๐ กระทรวงกลาโหมได้จัดตั้งโรงเรียนการแพทย์ทหารบกขึ้น สำหรับฝึกหัดอบรมวิชาแก่ผู้ที่เป็นแพทย์ของทหารบกโดยเฉพาะส่วนหนึ่ง และขอฝากไว้ในความดูแลของสภากาชาด และตั้งผู้อำนวยการโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์เป็นผู้อำนวยการโรงเรียนการแพทย์ทหารบกด้วย ฉะนั้นโรงพยาบาลจึงได้เลิกแผนกศึกษานี้เสีย เพราะการฝึกหัดสั่งสอน นายแพทย์ ทหารบกยกไปอยู่ใน โรงเรียนแพทย์ หมดและได้ยกโรงเรียนนางพยาบาล ซึ่งเคยขึ้นแก่แผนกศึกษาไปขึ้นอยู่ในแผนกรักษาพยาบาลของโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์

โรงเรียนนางพยาบาลของสภากาชาด

เมื่อเปิดโรงพยาบาลใหม่ ๆ ในวันที่ ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๗ การพยาบาลคนไข้ฝ่ายหญิง ใช้ผดุงครรภ์ที่สอบไล่ได้จากโรงเรียนผดุงครรภ์ ของสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ณ โรงพยาบาลศิริราช การพยาบาลคนไข้ฝ่ายชายใช้พลพยาบาลของกรมเสนาธิการทหารบก ต่อมามีผดุงครรภ์ ๓ คน กับหญิงอื่นอีก ๔ คน รวม ๗ คน สมัครเป็นนักเรียนพยาบาล จึงได้มีการสอนวิชาพยาบาลให้เป็นระเบียบโรงเรียน ในครั้งกระโน้นการจัดหาสตรีให้เรียนเป็นนางพยาบาลเป็นสิ่งที่ยากยิ่ง เพราะถือกันว่าการใช้หญิงสาวไปพยาบาลคนอื่นซึ่งไม่ใช่ญาติไม่เป็นการสมควรทั้งเป็นงานที่พึงรังเกียจ ต่อมาผู้ปกครองหญิงเห็นประโยชน์ในวิชานี้ จึงส่งบุตรี หลาน ให้มาศึกษามากขึ้น

หญิงสาวที่มีอายุ ๑๖ ถึง ๓๐ ปี มีความรู้เพียงหรือเทียบเท่าประโยคมัธยม ๑ หรือ ๒ ก็รับเข้าเป็นนักเรียนได้ แต่ถึงกระนั้นก็ยังมีนักเรียนไม่ถึงชั้นละ ๒๐ คน ไม่พอกับจำนวนที่ต้องการ

การเรียนวิชาพยาบาลและฝึกหัดใน พ.ศ. ๒๔๕๗ มีกำหนดเวลาเรียน ๑ ปี สอบไล่ปีละ ๒ ครั้ง แล้วขยายเป็น ๒ ปี ต่อมาเพิ่มเป็น ๓ ปี สอบไล่ปีละ ๑ ครั้ง ใน พ.ศ. ๒๔๖๐ นักเรียนจัดเป็น ๓ ชั้น ๆ ละ ๒๐ ถึง ๓๐ คน ต่อมามีนักเรียนมากขึ้นจึงเพิ่มเป็นชั้นละ ๕๐ ถึง ๖๐ คน

ความรู้เบื้องต้นของนักเรียนเทียบชั้นมัธยมปีที่ ๓ เป็นอย่างต่ำ ต่อมาเป็นชั้นมัธยมปีที่ ๖ นักเรียนที่สมัครพอดีกับจำนวนที่รับ ไม่ต้องมีการคัดเลือก ในปีหลัง ๆ มีนักเรียนสมัครมากขึ้น จนถึงต้องมีการสอบคัดเลือก เช่นในปี ๒๔๙๑ มีผู้สมัครมากกว่า ๒๐๐ คน แต่เลือกรับไว้เพียง ๖๐ คนเท่านั้น

เมื่อนักเรียนสอบไล่ได้ ก็ได้ประกาศนียบัตรวิชาพยาบาล และขึ้นทะเบียนเป็นผู้ประกอบโรคศิลปสาขาพยาบาลชั้นที่ ๑ ได้ตามกฎหมาย ผู้ที่ต้องการประกาศนียบัตรการสุขาภิบาลและการคลอดบุตร (การผดุงครรภ์ และการอนามัย) จะต้องศึกษาเพิ่มเติมอีก ๖ เดือน แล้วขยายเป็น ๑ ปี คือ นักเรียนปีที่ ๔ และสอบไล่ได้เป็นนางอนามัย มีวิทยฐานะสูงกว่านางพยาบาล

ในปี พ.ศ. ๒๔๖๐ โรงพยาบาลศิริราชได้ส่งนักเรียนผดุงครรภ์ปีที่ ๒ มาฝึกหัดที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ชุดละ ๖ เดือน แล้วสอบวิชาตามหลักสูตรของสภากาชาด ต่อมาโรงพยาบาลศิริราชได้จัดให้มีการเรียนวิชาพยาบาลขึ้นเอง จึงไม่ต้องส่งมาเรียนที่นี่ โรงพยาบาลแมคคอร์มิคที่เชียงใหม่ ก็ใช้หลักสูตรของสภากาชาดไทย และเคยส่งนักเรียนมาฝึกหัดที่โรงพยาบาลนี้ แล้วสอบไล่เป็นนางพยาบาลสภากาชาด ภายหลังได้ตั้งโรงเรียนนางพยาบาลของตนขึ้นเองเช่นเดียวกับโรงพยาบาลศิริราช ในเวลานี้โรงพยาบาลของกรมการแพทย์ก็ได้จัดตั้งโรงเรียนนางพยาบาลขึ้นอีกแห่งหนึ่ง นับว่ามีผู้นิยมศึกษาวิชาพยาบาลมากขึ้น ทั้งนี้โดยสภากาชาดไทยเป็นผู้เริ่มการสอนวิชาการพยาบาลขึ้นก่อนเป็นแห่งแรกในประเทศไทย และเป็นตัวอย่างให้โรงพยาบาลอื่นต่อไป

จำนวนนักเรียนนางพยาบาลที่สอบไล่ได้ประกาศนียบัตร

ใน	๖ ปี	(พ.ศ. ๒๔๕๗–๒๔๖๓)	เรียน ๑–๒	ปี	๗๔ คน
ใน	๑๒ ปี	(พ.ศ. ๒๔๖๓–๒๔๗๕)	เรียน ๒–๓	ปี	๓๐๒ คน
ใน	๗ ปี	(พ.ศ. ๒๔๗๕–๒๔๘๒)	เรียน ๓½	ปี	๒๗๙ คน
ใน	๔ ปี	(พ.ศ. ๒๔๘๒–๒๔๘๖)	เรียน ๓½	ปี	๑๓๕ คน
ใน	๕ ปี	(พ.ศ. ๒๔๘๖–๒๔๙๑)	เรียน ๓–๔	ปี	๒๒๐ คน

รวมจำนวนนางพยาบาลที่ได้ออกไปในเวลา ๓๕ ปี ๑,๐๑๒ คน แต่ที่ยังคงพยาบาลจริง ๆ เพียงครึ่งเดียว นอกนั้นมีครอบครัวและทำงานอื่น

นางพยาบาลที่สอบไล่ได้เป็นที่ ๑ หรือที่ ๒ และมีความรู้ภาษาอังกฤษทางสภากาชาดก็ได้ส่งไปเรียน เป็น นางพยาบาลประกาศนียบัตรแห่งประเทศฟิลิปปินส์ และบางคนก็ได้ทุนของสันนิบาตสภากาชาดไปเล่าเรียนเพิ่มเติม ณ กรุงลอนดอน ต่อมาภายหลังสภากาชาดและองค์การในต่างประเทศเช่น สหรัฐอเมริกาและออสเตรเลีย ก็ได้ช่วยให้ทุนให้แพทย์และนางพยาบาลของสภากาชาดไทยไปเรียนเพิ่มเติมในต่างประเทศด้วย.

เมื่อแม่ผมยังมีชีวิตอยู่ ในตอนเช้าแม่มักจะอ่านหนังสือพิมพ์เป็นประจำ โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์ที่มีบทความและข้อเขียนของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ขณะที่แม่นอนป่วยอยู่ที่โรงพยาบาลภูมิพลอดุลยเดช หน้าที่ของผมในตอนเช้านอกจากแวะเยี่ยม ถามอาการของแม่แล้ว ผมต้องเอาหนังสือพิมพ์ไปให้แม่อ่านทุกวัน ด้วยเหตุที่แม่มีความสนใจในบทความและข้อเขียนของหม่อมคึกฤทธิ์เป็นอย่างมาก ในการพิมพ์หนังสือแจกเป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพแม่ ผมจึงพยายามค้นเรื่องของหม่อมคึกฤทธิ์ที่ยังมิได้ตีพิมพ์จำหน่ายแพร่หลาย เพื่อขออนุญาตนำลงพิมพ์ในหนังสือดังกล่าว บังเอิญได้รับความกรุณาจากเพื่อนคือท่านศาสตราจารย์ ม.ร.ว. แหลมฉาน หัสดินทร อดีตคณบดี คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ-มหาวิทยาลัย อนุญาตให้นำเรื่อง "**สนทนากับอาจารย์ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช**" ซึ่งพิมพ์ในหนังสือต้อนรับน้องใหม่ของคณะสถาปัตย-กรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย ปี พ.ศ. ๒๕๑๑ และ ๒๕๑๒ ลงพิมพ์ได้ ผมจึงขอขอบคุณท่านศาสตราจารย์ ม.ร.ว. แหลมฉาน หัสดินทร และผู้เกี่ยวข้องทุกท่าน รวมทั้ง ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ไว้ ณ ที่นี้ด้วย

พล.อ.ต. ระวิง สมบูรณวณิชย์

สนทนากับ
อาจารย์ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช*

เก็บความและเรียบเรียง

โดย

ผ.ศ. แสงอรุณ รัตกสิกร

อาจารย์ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้เชิญคณะผู้จัดทำหนังสือน้องใหม่ไปสนทนาที่บ้านท่านในซอยสวนพลู เมื่อค่ำวันพุธที่ ๓๑ เดือนสิงหาคม บ้านของอาจารย์เป็นบ้านทรงไทยเดิม ซึ่งเลื่องลือไปทั่วกรุงเทพฯ ด้วยความงามในตัวอาคารและบริเวณแวดล้อม และเลื่องลือกันอีกเรื่องหนึ่ง คือ บ้านอาจารย์มีผีหญิงแก่ติดตามมาอยู่กับอาจารย์ด้วย ซึ่งความเลื่องลือประการหลังนี้ทำให้เสน่ห์ของบ้านไทยเก่าเพิ่มพูนมากขึ้น และคงจะอำนวยประโยชน์แก่อาจารย์ให้ปลอดภัยจากขโมยที่กลัวผีเรือน

เรื่องสถาปัตยกรรมไทยเดิมประเภทที่พักอาศัยของอาจารย์ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช นี้เห็นจะต้องเขียนต่างหากเป็นหนังสืออีกเล่มหนึ่งทีเดียว จุดประสงค์ที่ไปหาอาจารย์คืนนั้น ก็เพื่อจะสนทนากัน แต่แน่ละอรรถรสอันสมบูรณ์ที่จะได้จากการอ่านจากการถาม–ตอบในหนังสือนี้ ย่อมห่างไกลจากความสมบูรณ์อันแท้จริงที่เราได้ฟังต่อหน้าอาจารย์ในบรรยากาศของบ้านไทยเดิม ซึ่งแวดล้อมบนนอกชานคือ "กระถาง

---

* เก็บความและเรียบเรียง โดย ผ.ศ. แสงอรุณ รัตกสิกร พิมพ์ในหนังสือต้อนรับน้องใหม่ของคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๑๑

แถวแก้วเทศพิกุลแกม" ในเรือนซึ่งพระพุทธรูปสัมฤทธิ์นั่งอย่างสงบบนเตียงบรรทมของพระพุทธเลิศหล้าฯ ในห้องหัวโขนที่กลิ่นมาลัยและควันธูปยังกรุ่นอยู่หน้าหัวพระพิลาภ ในห้องใต้ถุนซึ่งโอ่งแตกสมัยสวรรคโลกตั้งประดับ มองลอดไปสัมผัสบัววิกตอเลีย อามาซอน นิต้า และ "ปุ๊ก" Swan ขาวซึ่งลอยอยู่ในสระ "ทำไมอาจารย์ตั้งชื่อ "ปุ๊ก" ให้ Swan ดังนี้ครับ" เราถาม "อ้าว–ก็เขาเป็นหงส์สกุลนี้คุณ" อาจารย์ตอบทันควัน

เราจำไม่ได้ว่าน้ำตาไหลเพราะหัวร่อกันกี่ครั้งในคืนนั้น แต่เราไม่ลืมเป็นอันขาดว่าหลังจากการสนทนากับอาจารย์ ความศรัทธาที่เรามีต่อสิ่งดีงาม ของไทยได้เพิ่มขึ้น ความปรารถนาของเราที่จะทำทั้งตัวเราและสังคมของเราให้ดีได้แรงขึ้น

อาจารย์หม่อม นี่เตียงพระพุทธเลิศหล้าฯ และพระพุทธรูปอู่ทอง (ตั้งไว้บนเตียง) เตียงอย่างนี้ชาวบ้านเห็นจะนอนไม่ได้ สลักโปร่งทั้งตัว ติดกระจกด้วย เฟอร์นิเจอร์แบบไทยถ้าไปตั้งบนบ้านสมัยใหม่ก็ไม่สวยอย่างนี้ เพราะการสอบของเรือนไทยมันต้องสอบกันจึงเข้ากันได้ อย่างตู้ไทยเป็นต้น คนมีบุญวาสนาอยู่ตึกสมัยใหม่ เอาตู้ไทยไปตั้งมันก็ไม่เข้ากัน

นิสิต อาจารย์เคยเล่าว่า ตอนสร้างบ้านไทยหลังนี้ใต้ถุนต้องสูงขนาดรัดเกล้า

อ. หม่อม ไม่ใช่รัดเกล้ากระหวัดเกล้าขนาดกระหวัดเกล้า โบราณเขา "นางเสือง" กัน เขาไว้ผมสูง ถ้าใต้ถุนบ้านมันต่ำกว่าก็เข้าไปไม่ได้ติดมวย ต้องเข้าไปกระหวัดเกล้าได้โดยไม่ติดไม่ขัด ก็ลอดเข้าลอดออกได้

นิสิต หมายเฉพาะผู้หญิงเท่านั้นที่เกล้าผม

อ. หม่อม ผู้ชายก็ใช้ ผู้ชายสมัยโบราณไว้มวย มีหลักฐานจากรูปปั้นตุ๊กตาไทย (สมัยสุโขทัย) ก็มีมวยข้างบน

นิสิต เรือนไทยแบบฝาปกลน ผมเข้าใจว่าทำในสมัยรัตนโกสินทร์ ก่อนขึ้นไปนั้นค้นหาหลักฐานไม่พบ

อ. หม่อม ผมเห็นว่าสมัยอยุธยาก็เห็นจะมี มีสองอย่างคนฐานะดี ใช้ฝาปกล–ฝาเฟี้ยม ฝาสำรวจฐานะรองลงมา เพราะฝาสำรวจใช้ไม้แต่ช่วงกลางเป็นแฝกเป็นจาก เป็นของราคาถูก

นิสิต ผมพยายามดูจากรูปเขียนไทยโบราณก็ไม่พบ

อ. หม่อม ถ้าไม่มีฝาแบบฝาปกล จะเป็นอะไร หรือเป็นจาก

นิสิต จากรื้อแล้วชำรุด คงไม่ใช่จาก สำหรับบ้านในเมืองหลวงราชทูตลาลูแบร์ สมัยพระนารายณ์เคยบอกว่า พระเจ้าอยู่หัวเคยสั่งให้รื้อบ้านชาวบ้านเพราะบังพระเนตร ก็รื้อลงได้รวดเร็วภายในหนึ่งวัน

อ. หม่อม บ้านหลังนี้ก็สร้างได้ในหนึ่งวัน ตั้งเสา ฝาขึ้นหลังคาเครื่องบน หนึ่งวันหมดจริง ๆ หลังนี้ช้าเพราะพื้น เข้าพื้นอัดแบบใหม่ ถ้าเป็นวิธีเดิมเขาเอาพื้นวางๆ ลง เขาเสร็จในหนึ่งวันหลังนี้ฤกษ์ยกเสาเอกตีห้าครึ่งพราหมณ์มาเป่าสังข์กันใหญ่ หลังคาชาวบ้านมุงจาก มุงวันเดียวเสร็จแน่

นิสิต อาจารย์เคยไปเขมร พม่า เจอบ้านแบบไทยเช่นนี้บ้างไหมครับ

อ. หม่อม เจอที่มลายู แถวมะละกา

นิสิต มะละกาจะพูดไปเราก็เคยมีอิทธิพลอยู่ที่นั่น

อ. หม่อม ก็นั่นน่ะซี ไทยเราเคยมีอิทธิพลที่มะละกาเพราะเคยเป็นของไทยบ้านเช่นนี้มีที่มะละกาอีกทีก็มีที่มันนังกะเบาสุมาตรา มีบ้านยาว ๆ แบบนี้ แต่หลังคาแอ่นกว่านี้

นิสิต วิธีทำฝาปกลมีไหมครับ

อ. หม่อม แถบมะละกาเป็นแพฝาเฟี้ยม คือใช้เป็นกระดานเป็นแผ่น ๆ เขมรบ้านไม่มีปั้นลม มีหัวเม็ดขึ้นไปสองข้าง ภาคเหนือเราก็ไม่มีฝาปกลเมืองน่าน เมืองแพร่ หลังคาอย่างนี้มีปั้นลมอย่างนี้เชียงใหม่ลำปางหลังคามีกระแลไขว้กันขึ้นไป แต่น่าน–แพร่ เหมือนภาคกลาง

ชั่วแต่ฝาไม่เหมือนกัน ฝาเป็นฝาแผ่น ๆ บั้นลมก็มีเหมือนกันบ้านใหญ่กว่าบ้านของภาคกลาง ไม้เขามีมากกว่า เสาใหญ่ แต่หน้าต่างไม่มี คนทางเหนือชอบอยู่มืด ๆ ในเรือนไม่มีหน้าต่าง

นิสิต คงจะเป็นเพราะหนาว

อ. หม่อม เห็นจะหนาว พยายามกันหนาว หน้าต่างไม่มีเลยกลางวันอยู่กันข้างนอก

นิสิต อาจารย์สังเกตไหมครับ ทรงบ้านทางเหนือไม่สอบแบบภาคกลาง ข้างบนฝาเอนออก

อ. หม่อม นั่นเป็นอีกแบบหนึ่ง แถวจอมทองแถวเชียงใหม่ก็มี เขาบอกว่าพม่าบังคับให้ทำเพราะมันเหมือนโรงผี พม่านั้นถ้าตีใครได้แล้วถือว่าเป็นผีก็เลยให้ทำบ้านอยู่เหมือนโลงผี เป็นการแสดงให้เห็นว่าไม่ได้อยู่เป็นอิสระ เป็นผีไปแล้วอย่างมอญ พม่าเรียกตะเลง แปลว่าผีตะเลงพ่าย เราเรียกตามพม่า มอญไม่ยอมเรียกตัวว่าตะเลง ใครไปเรียกเขาตะเลงเขาโกรธตาย

นิสิต โลงผีพม่ารูปผายออกเหมือนฝาบ้านหรือครับ

อ หม่อม ที่ว่ามานี้ผมได้ยินมานะ เท็จจริงไม่ทราบ

อ. หม่อม ฉากที่กั้นห้องนั้นฝีมือเก่า มาจากไหนก็ไม่รู้ ตอนแรกได้มาไม่รู้จะทำอะไร ตอนหลังตรัสรู้ได้เลยเอามาทำฉากกั้นสงสัยจะเป็นฉากของเมรุใครก็ไม่รู้ แต่ก็ไม่เห็นเจ้าของเดิมเขามารบกวนเลย สบายดีเสียอีก

นิสิต นึกว่าอาจารย์จะปรับอากาศห้องนี้เสียอีก ยังนึกว่าอาจารย์จะแก้ปัญหาได้อย่างไร

อ. หม่อม ข้างบนไม่ทำ ฝาแบบนี้ทำปรับอากาศก็ไม่สะดวก ต้องกรุอะไร ๆ อีกเสียบ้านหมด ก็นอนมันอย่างนั้น ปู่ย่าตายายนอนมาได้ เราก็นอนได้ ร้อนเต็มทีก็ลงไปนั่งข้างล่าง ไอ้ตอนนอนไม่สำคัญหรอก

นิสิต เครื่องระบบเสียงไฮ–ไฟ สเตอริโอในห้องนี้มันใหม่ และ ตัดกันกับลายไทย

อ. หม่อม พุธโธ่ นี่บ้านอยู่นี่ครับ ไม่ใช่พิพิธภัณฑ์ คนเราก็ต้องพัฒนาตัวเองไปตามระเบียบ

อ. หม่อม ห้องนี้ออกจะแก่โขนละครไปหน่อย บ้านโขน บ้านละครก็ต้องมีอย่างนี้ นั่นพระราม หัวครู พระปกฤาษี พระพิราพ ทศกัณฐ์ นอกนั้นก็เทวรูปร้อยพัน ศิวะ นาคราช พิฆเณศร์ พระนารายณ์ พระอาทิตย์ พระจันทร์ อะไรต่ออะไรอีกหลายองค์ หัวฤาษีเขาเรียกกันว่าหน้าทอง ปกติทำหน้าอ้วน ๆ อุ้ยอ้าย พั้นก็ทำยิ้มเป็นตาแก่น่าเกลียด อันนี้หน้าออกจะเป็นปัญญาชน ออกจะหล่อ ๆ เอา ส่วนพระพิราพนั้นน่ากลัวเหลือเกิน เก่าแก่มากน่ากลัวจริง ๆ ด้วยไม่ใช่ย่อยนะ ไหว้ครูกันไม่รู้กี่ร้อยกี่พันครั้ง เปรอะแป้งไปหมด ทั้งเจิม ทั้งปิดทอง

นิสิต ตามตำนานพระพิราพคือใคร เป็นผู้อยู่ป่าหรือ

อ. หม่อม ไม่ใช่หรอก คือเป็นเทพยดา เทพเจ้าของนาฏศิลปอินเดีย มีชื่อทางสันสกฤตว่าวิราวน แปลเป็นไทยว่าพิราพ แต่ไม่ใช่หน้ายักษ์หน้ามารอะไร หน้ายักษ์นี้เป็นหน้าคนสวนทศกัณฐ์ชื่อมาตรงกันก็เลยยกย่องกัน สมมุติให้เป็นเทพยดาของการฟ้อนรำ แต่เอาหน้านี้แทนความจริงพิราพเป็นคนสวนของทศกัณฐ์ พระรามเข้าสวนแกก็เอะอะไล่ตีพระราม พระรามเลยฆ่าตาย แต่เราไม่มีเครื่องหมายของเทพเจ้าแห่งการฟ้อนรำ ก็เลยยกหน้านี้มาแทน

นิสิต อาจารย์ได้ทำให้คนไทยเราอีกหลายคนได้คิดว่าบ้านโดยสมัยเดิมน่ะไม่ใช่ของที่เหลวไหลเลย อาจารย์ไม่มีปัญหาอะไรบ้างหรือครับทางกาย

อ. หม่อม ไม่มีเลย ห้องน้ำสมัยใหม่ก็แอบแฝงใส่เข้าตรงมุขยื่น มีชักโครกมีอะไรถ้ามันไม่สะดวกก็ไม่ใช่ความผิดของบ้าน เป็นความผิดของประปาโดยที่น้ำมันไม่ขึ้น

นิสิต เวลาเข้าใต้ชายคา อาจารย์ต้องก้มศีรษะลงอันนี้ซิครับจะลำบาก

อ. หม่อม ผมทำเสียเคยแล้วนี่ครับ จะต้องไปเดินผึ่งผายอะไร จะเข้าบ้านก็ก้ม ก็มอง ก็ดีแล้วนี่ ก็เคารพนบนอบกันหน่อยอย่าลืมว่าคนไทยสมัยก่อนเขาไม่นั่งเก้าอี้กัน เขานั่งกับพื้นหลังคาข้างบนมันก็สูงพอ อีกอย่างหนึ่งเวลาเข้าบ้านเขาก็ก้มก็คลาน เขาเป็นคนมีมารยาทพอ ไม่ใช่เดินตึงตังอย่างฝรั่ง เพราะฉะนั้นก็ช่วยไม่ได้ ไปดัดแปลงเข้าก็น่าเกลียด อย่างใต้ถุนก็เหมือนกัน ถ้ายกสูงเพราะกลัวคนจะเดินติดละก็ยุ่ง บ้านผมก็มีค็อกเทลอะไร ๆ รับฝรั่งผมก็คิดตกที่แรกมันก็พื้นเท่ากันหมด ฝรั่งเดินหัวคงโดนผมก็สงสารมัน บางคนหัวโนไป ผมก็เลยขุดบ่อนเรียก บ่อฝรั่ง บุหินอ่อนเสีย ฝรั่งลงไปไม่ติดหัวละครับ เลี้ยงค็อกเทลสบายเลย ถ้าดูจากข้างนอกบ้านแล้ว ใต้ถุนบ้านผมไม่สูง ยังคงรักษาส่วนได้อยู่ เวลามีค็อกเทลฝรั่งหัวก็ไม่โนมีความสุข แต่ก็บอกว่ามึงอย่าออกจากบ่อนะ หัวโนไม่รู้ มันก็ยอมไม่ออก

นิสิต บ้านไทยเรายังปรับปรุงได้นะครับ

อ. หม่อม ครับ ถ้ามันเตี้ย ก็ขุดบ่อ ถ้าไปยกใต้ถุนสูงมันก็กลายเป็นศาลพระภูมิไป ไม่เป็นบ้านเป็นช่อง ผมยังมีนโยบายอีกมาก ใต้ถุนเรือนใหญ่จะติดกระจกตัดแสงทำเป็นห้องรับประทานอาหารใหญ่ ปรับอากาศแล้วจะปลูกศาลาใหญ่ที่สนามหน้าเรือน คนเราก็ต้องมีการพัฒนากันบ้าง ถ้าจะเป็นไทยจนต้องทรมานตัวเองแล้ว ผมไม่เป็นหรอก กลายเป็นทรมานบันเทิงไป ต้องลำบากต้องทุกข์ต้องยากต้องร้อนเหงื่อแตก ต้องอะไรสาระพัดเพื่อที่จะรักษาความเป็นไทยแล้ว ผมไม่ทำ ถ้าเป็นไทยแล้ว สบายได้ เอาเพราะลักษณะของความเป็นไทยคือความสบาย เพราะฉะนั้นจะทำอย่างไรจึงจะดัดแปลงแล้วดูจากภายนอกไม่น่าเกลียด อาจมีกันมู่ลี่ แต่จะไม่ใช่

อาลูมิเนียมเป็นกรอบกระจกแน่ เห็นจะใช้ไม้ให้มันเข้ากันต่อไปจะเลี้ยงเจ้าฝรั่งเสวยข้างล่าง เลี้ยงค๊อกเทลข้างบน ลงมาเดินข้ามสนามไปทอดพระเนตรละครที่ศาลาใหญ่ ตายเมื่อไรก็ตั้งโกศที่นั่นแถว ๆ นี้ (ใต้ถุน) ก็นั่งกินเหล้าร้องไห้ร้องห่มกันไปตามประสาเพื่อนฝูง เก็บไว้ไม่เผาสักสามปี เลี้ยงโต๊ะจีนทุกเจ็ดวัน เพื่อนฝูงจะได้สนุกดี เขาเบื่อเมื่อไรก็เผาเมื่อนั้นตั้งทิ้งไว้ช่างประไร ใครจะทำไม ตายก็ตายให้เต็มยศ ก็อยู่เต็มยศมาแล้วนี่ จะตายครึ่งยศไม่ถูกหรอก เรียกว่าอยู่มาอย่างสง่า ตายก็เอาให้เต็มที่ อย่างไรก็เข้าโกศ โลงไม่ได้นอนกับเขาแล้ว เห็นจะต้องเตรียมนั่งตายก็เมื่อจะนั่งตายก็นั่งให้สวย ๆ หน่อย

นิสิต ที่อาจารย์พูดว่า ถ้าเราล้อมรอบตัวเราด้วยความงามนั้น ผมเกรงว่าเราไปหลงมันเข้า

อ. หม่อม ผมไม่ได้ว่าความงามนะ ผมว่า Design, Design ที่ถูกกับนิสัยใจคอ Design ที่ถูกกับภูมิประเทศและเหตุการณ์ ความงามน่ะมีมากเหลือเกินอย่างที่ผมยกตัวอย่างช้อนซ่อมเมื่อตะกี้นี่ ช้อนซ่อมเงินมีลวดลายแพรวพราวมันก็งาม แต่ถ้าเอามันกินใต้ถุนบ้านนี้มันก็ไม่ถูก Design เมื่อตะกี้นี้เราใช้ช้อนซ่อมด้ามไม้

นิสิต Design ที่ดีที่ถูก ต้องงามด้วย

อ. หม่อม ของแต่ละชิ้นมีความงามในตัวของมันเอง แต่ไปวางผิดที่มันผิด Design

นิสิต อันนี้ต้องอบรมศึกษากันมาก กว่าจะเข้าใจได้

อ. หม่อม ผมว่าอยู่ที่ความสนใจผมก็ไม่ได้อบรมศึกษาอะไร ไม่เคยเรียนมัณฑนะศิลป หรือสถาปัตย์ ฯ แต่ว่าอยู่ที่มันสนใจอยู่ที่กล้า กล้าที่จะยอมรับว่าตัวเราเองต้องการอะไรคนส่วนมากไม่กล้า บางคนรสนิยมดี แต่ไม่กล้าแสดงรสนิยมของตัว อาจเพราะกลัวไปผิดกับ

ชาวบ้านเขาอย่าง เป็นต้นว่า ในระยะนี้เขานิยมอะไรกันอย่างหนึ่ง ก็อยากจะมีให้เหมือน ๆ เขา ทั้ง ๆ ตัวเองไม่ชอบอย่างนี้ เช่นเขานิยมเก้าอี้อย่างหนึ่ง ก็ต้องไปหามาตั้งในบ้าน แต่บ้านตัวไม่รับกับเก้าอี้อย่างนั้น มันก็ผิดลูกหูลูกตาไป เก้าอี้ตัวนั้นมันอาจจะสวยเมื่อมีสิ่งแวดล้อมอันถูกต้อง เราไปเห็นก็ตื่นเต้นเก้าอี้ แต่ไม่ได้ดูไม่ได้นึกถึงสิ่งแวดล้อมมันตั้งถูกที่ ถูกแสงพอดี ฝาผนังและม่านรับถูกต้องหรือเปล่า แต่เราไปเพ่งแต่เก้าอี้ ก็เอาเก้าอี้ไปตั้งที่บ้าน แต่ไอ้แสงสว่างม่าน ผนัง มันหายไปหมดที่บ้าน เก้าอี้ก็เลยเป็นบ้า

นิสิต การอบรม ที่อาจารย์บอกว่าไม่ได้ศึกษาทาง Design มานี่ อาจารย์อาจได้ตอนเป็นนักเรียนที่อังกฤษ คือมันค่อย ๆ เข้ามาจากสิ่งแวดล้อม

อ. หม่อม ก็ใช่ซิ มันไม่ใช่แต่ที่อังกฤษเท่านั้น มันดูไปทั่วโลกไม่ว่าจะเป็นที่ไหน อย่างบ้านนี้จะเห็นว่าเป็นของญี่ปุ่นก็มีผมได้มาจากหลายแห่ง

นิสิต คนที่ได้โอกาสอย่างอาจารย์ บางคนก็รับไม่ได้ ผมอยากถามว่าเป็นเพราะเหตุไร ทำไมบางคนก็เห็นรับได้ บางคนอยู่ในสิ่งแวดล้อมเดียวกันทำไมรับไม่ได้

อ. หม่อม นี่ถ้าจะพูดถึงก็พูดถึงกรรมเก่า อันนี้แหละถ้าพูดโดยยกให้กรรมเก่าเสียก็ไม่มีอะไรจะพูดกันต่อไป แต่ศาสนาพุทธมีประโยชน์มากก็ข้อนี้แหละ ศาสนาอื่นตอบไม่ได้ ไม่มีใครตอบได้ แต่ศาสนาพุทธตอบได้ คือเรื่องบุพกรรม ชาติก่อนไม่ได้สะสมไว้ ไม่มีบารมีมา พูดอย่างนี้ก็เป็นอันว่าหมดเรื่องพูดกัน

นิสิต อย่างเรื่องฐานะ ความมั่งมี ผมก็ว่าเป็นเรื่องกรรมเก่านะครับ

อ. หม่อม ก็ไม่รู้จะทำอย่างไร บางทีก็อธิบายไม่ได้ คืออย่างนี้ บางคนเป็นเด็กรุ่นราวคราวเดียวกันอายุเท่ากัน เกิดมาในที่เดียวกัน สิ่งแวดล้อมพ่อแม่ฐานะเดียวกัน บางคนไปได้บางคนไปไม่ได้ จะให้ว่าอย่างไรผมก็ตอบไม่ได้

นิสิต ที่นี้การมีรสนิยมที่ดี หรือการที่สามารถมองเห็นความงามได้ มันจะสั่งสอนอบรมกันได้ ปรับปรุงกันได้หรือเปล่า คือหมายให้มีระดับทัดเทียมกัน

อ. หม่อม ผมว่าไม่ได้ครับ จะว่ากรรมเก่าก็ตามที แต่มันมีอยู่เฉพาะบุคคลบางคนที่สูงกว่าคนอื่น ๆ คน ๆ นั้นจะสามารถออกแบบให้คนอื่นได้ใช้ได้ เป็นบุคคลที่จะถ่ายทอดผ่านไปให้บุคคลอื่นได้ อย่างพวกคุณที่เรียกสถาปัตย์ ๆ นี้ คุณมีรสนิยมดีจะทำสิ่งที่ถูกต้องได้มาก อันนี้สำคัญ เหมือนช้อนซ่อมที่วางต่อหน้าผมมันเป็นเรื่องของ Design แต่พวกคุณปลูกแต่บ้าน ออกแบบบ้านให้คนไทยบางคนอยู่บางครั้งหันไปดูอีกทีว่าเขาอยู่อย่างไร แทบผูกคอตายแบบเราทำไว้ดี ๆ พอมองอีกทีผิดหมด เขาไม่ใช้ Interior Decorator เราไปเลือกเก้าอี้ให้เขาไม่ได้ เราไปเลือกช้อนซ่อมให้เขาไม่ได้ และอื่น ๆ อีกอยู่ดี ๆ พ่อเอาม่านมาแขวนไว้ห้องนั่งเล่น ห้องรับแขกคุณนายเอาตู้เย็นมาตั้งตาย

นิสิต ส่วนมากก็เห็นจะเป็นเช่นที่ว่านี่แหละครับ

อ. หม่อม ผมก็ไม่ทราบจะทำอย่างไรเราไปบังคับเขาก็ไม่ได้ นี่เป็นปัญหาของเรา เราทำมาเกือบตายลงแรงใช้ความคิด ทำเสียเต็มที่ เรานึกว่ามันดีแล้ว พอเขาเข้าไปอยู่จริง ๆ เขาก็เอาแต่สะดวกเขา

นิสิต อาจารย์พอจะนึกได้ไหมครับ ในต่างประเทศไหนบ้างที่คนเขาเข้าใจในเรื่อง Design มากที่สุด

อ. หม่อม โดยมากเขาเข้าใจกันทั้งนั้น มีคนไทยนี่แหละเข้าใจน้อยที่สุด

นิสิต เป็นเพราะอะไรครับ

อ. หม่อม เห็นจะเป็นเพราะตึกรามบ้านช่องสมัยใหม่ ที่เรียกว่าอยู่กินแบบสากลนิยม มันยังใหม่สำหรับคนไทย เรายังปรับตัวเองเข้าไปไม่ได้

เราชอบอยู่แบบไทย ๆ มาทำกับบ้านแบบฝรั่งมันไปไม่รอด จัดห้องรับแขกเสียสวยงาม เอาจริงเข้าปิด ไม่อยู่หรอก พอแขกมาเขาจึงจะเปิดรับเป็นเรื่องนานปีทีหน แล้วเขาก็ไปจัดเฉลียงอะไร แห่งหนึ่งเข้าแล้วก็ไปนั่งอยู่ตรงนั้น ไปทำเปรอะอยู่ที่นั่น กินก็ตรงนั้นนอนก็ตรงนั้น เลี้ยงลูกเลี้ยงเด็กอะไรก็ว่ากันไป เพราะว่าที่จริงคนไทยเคยอยู่แต่บ้านไทย ทำบ้านฝรั่งใหญ่ ๆ แล้วไปใช้อยู่นิดเดียว ที่อื่น ๆ เก็บไว้สำหรับอวดแขก บางทีปิดหลังใหญ่ไว้กลัวจะเก่าแล้วไปอยู่เรือนคนใช้ แขกมาจึงจะเปิดอวด

นิสิต อาจารย์คิดไหมครับ ถ้าคนชั้นนำ ชั้นปกครองของประเทศมีรสนิยมดี ใช้ Design ที่ดี แล้วจะเป็นตัวอย่าง เพราะคนไทยเราชอบตามอย่างกัน

อ. หม่อม ใช่ครับ ก็ต้องอย่างนั้น แต่เราไม่มีผู้นำที่มีรสนิยมไม่มีมาหลายสิบปีแล้ว

นิสิต น่าเสียดายครับ สมัยก่อนท่านมีรสนิยมสูงกว่าปัจจุบันมาก

อ. หม่อม สมัย ร. ๑ ร. ๒ รสนิยมท่านสูง แล้วต่อมาก็ถอย ๆ ลง

นิสิต อาจารย์ครับ เมื่อเจ้านายสมัย ร. ๕ ไปเรียนต่างประเทศ เมื่อท่านกลับมาท่านก็มาอยู่อย่างฝรั่ง แล้วก็ทิ้งแบบแผนของไทยไปจริงหรือเปล่าครับ

อ. หม่อม ท่านสร้างวังแบบฝรั่ง แต่อยู่อย่างไทย

นิสิต อย่างวังบางขุนพรหม ของกรมพระนครสวรรค์ ฯ

อ. หม่อม ครับ—ท่านสร้างวังแบบฝรั่งใหญ่โต เสร็จแล้วท่านก็ไปประทับอยู่ที่ตำหนักเล็ก ๆ นั่งกับพื้นแบบไทย วังใหญ่ท่านมีไว้รับแขก เวลามีงานการใหญ่ ท่านจึงจะเปิดเรื่องมันเป็นอย่างนี้

นิสิต ผมรู้สึกว่าตอนนั้นพยายามตามฝรั่งกันเสียเหลือเกิน

อ. หม่อม เป็นเรื่องจำเป็นครับ ถ้าไม่ตามมันก็เอาเป็นเมืองขึ้นเมืองไทยจึงต้องปฏิวัติอยู่ตึกแบบฝรั่งตัดถนนหนทาง สถานที่ราชการ ห้างร้านเป็นฝรั่งแต่เป็นด้านหน้าถนนเท่านั้น ด้านหลังยังรกเป็นไทย ๆ ฝรั่งสมัยนั้นมันถือว่า บ้านเมืองไหนไม่เจริญแบบฝรั่ง มันก็ยึดเอาเป็นเมืองขึ้น มันอ้างว่ามาทำความเจริญให้ คนไทยสมัยนั้นกลัวเป็นเมืองขึ้นฝรั่งเราก็รีบทำ เราไม่ได้เปลี่ยนแต่สถาปัตยกรรม แม้แต่วิธีการเป็นอยู่ก็เปลี่ยน ต้นรัชกาลที่ ๕ ใครมีเมียมากก็ว่าดี พอคบกับฝรั่งใครมีเมียมาก ก็ต้องปิดบัง ในที่สุดก็ต้องออกกฎหมายให้มีเมียได้คนเดียว เพราะกลัวฝรั่ง แต่ความจริงก็ยังมีกันคนละมาก ๆ เรื่องหมอบคลาน ความจริงคนไทยไม่ได้เลิก เลิกคลานเฉพาะหน้าฝรั่งเท่านั้น หรือในที่ที่ฝรั่งจะเห็นได้ อย่างในราชสำนักชั้นในทุกวันนี้เมื่อเข้าไปถึงพระองค์ก็หมอบลง แต่ว่าถ้าเสด็จออกมาข้างหน้าในที่สาธารณะก็ถวายคำนับกัน แม้แต่ในสมัย ร. ๕ เองก็ไม่ได้เลิกหมอบคลาน เช่นเวลายืนถวายคำนับก็เฉพาะเวลาเสด็จออกท้องพระโรง คือจะให้ฝรั่งเห็นว่าเราเจริญแล้วตามแบบฝรั่ง ฝรั่งสมัยนั้นมันตื่นแค่นั้น นี่ก็เป็นวิธีรักษาเอกราชอย่างหนึ่งช่วยไม่ได้

นิสิต เวลาไปบ้านท่านรัฐมนตรีบางบ้าน ผมก็เห็นเขาหมอบคลานเข้าไปก็มี เข้าไปนั่งกับพื้นพับเพียบท่านรัฐมนตรีและคุณหญิงนั่งเก้าอี้

อ. หม่อม มันเป็นเรื่องที่หลอกฝรั่งกัน ที่จริงเราไม่ได้เป็นอย่างนั้นความจริงมันเป็นการฝืนความรู้สึก เพราะคนไทยเมื่อเข้าเฝ้าพระเจ้าอยู่หัวไม่หมอบไม่คลานก็รู้สึกไม่สบายใจใครหมอบ ใครคลานเป็นก็ภูมิใจว่าเราทำเป็น แต่ฝรั่งมันไม่ถืออย่างนั้น มันว่าเป็นการเสื่อมเกียรติของมนุษย์ก็เลยต้องยืนถวายคำนับไปตามมัน ก็เอกราชมันสำคัญไม่งั้นมันก็เอาเป็นเมืองขึ้น สมัยโน้นเรื่องมันเป็นมาเช่นนี้มันก็เลยติดต่อไปถึงทางอื่นหมด ติดฝรั่ง ปลูกบ้านฝรั่งแล้วก็แอบอยู่อย่าง

ไทย แต่อยู่อย่างไทยไม่เขะขะนะ ขอให้อยู่ให้จริงเถอะ คืออย่างนี้ ท่านลุกจากที่นอนมา ไม่มีห้องน้ำ แต่ก็มีอ่างล้างหน้า มีพานล้างหน้า มีขันใส่น้ำมีราวผ้าสำหรับเช็ดหน้ามีกระโถนบ้วนปาก ซึ่งมันก็เป็นเรื่องของมาตรฐานที่สูงทั้งนั้น แต่เผอิญมันไม่ตรงกับฝรั่ง ทีนี้พอเราต้องยอมรับของฝรั่ง เราก็ต้องทำห้องน้ำมีชักโครกมีอ่างล้างมืออย่างฝรั่งล้างหน้าอย่างฝรั่ง อาบน้ำอย่างฝรั่ง ถ้าใช้ไม่เป็นมันก็เน่า คนไทยเราชอบพูดกันเสมอถึงเรื่องการยกมาตรฐานการครองชีพ ผมเห็นว่าชาติตะวันออกที่มีมาตรฐานการครองชีพมีอยู่ไม่กี่ชาติ ที่เห็นก็มี ไทย จีน–ญี่ปุ่น–อินเดีย, อินโดนีเซียไม่มีคือว่าคำว่า มาตรฐานการครองชีพนี้ หมายความว่า จะยากจนอย่างไรก็ตามที แต่เมื่อเกิดเป็นคนแล้วจะต้องมีสมบัติบางอย่าง เช่นจะต้องมีผ้าไว้ผลัด มีขันไว้ล้างหน้ามีผ้าขาวม้าไว้นุ่งนี่คือมาตรฐานขั้นต่ำที่สุด ซึ่งคนไทยเรามี ญี่ปุ่น มีอย่างน้อยก็ตะเกียบคู่หนึ่ง หรือชามไว้พุ้ยข้าว อย่างอินเดียไม่มี จะซื้อเหล้าดื่มวิ่งไปเก็บกระป๋องในกองขยะมาเดี๋ยวนั้น ไปใส่เหล้า มลายูหายาก อยู่กินไปเขละ ๆ อินโดนีเซียก็เช่นกัน เกาหลีไม่ทราบ ผมไม่คุ้นเคย มันจะต้องมีมาตรฐานอยู่เดิมก่อนจึงจะช่วยกันได้ ถ้าเราทำให้มีฐานะดีขึ้นมีทรัพย์มากขึ้นแก่ก็เพิ่มสิ่งประกอบและอุปกรณ์ในการปกครองชีพให้ดีขึ้นได้ ถ้ามันไม่มีอะไรเลย จะไปยกอะไร–ก็ยกลม ให้สตางค์ไปก็ไม่รู้จะเอาไปทำอะไร ก็ทำเหลว ๆ แหลก ๆ หมด เรื่องนี้สำคัญคือจะยกน่ะ ยกได้เป็นเพียงบางชาติครับ เฉพาะชาติที่มีมาตรฐานอะไรอยู่แล้วมีของที่จะยกอยู่แล้ว ถ้าไม่มีเลยก็ไม่รู้จะยกอะไร

นิสิต อย่างของเรานี่จะยกได้สูงสักแค่ไหนครับ

อ. หม่อม นั่นเป็นเรื่องทางเศรษฐกิจ ให้สตางค์มีรายได้มาก มีอาชีพดีขึ้นหาเงินได้มากก็ยกได้เรื่อยไป อย่างฟิลิปปินส์เวลานี้แกมีรายได้มาก

ขึ้น แต่แกไม่มีมาตรฐานการครองชีพแต่เดิม แกก็ไม่มีอะไรจะยก แกอยู่บ้านเก่าของแกโกโรโกโส น้ำเน่า หนูวิ่งเต็มใต้ถุน ขอโทษ–แกจะถ่ายแกก็ถ่ายลงใต้ถุน หมูกิน ไปให้รายได้แกสูงขึ้น แกก็ซื้อเครื่องสเตอริโอ โทรภาพ วิทยุ เงินผ่อน แต่บ้านก็ยังเน่าอยู่อย่างนั้น

นิสิต ถ้าคนไทยได้โอกาสอย่างนั้นจะปรับปรุงอย่างไร

อ. หม่อม ก็ปรับปรุงทางอื่นก่อน อย่างน้อยทำบ้านให้แข็งแรงก่อนเราไม่รีบก้าวออกไปหยิบของเช่น โทรทัศน์เอามาตั้งไว้ในกระท่อมมุงหลังคาจากเขาจะต้องเปลี่ยนเป็นมุงกระเบื้องก่อน ถ้าฝาเป็นแฝกเป็นจาก–ก็เปลี่ยนเป็นไม้กระดานวิทยุโทรทัศน์มาทีหลัง

นิสิต มาตรฐานและรสนิยมจะเกี่ยวกันไหมครับ หมายความว่าถ้าชาติไหนมีรสนิยมสูงเป็นพื้นฐานในใจของคนก็ สามารถ ยกมาตรฐานได้เร็วขึ้น

อ. หม่อม ใช่–การยกมาตรฐานการครองชีพน่ะยกง่าย แต่ถ้าไม่มีรสนิยมเลยก็เกิดการเลอะเทอะไม่รู้จะเอาอะไร เอาไปใช้กันในทางที่ผิด ไม่เกิดผล

นิสิต อาจารย์ครับ รสนิยมที่ดีจะมีส่วนพัวพันกับการประพฤติตนเป็นคนดีหรือไม่

อ. หม่อม ผมว่ารสนิยมอยู่ที่ศาสนา อยู่ที่ศีลธรรม อยู่ที่การอบรมในทางที่ดีเป็นต้นว่าคนที่นับถือศาสนาพุทธแต่ดั้งเดิม จะเห็นว่าศาสนาสอนให้เราสำรวม รสนิยมของไทย–ญี่ปุ่น–สำรวมที่สุด ดูบ้านที่เราอยู่เราไม่ได้ประดับแพรวพราวอย่างบ้านของฝรั่ง ไม่เขียนลวดลายเต็มไปทั้งบ้าน บ้านเราฝาไม้ เห็นฝาไม้ว่ามันงามในตัวมันเองบ้านญี่ปุ่นก็เหมือนกัน ฝาบ้านขาวเครื่องประดับบ้านเกือบไม่มี นั่งก็นั่งกับพื้นสวนญี่ปุ่นปลูกต้นไม้เท่าที่จำเป็นจริงๆ ไม่ใช่จะปลูกอะไร

ก็ปลูกลงไป บางทีไม่มีต้นไม้เลยสักต้น เป็นลานกรวดหมดมีหินวางสามก้อนเขาก็แลเห็นสวยได้ นี่เป็นหลักของศาสนาพุทธ คือความสำรวม ฝรั่งเขาไม่สอนให้สำรวม คือพระเจ้าสร้างโลก ให้ทุกอย่างเป็นของมนุษย์ จะต้องมีอะไร ๆ ให้มาก ต้องสะสมกันจนพู่พ่าไปหมด รสนิยมมันผิดกันอย่างนี้ Decoration ของฝรั่งจึงเต็มไปด้วยความหรูหรามีลวดลายพนักเก้าอี้แกะสลัก ของไทยเรายกให้เฉพาะตัวศาสนากับพระเจ้าแผ่นดินเท่านั้นที่ให้เต็มที่ เพราะพระเจ้าแผ่นดินเป็นเทวดาศาสนาเป็นพระพุทธเจ้า เพราะฉะนั้นจะสลักเสลาปิดทองอะไรก็ว่าเข้าไป ส่วนคนธรรมดาแม้จะเป็นชนชั้นสูงก็ต้องสำรวม ด้วยรสนิยมอย่างนี้แหละปัญหาสังคมแต่ก่อนจึงไม่เกิดการแบ่งชั้นวรรณะอย่างรุนแรง บ้านเจ้าฟ้าสมเด็จกรมพระยานริศ ฯ ท่านก็อยู่เป็นเรือนไม้ ไม่ได้อยู่ปราสาทรั้ววังเจ้านายแต่ก่อนก็เรือน ไม้แบบ ชาวไร่ชาวสวนพูดถึงบ้านแล้ว คล้ายกันที่สุด แต่เมื่อเอาฝรั่งเข้ามาผสม เราก็ไม่รู้จักสำรวม สำรวมไม่เป็น

นิสิต หลังการปฏิวัติ ๒๔ มิถุนายนของเราแล้ว รู้สึกว่าการสำรวมหมดไปทำไมครับ

อ. หม่อม การปฏิวัติล้มอะไรลงหลายอย่าง ทำลายอะไร ๆ ได้แยะอย่างที่โรเบสปิแอร์ ผู้นำการปฏิวัติคนหนึ่งของฝรั่งเศสสมัยหลุยส์ที่ ๑๖ กล่าวไว้ว่า "ถ้าจะเจียวไข่มันก็ต้องต่อยไข่" ไม่ต่อยไข่คุณเจียวไม่ได้ ถ้าจะทำไข่เจียวก็ต้องต่อยไข่ เมืองไทยต่อยไข่แล้ว แต่ไข่เจียวไม่มี ต่อยไปต่อยมาเลิกไปเฉย ๆ โยนทิ้ง ต่อยไข่ใส่หัวคนเอาไข่ขว้างหัวกันมันก็เลยสกปรก ไข่เจียวก็ไม่เกิดปฏิวัติแค่นั้นปฏิวัติครั้งเดียว ความจริงไม่ต้องอะไร รุสเซียก็มีรสนิยมสูงขึ้นแล้วหลังการปฏิวัติมันค่อย ๆ กลับมา เมืองไทยเองก็คงจะกลับมาสักวันไม่สูญหรอกครับ ความจริงเวลานี้ก็เริ่มแล้ว นี่แต่ก่อนนักเรียน

มหาวิทยาลัยไม่มีใครสนใจเรื่องรสนิยม แต่อย่างคืนนี้ก็เห็นมานั่งพูดนั่งฟังอยู่อย่างสนใจทุกคน เด็กรุ่นนี้ก็เริ่มแล้วอีกหน่อยก็จะแผ่กว้างไปอีกมาก ของอะไรที่สูญไปมันก็เกิดได้ใหม่อีก เหมือนลูกตุ้ม เหวี่ยงไปสุดก็เหวี่ยงกลับและจะเหวี่ยงแรงเสียด้วย

นิสิต นี่ซิครับ เหวี่ยงมาคราวนี้จะเป็นชาตินิยมอย่างแรง ชักจะกลัว ๆ

อ. หม่อม ก็ไม่แน่ อาจจะไม่เป็นอย่างนั้น แต่ก็ว่าไม่ได้

นิสิต เช่นจะให้นุ่งโจงกระเบน

อ. หม่อม มากไป มันมากไป

นิสิต ก็จะให้แสดงความเป็นไทย

อ. หม่อม ความเป็นไทยด้วยโจงกระเบนนี่...เกินไป

นิสิต จะรักษาอะไรไว้ หรือจะปล่อยอะไรไปบ้าง

อ. หม่อม จะรักษาอะไรเอาไว้ นี่ก็ต้องพูดกันตามหลักพุทธศาสนามันไม่มีอะไรยั่งยืนในโลกนี้ เพราะฉะนั้นสิ่งที่จะเก็บรักษานั้น มันจะต้องรักษาเฉพาะสิ่งที่เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน ถ้าอะไรจะมาขัดกับชีวิตแบบปัจจุบันก็ต้องเลิกกันไป ผมปลูกบ้านไทย คุณดูก็เห็นว่าเป็นไทย แต่ผมก็รู้ว่ามันจะทำห้องเย็นได้ ถ้าบ้านไทยไม่อำนวยให้มีห้องเย็น ผมไม่ปลูก ผมรื้อ คือจะต้องถึงกับทรมานกายเพื่อรักษาของเดิมละก็ไม่ถูกห้องน้ำมีข้างบนก็ไม่ได้ ขี้ลง ร่องนอกชาน เสร็จแล้วนุ่งผ้าขาวม้าไปอาบน้ำบ่อ–ไม่ถูกแน่ เราจะปฏิเสธของที่ทำให้เราเจริญขึ้นทางวัตถุไม่ได้เครื่องเย็นทำให้เราสุขสบายไม่ร้อน ยุงไม่กัด

แสงอรุณ มีปัญหาข้อหนึ่ง ผมอยากเรียนถามอาจารย์ คือสมัยก่อน สมัยผมเข้าเรียนมหาวิทยาลัยไม่ได้นิยมเรียกผู้มีอาวุโสว่า พี่นั่นพี่นี่หรือผมก็ไม่ได้ไปเรียกเพื่อนต่ำกว่าว่าน้อง แต่เมื่อสิบกว่าปีลัทธิเรียกพี่เรียกน้องระบาดมากดู ๆ จะคล้าย ๆ อยากมีปลอกคอ

อ. หม่อม รู้สึกว่ามากขึ้นทุกที การเป็นพี่เป็นน้องของคนไทย ไม่รู้จะทำอย่างไร เจอหน้าต้องเรียกคุณลุง คุณอา คุณพี่

แสงอรุณ แต่เดิมเขาจะเรียกกันนั้นเขานับถือจริง ๆ รู้จักกันจริง ๆ

อ. หม่อม ผมบอกตรง ๆ ว่าไม่เห็นด้วย ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ควรเป็นไปอย่างพอสถาน ประมาณอย่างนั้นพอไปนั่งตักกันก็เป็นน้องไปเลย

นิสิต สมัยก่อนคนไทยเขานับญาติกัน

อ. หม่อม ไม่จริงหรอกคุณ รุ่นคุณเท่านั้นที่นับญาติกันง่ายๆ แต่ก่อนเขาไม่ทำง่าย ๆ เช่นนี้

นิสิต เขาจะเรียกกันอย่างไร เมื่อยังไม่รู้จักสนิทกัน

อ. หม่อม เขาก็เรียกกัน พ่อนั่น แม่นี่ นาย ...

นิสิต คนใกล้ชิดกันเขาเรียกพี่น้อง

อ. หม่อม เขาใกล้ชิดและเป็นญาติกันจริง ๆ ไม่ใช่ต่างหัวนอนปลายตีนกันอย่างในกรุงเทพ ฯ

แสงอรุณ หรือคนไทยจะมีนิสัยชอบมีปลอกคอ

อ. หม่อม ใช่ครับ–จะเป็นเพราะว่าคนเราทุกวันนี้ไม่มีความ แน่ใจ มั่นใจเป็นตัวของเราน้อยลงความแน่นอนในชีวิตน้อยลง เช่นเป็นต้นว่าจบมหาวิทยาลัยจะมีงานแน่นอนหรือไม่ก็ไม่รู้ เรียนมหาวิทยาลัยจะสำเร็จละหรือ พ่อแม่สมัยนี้ ส่งลูกเรียนมหาวิทยาลัยก็ไม่แน่ว่าจะส่ง ได้จนลูกจบบางทีแค่ปีที่สองก็หมดตัวแล้ว ไม่มั่นใจใน อนาคตของตัวเองเลย เมื่อเป็นเช่นนี้ก็เลยต้องพยายามผูกมัดกับสิ่งอื่นเพื่อจะทำให้ตัวเองสบายใจขึ้นบ้าง ไม่มีอะไรทำก็เรียกพี่ เรียกน้องกันยุ่งไปหมด สมัยอาจารย์มั่นใจกว่าเด็กสมัยนี้ ใช่ไหม

แสงอรุณ ใช่ครับ

อ. หม่อม อย่างน้อยราคาเงินมันอยู่ตัวในสมัยนั้น บาทก็เป็นบาท บาทเดี๋ยวนี้มันไม่แน่ ของขึ้นราคาพรวด ๆ สมัยก่อนจบมหาวิทยาลัยแล้วมั่นใจ

ว่าจะได้ทำงาน สมัยนี้ออกไปเดินเกือกสึกกว่าจะหางานได้ต่อไปจะยิ่งยากกว่าเดี๋ยวนี้อีก พวกปริญญาออกมามาก ๆ ทุกปี ๆ

แสงอรุณ โดยเฉพาะพวกสถาปนิก

อ. หม่อม จะปลูกบ้านสร้างเรือนอะไรกันมากมาย

แสงอรุณ ครับ ผมว่าเศรษฐกิจมันก็จะหดตัวลงด้วย

อ. หม่อม แล้วก็อีกอย่าง ตัวเองทำให้เกิดความไม่มั่นใจในตัวเอง คือฤทธิ์ที่จะต้องมีปริญญาให้ได้ จะต้องเรียนมหาวิทยาลัยให้ได้ ในที่สุดวิชาอะไร ก็ยอมเรียนเข้าจุฬา ๆ ไม่ได้เข้าธรรมศาสตร์–เกษตรแพทย์–ไม่ได้ ศิลปากรโบราณคดีก็เอา แล้วก็หวั่นไหวว่า ตายละจบแล้วเราจะทำอะไร ไปขุดเจดีย์ที่ไหน ไปสมัครแบงค์เขาก็ไม่รับไปมหาดไทย เขาก็ว่าไปข้างหน้า

แสงอรุณ นักศึกษาที่อินโดนีเซีย อาจารย์เคยทราบบ้างไหมครับว่า เป็นอย่างไร

อ. หม่อม ก็อย่างนี้แหละครับ ลุกขึ้นอาละวาดทำอะไรต่ออะไร เพราะไม่มั่นใจตัวเอง ไม่มีความมั่นคงในชีวิตของตัว แกก็ไปโทษใครต่อใครเดินขบวนตีคนทั้งเมือง โทษใครไม่ได้ ก็โทษเจ๊ก รังแกเจ๊กบุกร้านเจ๊ก ฆ่าเจ๊ก

แสงอรุณ โขนธรรมศาสตร์ที่อาจารย์ไปช่วยนั้นได้ผลสำเร็จอย่างดี เป็นเพราะอะไรครับ เพราะผู้ที่หัดก็โต ๆ แล้ว และไม่มีพื้น ทางนี้มาเลย

อ. หม่อม เด็กสนใจจริง ๆ

แสงอรุณ แต่ท่ารำไม่ใช่ฝึกได้ง่าย ๆ

อ. หม่อม แกรำได้จริง ๆ รำได้ดี เด็กก็โต ๆ แล้วมาหัดต่ำสุดก็ ๑๘ ปี นอกนั้น ๒๐ กว่าแต่ที่รำได้ดีเพราะแกสนใจ และอย่างว่า นั่นแหละ ปัญญาเข้ามาเกี่ยว เพราะแกเป็นเด็กชั้นอุดมศึกษา รู้วิธีเรียน รู้หลักที่จะจับว่าอะไรถูกอย่างลูกชาวบ้านมาหัดแค่ ๗–๘ ขวบ แกไม่มีท่าอะไรเลย ไม่รู้หลักการศึกษา ไม่รู้จะจับตรงไหน เพราะฉะนั้นต้องหัดกันอย่างละครลิง คือ

เขียนกันจนจำ เด็กธรรมศาสตร์พวกนี้ไม่ต้อง เขามีสมุดโน้ตมาถามครูแล้วจดเลย เท้าไหนออก มือไหนออกหลักเป็นอย่างไร พูดแล้วก็ชมตัวเอง ครูโขนอธิบายสิ่งเหล่านี้ไม่ได้ เพราะครูโขนไม่ Academic แกให้ได้แต่ท่า หลักให้ไม่ได้ ตอนนี้ผมก็เข้ามาเพราะผมก็รำเป็นน้ำหนัก ต้องอยู่ตรงนั้นนะ อย่างนี้นะสมดุลย์ เป็นอย่างนี้จึงจะสวย อธิบายด้วยหลัก Academic ท่ารำอย่างไหนใช้น้อย เพราะไม่สวย ท่ารำต้อง Contrast เสมอเช่นก้าวเท้าขวามือซ้ายออก มือขวาต้องปิดอย่างนี้ ครูเขาคิดมาไว้หมดแล้ว ครูโขนแกอธิบายไม่ได้ เพราะแกถูกหัดมาอย่างเช่นนั้นแต่เด็ก ถูกเขียนแต่ไม่รู้ว่าเพราะเหตุไร ทำจนกลายเป็น Second Nature เด็กธรรมศาสตร์ไม่ใช่อย่างนั้น แกมีปัญญาเราอธิบายเตือนสติแกแกก็รู้ว่ารำอย่างนี้ผิดหลัก มันก็หัดกันได้เร็ว แกไม่ได้เรียนสถาปัตย์ ๆ แกเรียนนิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ บัญชีเพราะฉะนั้นแกต้องการ เหลือเกินในเรื่อง Design ในเรื่องสุนทรียศาสตร์ เรื่องความสวยงามนี้แกหิวจริง ๆ ดังนั้นพอเอามาหัดโขน แกสนใจมากแล้วก็หัดได้เลย เรียนกฎหมายนะ–แห้งจะตาย ชีวิตไม่มีอะไรเลยเหมือนใบไม้แห้ง รัฐศาสตร์ก็เถอะ–ตาย เพราะฉะนั้นเมื่อได้รับการฝึกแบบนี้ก็เหมือนปลาได้น้ำ ทำจริงทำจังไม่มีใครขาดซ้อมเลยเพิ่มขึ้นทุก ๆ ปี เวลานี้มีเกือบสองร้อยคนแล้ว ทั้งหญิง–ชายทำอย่าง Serious จริง ๆ รักบี้มหาวิทยาลัยอุตส่าห์ไม่ไปดู เพราะเผอิญตรงกับซ้อมโขน ผมไปเจอเข้าผมถามว่า อ้าวทำไมไม่ไปดูรักบี้ล่ะแกบอกว่ากลัวขาดซ้อมโขนครับ ผมเลยเลิกซ้อม วันนั้นเลิกซ้อมวันเดียว มันไม่ตายหรอก–น่าสงสาร แกขาดจริง ๆ ครับคนเรามันต้องการสิ่งเหล่านี้ วิชาเช่นนี้ ไม่มีสอนในธรรมศาสตร์มีแต่วิชาแห้ง วิชาตาย เรียนวิธีฟ้องเอาคนเข้าตะรางก็ตายกัน

ผมสงสารแกครับ พวกโขน ธรรมศาสตร์เวลาเห็นเขาไหว้ครู เขาไหว้กันจริงจัง เลื่อมใสมาก ความเชื่อถือ ความนับถือครูบาอาจารย์ เห็นได้ชัดแจ้ง

แสงอรุณ สิ่งเหล่านี้ครั้งหนึ่งเคยมีในพวกเราทุกคน แล้วมันเลือนไป หายไป เมื่อได้มาพบมาเรียนกับอาจารย์ มันก็กลับมาอีก มีศรัทธาเต็มเปี่ยม

อ. หม่อม สิ่งเหล่านี้ฝังอยู่ในตัวเด็ก แต่ไม่มีอะไรไปสะกิดมันออกมา โขนเป็นวิชาสูงเหลือเกิน มันมีวัฒนธรรมไทยรวมอยู่ด้วย พอไปกระทบมันก็หลุดออกมาให้เห็น

แสงอรุณ โขนของเรานี้ ทางอินโดนีเซียเขารับได้ไหมครับ

อ. หม่อม ผมไปมาแล้วกับโขนกรมศิลปากร ชาวบ้านของเขาเข้าใจยิ่งกว่าของเราเสียอีก ที่จาร์กาต้าคนดูโขนไทยทุกรอบสองแสนสี่หมื่นคน เล่นสเตเดี่ยมใหญ่ที่รัสเซียมันสร้างให้เล่นตอนเอเชี่ยนเกมส์น่ะ เล่นกลางสเตเดี่ยม พอโขนออกกราวปะเท่งปะ คนดูตบมือพร้อมกันหมดสองแสนสี่หมื่น เข้าจังหวะ ผมยังงี้ขนลุก โขนเล่นตอนพระรามตามกวาง พอนางหายพระรามกลับมาไม่เห็นนางคนร้องไห้โฮทั้งสเตเดี่ยม แกสงสารพระราม ตอนถอนต้นรังน่ะ ตอนสุครีพถอนต้นรังก็เล่นแบบโขน ถอนเท่าไร ๆ ไม่หลุดไม่ขึ้น เด็ก ๆ ที่ดูวิ่งกรูเข้ามาสิบกว่าคน มาช่วยถอนเพราะสงสารสุครีพ เด็ก ๆ มันรับได้รู้เรื่องเพราะรามเกียรติ์ เขารู้เรื่องตลอด ผู้ดูผู้ใหญ่ก็เชียร์กันใหญ่ ทีนี้คนไทยมันเก่งอย่างนี้ รับสถานการณ์ได้หมด สุครีพเห็นเด็กวิ่งกรูเข้ามาไม่ได้ตกใจเลย กวักมือใหญ่ บอกมาช่วยกัน พอถอนต้นรังได้สำเร็จ สุครีพก็ลูบหน้าลูบหลังขอบอก ขอบใจเออ มันต้องยังงี้ มาช่วยกันยังงี้ซีจึงจะรบชนะ

(ทุกคนในห้องเย็นใต้ถุนบ้านอาจารย์หัวร่อกันครืนใหญ่เมื่อถึงตอนนี้) ที่จริงการคุยกับอาจารย์ในคืนวันพุธ มีอะไรอีกมากมายที่ไม่ได้นำมาลง เพราะเครื่องบันทึกบกพร่อง และเพราะว่าบางตอนของการสนทนา ท่านออกความเห็น

ส่วนตัวของท่านให้ฟังเฉพาะผู้ฟังคืนนั้น ผู้อ่านซึ่งอ่านแต่ตัวอักษรอาจแปลเจตนาของท่านเพี้ยนไปได้ เพราะความหมายอันแท้จริงหรือความจริงที่อาจารย์พูดออกมาจะเข้าใจได้ก็ต่อเมื่อฟังน้ำเสียง และอิริยาบถขณะที่อาจารย์พูด อาจารย์บอกก่อนอำลาว่า ยินดีเสมอสำหรับนิสิตสถาปัตยกรรมที่คิดว่าบ้านท่านจะเป็นบทเรียนได้—ยินดีต้อนรับ เราขอกราบขอบพระคุณมาในที่สุดนี้

ผู้ร่วมสนทนา : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ แสงอรุณ รัตกสิกร
อาจารย์ ชัยศักดิ์ สุวรรณศิริกุล
คุณเจตน์ บุณยประสพ
คุณอรรณพ ณ ถลาง
คุณศักดา ทองอุทัยศรี
คุณวิม จุลินทร
คุณสันติ ชัยสมบัติ
คุณฐานิศวร์ เจริญพงศ์

บันทึกการสนทนา โดยคณะผู้จัดทำหนังสือน้องใหม่ ๒๕๑๑

สนทนากับ

อาจารย์ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช

การไปสนทนากับอาจารย์ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ที่บ้านไทยของอาจารย์ครั้งนี้ แม้จะเป็นครั้งที่สอง แต่ในฐานะที่ท่านอาจารย์หม่อม ๆ เป็นผู้ที่รู้จักและเข้าใจสังคมไทยเป็นอย่างดี เรื่องราวของการสนทนาจึงเต็มไปด้วยสาระอันน่าสนใจ ควรแก่การอ่านพึ่งอยู่เสมอ สำหรับท่านที่สนใจการสนทนาครั้งนี้และเพื่อความสัมพันธ์กัน ควรจะหาบทสนทนาครั้งก่อนอ่านประกอบด้วย จากหนังสือประจำปี ๒๕๑๑ ของคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

สาราณียกร

พวกเราไปพบอาจารย์หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช เมื่อค่ำวันพฤหัสบดีที่ ๗ สิงหาคม ขณะที่ฝนลงพรำ ๆ ขอให้อาจารย์พาดูบ้านก่อน เพราะพวกเราหลายคนไม่เคยมา ไม่มีอะไรจะทำให้เราเบื่อบ้านโบราณหลังนี้ได้ อาจจะเป็นเพราะบ้านนี้ทำให้เราสามารถถอยเข้าไปสู่อดีต สมัย "วันชื่นคืนสุข" สมัยที่ชีวิตยังมีความหนักแน่นกว่าปัจจุบัน ค่าครองชีพยังทรงตัวสม่ำเสมอ คำว่า "เกียรติ" ยังมีความหมายแตกต่างกับเวลานี้ คนมีเกียรติยังรถราง และคนที่ผลิตงานศิลป์ยังทำงานด้วยความศรัทธาในศิลป มิใช่เงิน

เราเริ่มด้วยโขน

พิมพ์ในหนังสือต้อนรับน้องใหม่ของคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๑๒

เกียรติ อาจารย์เห็นว่าควรมีวิวัฒนาการของโขนไทย และละครไทยหรือเปล่า

อจ. หม่อม ควรได้ของเดิมคืนเสียก่อนแล้ว ค่อยวิวัฒนาการเวลานี้ยังตกเรี่ยเสียหายอยู่ยังได้ไม่หมด ท่ารำต่าง ๆ นานามีแต่กำลังสูญไป ขอให้เก็บของเก่าขึ้นมาให้หมดเสียก่อนเถอะ แล้วจึงค่อยวิวัฒนาการกัน

เกียรติ ถึงสูญเชียวหรือครับ

อจ. หม่อม ครับ สูญไปแล้วก็มีครับ หน้าพาทย์บางเพลงรำไม่ได้แล้ว อย่างพระพิลาปทรงองค์เวลานี้มีรำอยู่ได้คนเดียวนะ แก่ก็แก่เต็มที่แล้วในหลวงให้ครูศิลปากรเข้าไปต่อ เขาก็ไปต่อกัน ต่อหนเดียวแล้วก็เลิก

แสงอรุณ คือเท่าที่ทราบรู้สึกกลัวเกรงกันเหลือเกิน ใช่ไหมครับ

อจ. หม่อม ก็ในหลวงให้ไปต่อจะกลัวอะไรอีก

เกียรติ นี่ผมหมายถึงไม่เกี่ยวกับท่ารำอย่างเดียว คือละครไทย หรือว่าโขนส่วนใหญ่ฉากเรารู้สึกว่า ไม่ค่อยได้มีการเปลี่ยนแปลงฉากสักเท่าไหร่

อจ. หม่อม กรมศิลปากรเขาก็เล่นอยู่ เขาลงทุนฉากมากกว่าลงทุนละคร ผมไม่เห็นด้วย ในการที่โขนมีฉาก เพราะว่าการแสดงโขนไม่เกี่ยวกับฉากเครื่องแต่งตัวละคร และเครื่องอะไรนั่นมันแพรวพราวเต็มที่แล้ว ถ้าคุณไปใส่ฉากเข้าอีก เดี๋ยวฉากนั่นดูดหมด เลยมองไม่เห็นตัวละครว่าอยู่ที่ไหน

เกียรติ ผมหมายถึงว่า สมมติว่า จะเล่นตอนศึกวิรุฬหจำบัง พวกฟองอากาศต่าง ๆ นี่นะครับ ถ้าเราใช้เทคนิคสมัยใหม่เข้ามาช่วยด้วยเกี่ยวกับการให้สีให้แสง ผมว่าจะช่วยได้

อจ. หม่อม ถ้าสีแสงพอพูด แต่ว่าอย่าลืม ท่าโขนน่ะ มันหัดกันมาเพื่อให้คนดูนึกเห็นภาพเอาเองโดยไม่ต้องมีฉาก ทำอย่างโขนนี่ยิ้มก็ไม่ได้ต้องทำหน้าเฉย จะยิ้มต้องยิ้มด้วยมือ แล้วท่านแหวกฟองน้ำของ

วิพุรห์จำบังท่ามันก็เห็นอยู่แล้ว คนจะไปทำอะไรมันไม่ได้นอกจากแหวกฟองสมุทร คุณไปใส่ฟองเข้าอีกมันก็เลยเชย ผมรำเกือบตาย คุณเอาฟองให้เห็น แล้วจะไปแหวกเหวิกอะไรอย่าเลย โขนเป็นศิลปที่ไม่ต้องมีฉากควรจะมี Dark background อย่างนี้ ๆ มันลึกดีนัก คือว่าศิลปนั้นอย่าไปนึกว่าให้แจ่มแจ้งไปหมด ปล่อยให้คนอื่นเขานึกดูเอามั่งซิ ถ้าคิดในแง่การแสดงก็วิวัฒนาการกันได้ทั้งนั้น แต่คิดในแง่เป็นศิลปที่คนที่ดำรงอยู่เขาเห็นว่าเป็นของขลังอะไร มันพูดยาก ผมก็พูดไม่ถูก อย่างเวทีโขนนี่ก็พอโหมโรงขึ้นแล้ว เขาก็ถือกันว่าไม่ควรจะใส่รองเท้าขึ้นไป มันก็กลายเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์อย่างนี้เป็นต้น

นิสิต นี่พูดถึงเฉพาะผู้แสดงใช่ไหมครับ

อจ. หม่อม คนอื่นเขาก็ไม่ใส่ แม้กระทั่งเจ้าหน้าที่ฝ่ายฉาก ก็โขนมันไม่มีการปิดฉาก เพราะฉะนั้นการเปลี่ยนฉากก็เปลี่ยนทั้ง ๆ ที่คนดูเห็น คนที่จะยกเตียงออกมาตั้ง จะยกอะไรออกมา ก็แต่งตัวให้กลมกลืนกับการแสดงโขน เป็นต้นว่าไม่ได้แต่งตัวอย่างนี้ออกไปยก แต่ว่าแต่งนุ่งผ้าใส่เสื้อเหมือนคนโบราณเหมือนกับหุ่นญี่ปุ่น แต่หุ่นญี่ปุ่นนั้นมีฉาก ซึ่งมีคนเชิดออกมาเห็นตัวใส่ดำ หรือคาบูกิก็เถอะครับก็มีคนเปลี่ยนฉากเปลี่ยนอะไรวิ่งออกมาใส่ดำเหมือนกัน คนดูต้องถือว่าไม่เห็น เป็นเรื่องของศิลปตะวันออกมันพูดยาก ถ้าเราจะไปเอาวิวัฒนาการทางตะวันตกมาใส่ ผมเกรงว่ามันจะเสียความเป็นตะวันออกไป แต่ถ้าหากว่าวิวัฒนาการในเรื่องของเราเป็นต้นว่าเน้นในตอนที่สำคัญใช้การตัดตอนการแสดงกระบวนรำต่าง ๆ ให้มันรวดเร็ว ไอ้ที่ไหนมันจะช้าให้มันช้าที่ไหนควรจะเร็วก็เร็ว ไม่ใช่ตัดส่งเดช คือใช้สติปัญญาพิจารณานิดหน่อย บางทีมันก็ดีขึ้นได้ไม่ใช่น่าเบื่อหน่าย

นิสิต อย่างที่อาจารย์ช่วยเรื่องนิ้วเพชรนั้น

อจ. หม่อม ก็นี่เขาก็ทำอย่างนั้นทั้งนั้น โขนธรรมศาสตร์เล่น ผมไม่เคยเล่นอย่างเก่าเลย ผมตัดเป็นแบบใหม่ คนดูถึงได้บอกว่า เออทำไมมันดูเร็วดี ความจริงมันไม่ได้เร็ว รำกันเต็มที่แต่มันอยู่ที่ว่าเราเอาอะไรใส่ที่ตรงไหน

นิสิต แล้วบทร้องละครครับ

อจ. หม่อม บทร้องก็ต้องใช้ของเก่า เปลี่ยนแปลงไม่ได้

นิสิต แล้วจังหวะไม่ร้องยาวเลยหรือครับ แต่ก่อนนี่ร้องยาวนะครับ

อจ. หม่อม อันนั้นเราตัดได้ครับ เราก็เปลี่ยนท้ายคำให้กลอนมัน รับกันเท่านั้นแหละอย่างแต่ก่อนเขาร้องช้าปี่กัน ๑๐ คำกลอน ๘ คำกลอนว่ากันแต่ค่ำยันรุ่ง สมัยนี้เขาร้องกัน ๒ คำกลอนก็พอแล้ว บางทีก็ใช้กลอนเก่านั่นเอง แต่ว่าเปลี่ยนทำนองเสีย ขึ้นต้นเป็นช้าปี่สัก ๒ คำกลอนแล้วอีกคำกลอนต่อไปก็เป็นเพลงสิงโต เป็นเพลงอะไรอย่างงั้น

นิสิต เกี่ยวกับท่ารำของโขน ดนตรีบังคับไหมครับว่าท่าไหนจะเอาเพลงอะไรเข้ามาใส่

อจ. หม่อม บางทีเขาบังคับทีเดียวครับ มันมีความหมายหมดครับ ไอ้ที่เรียกว่าหน้าพาทย์น่ะคนที่จะเล่นโขนได้จะทำหน้าพาทย์ให้ได้เก่งมาก ๆ เชียวแล้วก็ถ้ายังไม่เก่งก็ต้องรู้กับดนตรี เพราะคนที่พากย์โขนเขาเรียกดนตรีได้ เขาเรียกเพลงอะไรขึ้นมา พิณพาทย์ก็ทำตามคนเรียกต้องรำให้ได้ เขาดูวิชากันตอนนั้น อย่างนี้อย่างพระรามพระลักษณ์ธรรมศาสตร์แต่ก่อนนี้คนเรียกเขารู้ว่าเด็กแค่ไหน เขาก็เรียกแต่พอเหมาะ จะออกไปรบไปอะไร เขาก็เรียกแต่เพลงเสมอ พอหัดมาดีทีเขาก็เรียกบาทสกุณีเด็กรำได้ละ ซึ่งมันวิจิตรพิสดารกว่ากันบาทสกุณีก็เพลงเสมออย่างหนึ่ง แต่มันเสมอสำหรับพระรามพระลักษณ์เท่านั้นคนอื่นรำไม่ได้

นิสิต	แล้วรำยากไหมครับ

อจ. หม่อม	ยากมากเชียว หรืออย่างยักษ์ธรรมดางี้ จะไปไหนถ้ายักษ์ไม่เก่ง เขาก็เรียกเพลงเสมอ ถ้าเก่งแล้วก็เรียกเสมอมาร ยักษ์มีอีกมาก ก็สวยขึ้นอีกมาก

แสงอรุณ	อาจารย์ครับ จะมี rocord ให้คนรุ่นต่อไปได้ชมมั่งไหมครับ เช่น record ทางภาพยนตร์อาจารย์คิดว่าไงครับ

จอ. หม่อม	ที่จริงพวกนี้ถ่ายไว้หมดแล้ว ยังไม่เห็นใครทำเครื่องฉายไว้อัด ใครถามจะได้ให้เขามาฉายให้กันดู จะฉายให้เด็กที่สนใจดู เขาก็ยังต่อไม่เสร็จกัน

แสงอรุณ	ถ่ายเป็นสีหรือเปล่าครับ

อจ. หม่อม	เป็นสี มีเสียงด้วย เห็นลงทุนกันหนักหนา แต่ราชการเองก็ยังเนือยไม่เสร็จซักทีทำไว้เป็นหลักฐาน ต่อไปยิ่งนานไปเดี๋ยวก็สูญไปอีกทีละ ๒ ท่า อย่างน้อยก็เอาหนังนี้มาฉายดูก็จะรู้ว่าเพลงหน้าพาทย์นั้น ๆ เคยรำอย่างไรความจริงคนที่เข้าไปรำถวายตอนนั้นตายไปก็แยะแล้ว ไม่ทำมันก็จะสูญไป

เกียรติ	พวกศิลปพวกนี้ทำเป็นหนังสืออะไรไม่ได้หรือครับ

อจ. หม่อม	กำลังจะทำอยู่ ผมกำลังคิดกับพวกครูศิลปากรจะเขียนหนังสือเอาแค่นี้ คือเอาเพลงช้าเร็วกันก่อน เขียนให้ละเอียดเชียว บอกหมดแล้วจะมีภาพประกอบ นี่กำลังคิดจะทำอยู่เหมือนกัน

เกียรติ	ถ้าจะเก็บไว้ได้ทั้งฟิล์มภาพยนตร์ด้วย เป็นชุดไปเลย

อจ. หม่อม	ครับ กลัวจะสูญ อย่างหนังใหญ่นี่สูญแล้วหนังใหญ่ไม่ได้สูญที่ตัวคนเชิด คนเชิดยังมีและยังหัดได้ด้วย สูญที่ตัวหนังเอง ไม่มีหนังจะเชิด เพราะว่าอย่างนี้ อย่างที่บ้านโป่ง เคยมีหนังทั้งโรงซึ่งสวยงามมากเชียว และชุดใหญ่ ๆ เล่นรามเกียรติ์เล่นได้ตอนใหญ่ ๆ ศิลปากรก็ไปดู ว่าจะซื้อเสร็จแล้วมีอธิบดีศิลปากรคนไหน ไม่ใช่

คุณธนิตหรอก คนก่อน. บอกไม่มีงบประมาณก็เลยไม่ได้ซื้อ เจ๊กไปถึงซื้อมาทีละตัวสองตัว เดี๋ยวนี้ก็ขายฝรั่งไปหมด เอาไปติดฝาบ้าน ทำใหม่ก็ไม่ได้ เพราะแบบไม่มีแล้ว เมืองไทยหนังใหญ่เดี๋ยวนี้ไปอยู่ต่างประเทศหมดแล้ว เยอรมันมีแยะเยอรมันมีมากครับ หนังตัวดี ๆ ของหลวง หนังธรณีไหว หนังราชกาลที่ ๒ น่ะ หลวงวิจิตร ฯ แกก็เอามาใส่กรอบประดับโรงละครเก่าของแกข้างพิพิธภัณฑ์ แล้วไฟไหม้ก็หมดไปตอนนั้นแล้ว

นิสิต เมื่อไม่มีแล้ว ก็ไม่รู้จะเล่นยังไง

อจ. หม่อม คนเชิดยังมี แต่ว่าหนังมันไม่มีจะให้เชิด

นิสิต แล้วเราไม่มีวิธีทำขึ้นมาใหม่หรือครับ

อจ. หม่อม ทำใหม่ก็ไม่มีแบบแล้ว

นิสิต ก็พอจะ Copy ได้ ดูจากรูปถ่าย

อจ. หม่อม ดูจากภาพจากอะไร ดูจากภาพถ่ายก็พอจะได้แต่ฝีมือมันก็ไม่ถึงกัน

นิสิต อย่างน้อยก็ยังมีไว้

อจ. หม่อม ครับ แต่ใครจะเป็นคนลงทุนล่ะ หนังตัวมันก็ควายตัว ไม่มีต่อละควายทั้งผืนทั้งตัวไม่มีต่อเลย ขูดจนบาง ทำยากเหลือเกิน การรักษาหนังนั้น เราจะทำได้หรือเปล่า ผมไม่ทราบ แต่ทางปักษ์ใต้เขายังทำกันได้มั้ง

นิสิต ตัวเล็ก ๆ

อจ. หม่อม ครับ ตัวเล็ก แต่ถ้ามาขูดหนังควายทั้งตัว แล้วฉลุลงไป โอ้โฮตัวโตกว่าโต๊ะนี่อีก เหน็ดเหนื่อยเหลือเกิน การพากย์น่ะ หนังก็หนักและต้องพากย์ ให้หนังมีชีวิต

แสงอรุณ มีคนพากย์อีกคนใช่ไหมครับ

อจ. หม่อม เอ๊ย ไม่ใช่คนพากย์ครับ คนเชิดครับ ต้องเชิดให้มีชีวิต และก็กลับหนังเป็น อะไรเป็น มี fade–in,fade–out เหมือนหนังภาพยนตร์

แสงอรุณ มี fade–in หรือครับ

อจ. หม่อม สบายเลยครับ เวลาเหาะนี่ ว้าบไปเป็น fade–out เลย แล้วก็ fade–in

นิสิต เคยออกทีวี ดึงฉากออกจากแสงเขาหลบออก เทคนิคเหมือนหนังตะลุง

อจ. หม่อม มีหลายแบบ มีหนังชนิดปิดทองทาสีสวยงามนั่นสำหรับเชิดหน้าจอ

นิสิต คือเห็นตัวกันหรือครับ

อจ. หม่อม ครับ มีหนังหลายอย่าง อะไรต่ออะไรมาก

นิสิต ไอ้หนังนี่เริ่มมาจากปักษ์ใต้หรือเปล่า

อจ. หม่อม ผมว่ามันทั่วไปแหละ บรรพบุรุษเดียวกัน ผมไม่รู้ใครเริ่มจากใครละครับ

นิสิต แล้วทำไมมันถึงตกไปอยู่ทางใต้

อจ. หม่อม อย่างหนังใหญ่นี่ ผมว่าของกรุง ปักษ์ใต้ไม่มี ปักษ์ใต้มีแต่หนังตะลุง ซึ่งเคลื่อนไหวแขนขาได้ปากได้ มีตลอดไปตั้งแต่ปักษ์ใต้มาเลย์เซีย อินโดนีเซีย แต่หนังนิ่งเฉยๆ ใช้ความเคลื่อนไหวของคนให้เห็นมีชีวิตนี่ มีเฉพาะในเมืองไทย และหนังที่กลันตันก็เอาไปจากเมืองไทยแน่นอน เพราะเอาไปเลียนแบบและก็ไม่สวยเท่า ก็ใส่ชฎาอะไรซึ่งแขกไม่มีใส่หรอก มาเลย์เซียที่กลันตันเอามาจากกรุงเทพฯ แท้ๆ นี่ เห็นกันอยู่เพราะตอนนั้นเขาขึ้นกับเรา

นิสิต เรื่องที่เขาเล่น เล่นเรื่องอะไรครับ

อจ. หม่อม รามเกียรติ์

นิสิต เหมือนกันเลยหรือครับ

อจ. หม่อม เหมือนกันไม่มีผิดเลย เมื่อไม่กี่สิบปีมานี้คนไทยยังพากย์อยู่ด้วยซ้ำ เดี๋ยวนี้เป็นแขกพากย์หมดแล้ว

นิสิต ตกลงก็มี ๓ ประเทศใช่ไหมครับที่เล่นรามเกียรติ์นี้ในเอเซียอาคเนย์ ๓ ประเทศก็มี ลาว มาเลย์เซีย แล้วก็ไทย

อจ. หม่อม เขมรก็มี ลาวก็มี พม่าก็มี เอามาจากกรุงเก่า

นิสิต พม่าก็มีหรือครับ

อจ. หม่อม มีครับ เป็นรามเกียรติ์เหมือนกันครับ แต่งตัวก็เหมือนละครไทย นาน ๆ เข้าร้อยกว่าปีสองร้อยปี มันก็รุงรังไปหมด จนกระทั่งหลวงพิบูลย์แกพาโขนละครไปเล่นให้ดู ทีนี้ก็เกิดรัดกุมขึ้นใหม่ ก็ดึงผ้านุ่งขึ้นมา มันปล่อยรุงรังเขาก็เรียกว่ารำโยเดียนี่ก็เพราะละครไปจากอยุธยา การฟ้อนรำที่ถืออย่างสูงของพม่านี่โยเดียทั้งนั้น เช่นเดียวกับการสลักไม้ก็โยเดีย

เกียรติ อาจารย์เข้าใจว่า การสลักไม้ของพม่านั้น ได้อิทธิพลมาจากอยุธยาเรา

อจ. หม่อม พม่ารับเองนี่ครับ พม่าเรียกว่าโยเดีย

เกียรติ แต่ผมเข้าใจว่า พม่าฝีมือเขาสูงกว่ามาก

อจ. หม่อม ก็ของกรุงเก่าก็สูง แต่นี่มันไหม้หมดเราก็สูญไป แต่ที่เหลือก็ยังเห็นสูงมากเท่าที่เหลือในพิพิธภัณฑ์ ผมเข้าใจว่าฝีมือสลักไม้ในกรุงเก่าน่ะยอดเยี่ยมกว่าทุกสมัยในเมืองไทย เพราะกรุงเก่าน่ะหล่อพระก็ไม่เป็นแล้ว ต้องเหนือกว่าเพราะพม่าเอาแบบเอาอย่างไป หล่อพระก็ไม่ค่อยจะเป็นหล่อมาก็ไม่งาม แล้วก็ไอ้ความที่ชอบแกะสลักมากในที่สุดจะทำพระเอาหินมาสลัก หินมันแข็งกว่าไม้ พระอยุธยาออกมาก็ทื่อ ๆ ไม่งดงาม ประเภทสลักไม้เก่ง คนอยุธยาชอบ มีศิลปการสลักไม้มาก พม่าก็เอาไป พม่าก็อาจไปเรียนไปร่ำ เขาก็ทำดีกว่า แต่ว่าตอนหลังยังไงไม่ทราบ ไม้สลักที่กรุงเก่ามันก็เหลือน้อย มันไหม้ไปเสียหมด

นิสิต คนไทยสมัยก่อนรู้จักทำงานปฏิมากรรมภาพคนกันหรือยัง

อจ. หม่อม รู้จัก แต่ว่าไม่ทำ สลักได้แต่รูปเดียวคือพระพุทธเจ้า เขาไม่ถือ เขาว่ารูปคนแล้วไม่ทำกัน

แสงอรุณ อ้าว พระนเรศวรนั่นละครับ

อจ. หม่อม นั่นก็มีรูปพระนเรศวร ซึ่งผมเข้าใจว่าเป็นพระพุทธรูป แบบพระพุทธยอดฟ้า พระพุทธเลิศหล้านี่ พระพุทธรูปฉลองพระองค์ ส่วนสูงอะไรให้เท่ากัน แล้วก็สร้างเป็นพระพุทธรูปพระนเรศวร

แสงอรุณ ไม่ใช่นั้นเป็นรูปเหมือนนะครับ

อจ. หม่อม ไม่ใช่ ไม่ทราบ คือทำได้แต่พระพุทธรูปเท่านั้น ในที่สุดก็เรียกตามพระพุธทรูปไปอย่างพระพุทธยอดฟ้า พระพุทธเลิศหล้า ท่านชื่ออะไรก็ไม่รู้ มาเรียกตามพระพุทธรูป หล่อพระพุทธรูปขึ้นมาแล้วเลยเฉลิมพระนามตามพระพุทธรูปไป

แสงอรุณ สมบัติของไทยเราพังๆ อาจารย์เล่าแล้ว ชักใจไม่ดี จะร่อยหรอไปเรื่อยๆ

อจ. หม่อม มันหมดไปครับ ผมถึงบอกว่า วิวัฒนาการนั่นดีหรอก แต่ว่าคิดฟื้นฟูยังไงให้มันได้ของเก่ากลับมาได้แยะ ๆ ก่อน

เกียรติ ทีนี้ มันจะมาได้ยังไงครับ

อจ. หม่อม ไอ้อย่างรุ่น ๆ คุณ ๆ นี่ เขาก็คิดออกไปข้างหน้าเก่ามันก็หายไป ๆ มันถอยหลังไปทุกที ลามออกไปทุกที ผมก็ไม่ทราบจะทำอย่างไร คือว่าแม้แต่ในทางวรรณคดี ทุกวันนี้ไม่คิดทำตัวให้แต่งกาพย์กลอน โคลง ฉันท์ ให้เก่งเหมือนคนโบราณแล้วก้าวพรวดออกไป เหมือนคุณอังคาร สัมผัสมั่งไม่สัมผัสมั่งก็ช่าง มันก็ดี ผมไม่ว่ากระไร แต่ทีนี้เก่ามันก็ไม่มีมันก็ไม่มีการต่อเนื่อง มีแต่สมัยใหม่เข้าไป

นิสิต อาจจะเป็นว่าเราไม่มีความสามารถ

อจ. หม่อม เป็นเรื่องของการไม่สนใจมากกว่า ถ้าสนใจจริงก็คงมีความสามารถ แต่อีกอย่างที่จะเป็นอุปสรรคอย่างยิ่งคือเวลา เราทุกวันนี้เวลาน้อยกว่าโบราณอยู่แล้ว ศิลปโบราณเป็นเรื่องของมีเวลามากคือ life มันไม่เร่งร้อน ของกินมันอุดมมาก สมบูรณ์ พลเมืองมันไม่ได้มากอย่างนี้ เพราะฉะนั้น ใครเป็นช่างแกะช่างสลักก็จะมีผู้อุปถัมภ์ค้ำชู ให้ข้าวให้ปลากินเสื้อผ้ามีนุ่งมีห่มเพราะชีวิตเขาไม่มีอะไรก็นั่งแกะสลักเขียนรูป แม้แต่ตอนต้นรัตนโกสินทร์นี้เองคนที่เป็นศิลปินก็เป็นพระทั้งนั้น เพราะว่าความห่วงใยในชีวิตท่านไม่มี ข้าวปลาท่านมีกินเสมอ ท่านอยู่วัด เวลาท่านมาก ก็เป็นขรัวอินโข่ง เป็นพระอาจารย์นาก เพราะเวลาท่านแยะ แม้แต่ต้นรัตนโกสินทร์นั่นเอง ฆราวาสที่เป็นศิลปินก็น้อยแล้ว จะมีก็กรมพระปรมานุชิต ท่านก็เป็นพระ

แสงอรุณ ท่านมิต้องปลงอาบัติเรื่อยหรือครับ

อจ. หม่อม จะทำยังไงได้ ก็ต้องผลิตงานศิลปด้วย ท่านก็ไม่ถือเคร่งครัดนักตอนนั้น

แสงอรุณ จริงครับ ความรู้สึกที่มั่นคงในชีวิตนี่ ไม่มีใครจะสู้พระได้

อจ. หม่อม ผมเห็นด้วยครับ เดี๋ยวนี้คนมีฝีมือยังพอมี แต่ว่ามันขาดความมั่นคงในชีวิต จะเอาอะไรกินอะไรใช้ ในที่สุดฝีมือดี ๆ เป็นศิลปินแท้ ๆ เขียนภาพ ในที่สุดก็ต้องไปรับจ้างเขียนปกหนังสือพิมพ์บ้าง ซึ่งเขาก็ต้องการ Standard ต่ำ ถ้าไม่ทำก็อยู่ไม่ได้ ไม่ทำก็ไม่มีอะไรกิน คนที่พยายามจะเป็นศิลปินจริง ๆ จะขายงานของตัวเองเพื่อเลี้ยงชีพ ในที่สุดก็หายหน้าไปหมดอย่างคุณดำรงค์ วงศ์อุปราช เดี๋ยวนี้ไปอยู่ไหนแล้วก็ไม่รู้ ไปอยู่โคราชอยู่พักแล้วก็หายเงียบไป

แสงอรุณ ไปอเมริกาครับ

อจ. หม่อม — นั่น ก็ต้องไปอย่างนั้นไป คุณประพันธ์ ศรีสุธา ก็มีผู้อุปการะไว้ ก็คุณหญิงทิพย์ท่านสงสารก็ให้บ้านช่องอยู่ฟรีที่ ทุ่งมหาเมฆ แกก็พอทำได้ ถ้าไปเช่าบ้านเขาอยู่ก็อาจทำไม่ได้ค่าเช่ามันกินหมด ไม่ใช่ถูกนี่ครับ ปัญหาเรื่องการอุปการะนี่ ศิลปินสมัยปัจจุบันนี่เป็นเรื่องใหญ่

เกียรติ — ไม่ใช่แต่ประเทศเราหรือครับ

อจ. หม่อม — ไม่ใช่ ต่างประเทศเขาไม่สู้เท่าไหร่ เพราะประชาชนเข้าถึง ฝรั่งแต่ก่อนก็อาศัยเจ้านายอยู่ทั้งนั้น พระเจ้าแผ่นดินหรือเจ้านายขุนนางที่มีอำนาจวาสนาก็เลี้ยงศิลปินมีผู้อุปการะให้สร้างสรรค์ และเมื่อเจ้านายขุนนาง พระเจ้าแผ่นดินเหล่านั้น หมดอำนาจวาสนาไปหรือในทางเศรษฐกิจไม่อำนวย ประชาชนเข้ารับนอบ คือชนชั้นกลางหรือคนที่เขาทำมาหาได้เป็นเศรษฐีขึ้นมา เขาซื้องานศิลปวัตถุเขาสนใจ จะแต่งดนตรี หรือเป็นช่างเขียนภาพหรือช่างปั้นยังมีประชาชนสนับสนุนอยู่เรื่อย ๆ ถ้ามีฐานะดีพอเขาก็ซื้อเก็บ เขาทำ Collection ของไทยเราแต่ก่อนก็เจ้านายขุนนางอุปการะพอพวกนั้นหมดทางที่จะอุปการะได้ก็ไม่มีใครเข้ารับช่วงเลย ทางราชการเข้ารับก็อย่างที่กรมศิลปากร เอาโขน เอาละคร เอากองพิณพาทย์เข้าไปเป็นข้าราชการ มันก็ไปตามระเบียบราชการก็มีเกษียณอายุมีอะไรในที่สุดก็ลำบากกัน

นิสิต — ปัญหาอีกอันที่ทำให้เกิดการท้อถอยคือ สังคมไม่ยกย่อง เป็นไปได้ไหมครับ

อจ. หม่อม — สังคมไม่ยกย่องใช่ และงานที่จะเอาประณีตกันจริง ๆ สังคมก็ไม่ต้องการ สมมุติว่าจะมาสลักโต๊ะหมู่สักชุดอย่างฝีมือโบราณจริงก็คงมีคนทำได้ แต่ทำได้แล้วใครจะซื้อ เพราะเมื่อไปซื้อเจ๊กแถวบำรุงเมืองก็สะดวกกว่า เขาได้ทันใจ แล้วพวกที่เขามาซื้อ เขาก็

ไม่สนใจแล้วฝีมือสลัก ขอให้ปิดทองแวววาว ติดกระจกเข้าก็ดีใจแล้ว แล้วก็ขายถูกกว่า คือคนไทยทุกวันนี้มีรสนิยมต่ำลงมาก คือไม่เลือกกันแล้วอะไรก็ได้ นี่แหละครับ เป็นอย่างนี้

นิสิต อาจารย์เห็นว่ามีทางไหมครับ ที่จะช่วยให้มันดีขึ้น

อจ. หม่อม ผมก็ไม่รู้จะทำอย่างไงนี่ครับ ตัวคนเดียวจะไปทำอะไร ก็เท่ากับคนที่อยู่ใกล้ชิดทำอะไร เพื่อนฝูงกันก็ได้แต่บอก ๆ กันไป จะไปทำให้มันแพร่หลายไปก็ไม่สำเร็จ เพราะเหตุว่าชีวิตมันรวดเร็วขึ้น อะไรต่ออะไร การแข่งขันมีมาก จะไปนั่งเอาประณีตศิลปอยู่ก็ไม่ทันกิน ไม่ค่อยมีใครเขาสนใจ

แสงอรุณ อาจารย์รู้สึกเศร้า ๆ ไหมครับ

อจ. หม่อม ไม่หรอกครับ มันก็ของธรรมดา มันก็ต้องเปลี่ยนแปลงไป ผมจะไปนั่งเศร้าให้มันเสียเวลานึกจะทำอะไรก็ทำ เท่าที่จะทำได้นี่ครับ เห็นว่าอะไรควรจะทำก็ทำไปไม่เสียดมเสียดาย แต่ที่จะให้ไปคิดฟุ้งซ่านว่าจะไปกู้บ้านกู้เมืองไม่เคยคิด ทำได้เท่าที่เคยทำ ผลงานก็มีไว้ให้เด็ก ๕ คน ๑๐ คนกับผมเท่านั้นมันก็กระจายไปเอง นึกอย่างนั้นแหละ พยายามคบแต่พวกนิสิตนักศึกษาก็คุยให้ฟังอย่างนี้ บางทีก็พาไปดูโน่นดูนี่ให้เห็นอะไรให้มันเกิดรสนิยมสูงขึ้น คือไม่ว่าจะเป็นในทางไหนละ

เกียรติ รสนิยมของคนนี่ ถ้าเราจะมารื้อฟื้นให้รสนิยมของคนโบราณ เช่น ชอบของแกะสลัก หรือว่าชอบละครอะไรต่าง ๆ นะครับ มันต่างกาละและเทศะ คนสมัยนี้เกิดในอีกสังคมหนึ่ง มีความคิดอ่านอีกอย่างหนึ่ง รสนิยมนี่จะต้องเปลี่ยนไป

อจ. หม่อม ผมไม่เห็นด้วย เคยไปเที่ยวญี่ปุ่นไหม เด็กญี่ปุ่นเขาพัฒนาทางวัตถุก้าวหน้ากว่าเรามากมายเขาเทียมทันฝรั่งทุกทาง แต่ของญี่ปุ่นเก่าเขาไม่เคยทิ้ง เขาก็ดีขึ้นแล้ว เขาก็ยังปฏิบัติได้ด้วย ช่างเขียน

เขาก็เขียนภาพญี่ปุ่น การแสดงของเขา นาฏศิลป์ของเขา ดนตรีของเขาก็ยังอยู่ ทำไมเขาทำได้ เขาเปลี่ยนไปยิ่งกว่าเราอีก

เกียรติ เขารักษาอย่างมีขอบเขต ในวงของเดิมเท่าที่มีอยู่ทั้งหมด เหมือนกับมีห้องไว้ในบ้านสักห้องหนึ่ง เก็บของเก่าไว้ ใครจะดูก็ดูได้

อจ. หม่อม ไม่ใช่หรอก คนญี่ปุ่นเขาสนใจมากกว่าเรา สนใจในของเก่าของเขามากกว่าเรา เด็กมหาวิทยาลัย ดูคาบูกิโน๊ะดู ซึ่งคนไทยต้องหลับแน่ เขามีการเรียนกวีเรียกไฮกุ หรือ Tea Ceremony เด็กสาว ๆ ก็ต้องพยายามไปหัดไป ของเราไม่มีเลย ของเราทิ้งหมดเลย

แสงอรุณ หรือจะเป็นเพราะว่า ผู้นำคือผู้ปกครองประเทศหรือผู้บริหารประเทศเป็นผู้ซึ่งคอยเน้นหรือกระตุ้น หรือคอยเตือนหรือคอยบังคับ

อจ. หม่อม ผู้ปกครองประเทศเราสั่งตลอดมาเป็นเวลา ๓๐ กว่าปีแล้ว ขึ้นต้นอยากให้คนไทยเป็นฝรั่งบังคับให้แต่งฝรั่ง เสร็จแล้วพอแต่งฝรั่งจะตามให้ทันฝรั่งเขาก็บังคับว่า อย่านะ ต้องแต่งฝรั่งเชย ๆ เป็นต้นว่าเด็กหนุ่ม ๆ จะนุ่งกางเกงขาลีบก็จับมันเข้าตะราง บังคับให้นุ่งกางเกงขากว้างเท่าเอวอย่างที่พวกท่านเคยนุ่งกันมา มันถึงได้ไปหมดคือฝรั่งก็ไม่ได้ ไทยก็ไม่ดี เด็กพวกนี้ ตามมหาวิทยาลัย ที่ไปเที่ยวกับเด็กฝรั่งที่เมืองนอก เชยเป็นบ้าเลย ตัดเผ้าตัดผมดูไม่ได้ไม่เป็นสับปะรด คือผมมันอย่างกับบ๋อยฝรั่ง แต่งเนื้อแต่งตัวมันไม่เข้าท่า เพราะว่าผู้ใหญ่คอยบังคับว่า อย่านะ อย่านะ

แสงอรุณ ไอ้นี่จริงครับ ผมเองโต ๆ แล้วยังโดนผู้ใหญ่บังคับ

อจ. หม่อม คือถ้าเผื่อว่ามันไม่มาบังคับให้เป็นฝรั่ง ผมไม่เจ็บใจ ไอ้การที่คนไทยเปลี่ยนมาแต่งตัวแบบนี้ก็เพราะถูกบังคับ ถ้าไม่แต่งฝรั่งเข้าสถานที่ราชการไม่ได้ อะไรไม่ได้ พระองค์ธานี ฯ นุ่งผ้าม่วงไปจุฬาถูกไล่ออกมา

แสงอรุณ หรือครับ

อจ. หม่อม ครับ ระหว่างสงคราม ไปถามท่าน ไอ้คนเผ้าประตูไล่ เพราะระเบียบราชการบอกนุ่งผ้าม่วงไม่ให้เข้าที่ไหน ต้องแต่งฝรั่ง นี่เป็นเรื่อง จริง วัฒนธรรมเราเองก็เป็นอย่างนั้น ถ้าจะให้เป็นฝรั่งก็ไม่ว่าละครับ เอ้าจะให้เป็นผมก็จะเป็น เมื่อแต่งฝรั่ง ผมก็ต้องแต่งฝรั่งทันสมัยหน่อย ฝรั่งเขาแต่งอย่างไงผมก็ต้องก้าวตามไปก็ไม่ยอมอีกแล้ว ผมน่ะไม่เป็นไรหรอก เข้าตะรางก็เข้า ก็อย่างจอมพลสฤษฎ์บอกใครนุ่งกางเกงขาลีบเข้าตะราง ผมนุ่งลีบที่สุดแล้วเดินหน้าโรงพักชนะสงครามก็ไม่เห็นมีใครจับผม แล้วเด็กเห็นก็ตามผมหมดเดี๋ยวนี้เอง ท่านรัฐมนตรีทั้งหลายก็ลีบหมดแล้ว เพราะเจ๊กมันไม่ตัดกว้างให้ แล้วจะมาเอาอะไรกันในที่สุดก็ต้องตาม แต่ตามให้มันช้าไปหน่อยเท่านั้นไม่มีประโยชน์ คิดจะเป็นฝรั่งก็ไม่ว่า ขอให้เป็นฝรั่งตอนทันสมัยให้มันรู้เรื่องรู้ราวเขาก้าวไปทางไหนอะไรอย่างนี้ เป็นไทย ก็ให้มันเป็นไทยให้ถูกความจริงมันเป็นได้พร้อม ๆ กัน ทั้งไทยทั้งฝรั่ง ขออย่าไปคอยกีดขวางตามวิวัฒนาการที่มันควรจะไป ถึงคราวเด็กมันจะไว้ผมยาวต้องให้มันไว้ ครบบวชมันก็โกนหัวเอง ช่างมันปะไร มานั่งกีดขวางห้ามโน่นห้ามนี่ ผมไม่เห็นเข้าท่าเลย

แสงอรุณ อันนี้ ต้องเอาลงพิมพ์ให้คณะอาจารย์อ่านซะมั่ง อาจารย์ครับ อันนี้จะเป็นเพราะว่าเราไม่นิยมปัจเจกชน ผมใช้ศัพท์หรูหราไปบ้าง

อจ. หม่อม นิยมมากซิ นิยมทีเดียว ผู้ใหญ่น่ะเป็นปัจเจกชนทุกคน แล้วให้คนอื่นตามคือ เป็นนักบังคับให้คนอื่นตามตัว คือหลงตัวเองแล้วแต่ถ้าจะพูดว่าอย่างงั้นก็ได้ ตัวกู ของกูอย่างนั้นผมเรียกว่า เชยเมืองไทยทุกวันนี้มี ๒ ศัพท์เท่านั้นแหละ อะไรไม่เชยก็ขลัง มี ๒ อย่างเท่านั้น บางทีนึกจะทำอะไรก็ทำเพื่อความขลังไม่มีเหตุผล ไม่งั้นก็ทำอะไรอย่างเชย ๆ มาเลย ผมเห็นว่าการบังคับใจคน ที่กำลังอยู่ในวัยที่จะต้องมีความเปลี่ยนแปลงมีอะไรนี้ อย่างทั่วโลก

แต่งตัวกันอย่างนี้ ดูหนังสือดูหนังก็เห็น แล้วไปกดเอาไว้ว่าทำไม่ได้ เพราะเราเป็นไทย ถ้าจะชาตินิยมขนาดนั้น ทำไมไม่กลับไปนุ่งผ้าโจงกระเบนกันเสียเลย มีหลายประเทศเขาก็ทำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศเอกราชใหม่ ๆ พม่าอย่างนี้ก็ไม่มีใครนุ่งกางเกง เขาก็นุ่งโสร่งกัน มลายูเขาก็แต่งตัวอย่างของเขา อินโดนีเซียก็เหมือนกัน เขายังนุ่งโสร่งนุ่งอะไรอยู่ เขมรเขาก็ยังนุ่งผ้าอยู่ ลาวก็ยังนุ่งผ้า ที่นี้เราจะเป็นฝรั่งกันแล้ว แล้วก็ห้ามทำไมว่าไม่ให้เป็นฝรั่ง นี่มันไม่ยุติธรรม แกอยากจะแต่งตัวยังไงก็แต่งเข้าไป ผมไม่เห็นจะเสียหายอะไรเลย ในที่สุดก็ห้ามไม่อยู่ ร้องกรีดกร้าวเรื่องผู้หญิงนุ่งมินิสเกิ๊ตผมไม่เห็นจะเสียหายอะไร ก็ใจสัปดนไปนี่เอง ที่แท้ผู้ไปห้ามนั่นแหละใจสัปดนไปเอง ไม่สบายใจเอง แล้วไปเที่ยวห้ามเขา นี่จะห้ามไม่ให้นุ่งมินิสเกิ๊ตเข้าสถานที่ราชการอีกแล้ว แล้วใครเป็นคนมาบังคับให้ผู้หญิงไทยแต่งแหม่มก็รัฐบาลไทย พอแต่งแหม่มทันสมัยเข้าก็ไม่ยอม จะให้แต่งแหม่มโบราณ แหม่มนางละเวง ผมก็ไม่เข้าใจจริง ๆ อย่างนี้มันลำบากไม่ถูกหรอก ผมเองก็ไว้ผมยาวนุ่งกางเกงขาลีบ เป็นกำลังใจให้เด็ก อย่างน้อยก็มีผู้ใหญ่บ้าไว้ตามไปคนหนึ่งใครจะทำอะไรผม ความจริงผมยาวก็ไม่เดือดร้อนอะไร แม้เหาจะกินรอมร่อแล้ว

แสงอรุณ ผมกลับรู้สึกสบาย ผมตัดผมเอง

อจ. หม่อม แต่ไม่ชอบมันรุงรังแถวผม แต่ว่าเอาเถอะ ผมก็เอาละ กางเกงขาลีบผมก็นุ่งก่อนเพิ่งลีบมาคนเดียว จนกระทั่งนุ่งลีบไปทั้งเมือง เดี๋ยวนี้ชักจะกว้างขึ้นมาอีกแล้ว พ้นภาระแล้ว

นิสิต เดี๋ยวนี้บานแล้ว

อจ. หม่อม นี่ ผมเบื่อแล้วบานน่ะ ผมนุ่งมาตั้ง ๕ ปีแล้วบานน่ะ จากลีบไปบานผมนำสมัยที่สุด คุณไม่รู้จักอะไร มันจะต้องตามกันเรื่อยไป

นิสิต เด็ก ๆ ตามโรงเรียนต่าง ๆ ที่แสดงอะไรออกมาล่ะครับ

อจ. หม่อม เช่นออกมาตีกัน เด็กตีกัน ผมว่าเกิดมาจากความกดดันในใจ ซึ่งในทางจิตวิทยาจะอธิบายได้ ผมไม่มีความรู้พอ แต่ผมเชื่อว่ามันไม่ได้อยู่ที่เด็ก มันเป็นเพราะเหตุว่า มันมีความกดดันอะไรมากทนมานานก็ต้องระเบิดออกมาเป็นการตีกันอะไรกัน ไอ้นี่ผมไม่รู้

นิสิต มักเกิดจากการรวม รักพวกรักพ้องมากเกินไป

อจ. หม่อม ถ้าไม่ปล่อยให้เป็นตัวของตัวเอง มันก็ต้องรักพวกซิ เด็กแต่ละคนเป็นตัวของตัวเองไม่ได้บังคับให้แต่งตัวเหมือนกัน ก็เกิดเป็นพวก มันก็หนักไปทางนั้น ก็เด็กนี่ก็หนักไปทางพวกเกินไป สอนให้รักหมู่รักคณะ สามัคคีอะไรที่ยกพวกไปตีกับเขาน่ะ

นิสิต ความจริงให้รักพวกนี่ฝรั่งเขารัก โรงเรียนฝรั่งเขาก็รัก แต่มันมีทางออกอย่างอื่น

อจ. หม่อม ก็ฝรั่งมันไม่ได้กวดกันไปทุกทางอย่างเรา

นิสิต หมายความยกพวกไปทำอย่างอื่นไม่ใช่ตีกัน

อจ. หม่อม ก็ใช่ ฝรั่งความกดดันมันน้อยกว่า มันไปเล่นกีฬาเล่นอะไร มันก็รักพวกดี แต่ขณะเดียวกันมันไม่รักกันถึงขนาดจะฆ่ากัน มีทางออกทางอื่นอีกมาก แรงระเบิดมันน้อยกว่า

นิสิต ฝรั่งเขาก็มีปัญหาใหญ่อยู่แล้ว เรื่องการแบ่งสีผิว

อจ. หม่อม นั่นคนละเรื่องกัน นั่นมันเรื่องคนละผิวมันอยู่กันไม่ได้ ปัญหานี่มันแก้ไม่ตก จิตใจมันผิดรูปร่างหน้าตามันก็ผิดกัน แล้วจะให้คนเป็นชาติเดียวกันสนิทมันเป็นไปไม่ได้

นิสิต เป็นเพราะอย่างนี้ ต่างฝ่ายต่างจ้องกันอยู่

อจ. หม่อม มันยิ่งกว่าเรานะ ปัญหาสำคัญที่สุดคือ อเมริกาเป็นชาติใหม่ ยังไม่สามารถจะสร้าง National Identity ในทางนามธรรมขึ้นได้ คนไทยความจริงหน้าเหมือนแขกเหมือนเจ๊กเหมือนฝรั่ง แต่รับว่าเป็น

ได้หมด เพราะเรามีความคิดว่าการเป็นคนไทยนั้นไม่ใช่อยู่ที่ผิวรูปร่าง อยู่ที่ความรู้สึกอย่างเดียวกัน ด่าตัวด่าได้ แต่อย่าด่าพ่อแม่ ฆ่ามันซะ ด่ารัฐบาลด่าได้ แต่อย่ามาด่าในหลวง ฆ่าเลย อย่างนี้ความรู้สึกร่วมกันมันก็เป็นคนไทยด้วยกัน แต่ความรู้สึกร่วมกันนี้สำคัญ เป็นเรื่องกว้างใหญ่เหลือเกิน อเมริกาแบ่งแตกกันเป็นรัฐโน้นรัฐนี้ ความรู้สึกว่าเป็นคนของรัฐไหนก็ยังมีอยู่ ในทางการเมืองก็ต้องรักษาประโยชน์ของรัฐอยู่เรื่อย เพราะเป็นรัฐเอกราชมารวมกันเป็นประเทศเดียว ต้องตั้งตนเข้าไปรักษาผลประโยชน์ภาษียังแยกเก็บกฎหมายของแต่ละรัฐก็ไม่เหมือนกัน ๔ ปี ก็เลือก President ทีหนึ่ง คนชอบ President ก็ดีไป คนไม่ชอบก็แตกพวกไปยืนด่าอีกข้างหนึ่ง เพราะชาติมันใหม่เหลือเกิน ส่วนเมืองไทยผ่านโชคชะตาอันเดียวร่วมกันมาเกือบพันปีอยู่แล้ว เพราะกายสังขาร หน้าตา ไม่สำคัญแล้ว ความจริงในประวัติศาสตร์อะไรต่าง ๆ นี่ ของเก่า ๆ นี่ทำให้รู้สึกตัวเป็นคนไทย เมืองไทยลองรื้อวัดให้หมดซิ จิตใจคนไทยจะเปลี่ยนไปแยะ ไม่ใช่ว่าต้องไปเข้าวัดหรอก เดินผ่านเห็นเท่านั้นแหละเป็นคนไทยแล้ว ไม่เชื่อลองซิ รื้อวัดให้หมดเมืองไทยแล้ว คนไทยเปลี่ยนจริง ๆ ด้วยแล้ว คนไทยอย่างเรา ๆ นี่ คนไทยกี่ร้อยก็ไม่เคยเข้าวัด เข้าก็เมื่อตายเอาไปเผาเท่านั้นจริง ๆ นะ background สิ่งที่เรา ๆ เห็นอยู่พบอยู่ทุกวัน มันก่อให้เกิดอะไรในใจขึ้น ทำให้เราแตกต่างกว่าคนอื่นได้

แสงอรุณ อาจารย์ไปเจอคนไทย ที่เขียนไว้เมื่อไปเยี่ยมอินโดนีเซียว่า หิวจะทำบุญ

อจ. หม่อม ครับ วัตถุนี่อะไรก็ดีหมด เสียอย่างเดียวไม่ได้ทำบุญ เปิดวิทยุทางไกลฟังได้ยิน วันพระได้ยินเสียงพระสวดนี่ร้องไห้ คิดถึงอยู่อย่างเดียวเหมือนอย่างนี้ เช้าไม่ได้เห็นพระออกบิณฑบาตร แล่นรถ

ไปทำงานไปเรียนหนังสือไม่ได้ ผ่านวัดวาอารามใจมันก็เปลี่ยนไปเหล่านี้

แสงอรุณ อาจารย์เห็นอย่างไรครับ ที่จะให้พุทธศาสนามาช่วยพัฒนาสังคมอะไรกัน เห็นว่ากันครึกครื้นกันอยู่นี่

อจ. หม่อม มากไป พุทธศาสนาพัฒนาอะไรไม่ได้นี่ คนอ้างพุทธศาสนาขึ้นมา ตัวพุทธศาสนาเองไม่จะให้พระเป็นมิชชันนารีนั่นไม่ได้

แสงอรุณ ผมเองรู้สึกตะขิดตะขวงอย่างไรชอบกล

อจ. หม่อม ครับ คงทำไม่ได้สนิท เพราะท่านก็ต้องระวังเรื่องศีล เรื่องอะไรจะเป็นหมอไปฉีดยาสีกา ท่านไม่ทำหรอก

แสงอรุณ เห็นไปเรียนวิทยาศาสตร์อะไรไปกันใหญ่ ตั้งวิทยาลัยมหาวิทยาลัย

อจ. หม่อม ก็นัยว่าเรียนนี่เพื่อให้ได้รู้จักโลก แล้วก็จะได้สอนธรรมะได้ถูก พระพุทธเจ้าก็เป็นผู้รู้จักโลกพระก็ควรจะรู้จักโลกด้วย เลยต้องเรียนวิทยาศาสตร์เรียนอะไรแต่ทีนี้พอรู้จักเข้าแล้ว ไม่เห็นอยู่นอกโลกกระโดดกลับเข้ามาหางานรับราชการกัน ได้ทุนส่งไปเรียนนอกเรียนมาเป็นพระไปได้ M.A. กลับมาก็สึก ก็ไม่เห็นเป็นพระต่อที่เขาให้ทุนก็เพราะเป็นพระจึงได้ทุนไป กลับมาแล้วก็สึก เรื่องมันก็เท่านั้น มันก็ไม่ใช่เป็นพุทธศาสนาไปพัฒนาหมด

นิสิต ผมคิดว่าพระถ้าท่านปฏิบัติรักษาวินัยให้ครบนั่นนะครับ จะน่าศรัทธากว่านะครับ

อจ. หม่อม ใช่ครับ จะทำให้คนจิตใจสูงขึ้นอีกแยะ ถ้าเห็นตัวอย่างอยู่ เป็นหน้าที่สำคัญของ พระ ที่ จะแสดงให้ปรากฏต่อโลกว่า ธรรมะของพระพุทธเจ้านั่นปฏิบัติได้ ไม่ใช่ยากเกินกว่าวิสัยของมนุษย์สามัญ

นิสิต ผมสงสัยอยู่ว่า พระเดี๋ยวนี้นะครับ อย่างคนธรรมดาสังคมก็เปลี่ยนไป มีชีวิตอยู่อย่างชาวบ้านนี่ ทีนี้พระต้องเปลี่ยนเหมือนกันไหมครับ

อจ. หม่อม แต่ก่อนนี่ พระท่านก็อยู่ดีคล้าย ๆ กับว่าท่านก็เคร่งครัด เพราะเหตุว่าฆราวาสเองก็เคร่ง ของกินของใช้อะไรมันก็ไม่ได้แตกต่างกันเท่าไหร่ บ้านอยู่อย่างไงไปปลูกที่วัดก็กลายเป็นกุฏิพระไป โทรทัศน์ไม่มี ตู้น้ำแข็งไม่มี โทรศัพท์ไม่มี เครื่องอัดเสียงไม่มี เครื่องเล่นเทปไม่มี สมัยนี้ชาวบ้านมีกันทั้งนั้น ไม่พอเอาไปถวายพระอีก

นิสิต เรื่องนี้ผิดนะครับ ถ้าพระดูทีวี ดูมวย ดูอะไรต่ออะไร

อจ. หม่อม มันก็ผิดละครับ มันไม่ใช่สมณะบริโภค บวชออกไปก็สลัดโลกออกไปแล้ว จะไปดูอะไรของทางโลก

เกียรติ ความเป็นอยู่ของพระเกี่ยวพันกับชาวบ้านนี่ครับ ถ้าชาวบ้านเปลี่ยนไป พระก็ต้องมีสิ่งเปลี่ยนไป ศีล ๒๐๗ ข้อ ยังถือได้ไม่หมดเลย เดี๋ยวนี้ยังถือสตางค์ได้จิตใจมันก็อยู่กับสตางค์นั้น ทีนี้ผมสงสัยเมื่อไหร่จะมีการสังคายนากันเสียที

อจ. หม่อม สังคายนาไม่ได้ วินัยพระพุทธเจ้าเปลี่ยนไม่ได้ไม่ได้มอบใครไว้ให้เปลี่ยน สังคายนาไม่ได้ แปลว่าเปลี่ยนวินัย

เกียรติ ทำขึ้นให้เหมาะสมกับสิ่งที่เปลี่ยนไปไม่ใช่หรือครับ

อจ. หม่อม ไม่ใช่ ให้อยู่ตามเดิมที่พระพุทธเจ้าวางไว้ สังคายนาเขาทำกันด้วยเหตุนั้น คือเปลี่ยนไปตามสังคมมากไป เขาก็สังคายนากันที่ให้กลับไปสู่สมัยพุทธกาลใหม่ วัตถุประสงค์ของสังคายนาเป็นอย่างนั้น โลกมันทำให้เปลี่ยน ทำให้ธรรมะเปลี่ยน ทำให้วินัยเปลี่ยน ให้อะไรเปลี่ยน พออีกหน่อยเขาก็สังคายนากัน

เกียรติ ผมเข้าใจว่าจะเปลี่ยนให้เหมาะกับสมัย

อจ. หม่อม อ๋อ เปล่า สังคายนาเป็นการชำระ ให้ฟื้นคืนเดิม ไม่ใช่เปลี่ยนทำให้ก้าวมา ถอยกลับไปสู่ของเดิม

เกียรติ เพราะของเดิมไม่มี บังคับมา เป็น รูป เป็น ร่าง เป็น หนังสือ เป็น อะไร ทำไมมันถึงได้เลือนไปหรืออะไร

อจ. หม่อม	ก็เพราะคนไม่ปฏิบัติมันถึงได้เลือน หนังสือก็ยังอยู่ วินัยปิฎกก็ยังอยู่ทั้งเล่ม

เกียรติ	เพราะฉะนั้น ถ้าสังคายนาแล้วคนไม่ปฏิบัติมันก็เท่ากับไม่มีอะไรเลย

อจ. หม่อม	ก็อย่างที่ผมอ้างนะ สังคายนาก็ทำไป เชิญพระไปทั่วไป ไปกันแยะ เสร็จแล้วได้พระไตรปิฎกอะไรขึ้นมา พระท่านก็ไม่ปฏิบัติเหมือนอย่างเดิม ก็ไม่มีใครทำอะไรถือว่าเป็นการทำบุญกันไป สวดพระไตรปิฎกฟังกันเล่น แล้วก็หมดเรื่องกันไป

นิสิต	ผมมีอีกอันหนึ่ง คือคนไม่นับถือพระกันเพราะคิดว่า พระนี่เป็นคนที่ไม่ค่อยมีความรู้ใช่ไหมครับ

อจ. หม่อม	งั้นพ่อแม่ก็ไม่ถือเพราะเหตุนั้นแล้ว เดี๋ยวนี้พ่อแม่ก็ความรู้น้อยไปแล้ว

นิสิต	หมายความว่า คนทั่ว ๆ ไปนี้ ได้รับการศึกษาอะไรมามากแล้ว ไปบวชเป็นพระจะดีกว่าพระซึ่งจบเปรียญธรรมะนิดหน่อย แล้วก็ไปเป็นพระ ฉะนั้นการวางตัวอะไรต่ออะไร ก็สู้คนที่ได้รับการศึกษามาอย่างดีไม่ได้

อจ. หม่อม	แต่พระเคร่งวินัยแล้วท่านวางตัวถูกเสมอ สวยจริง ๆ พระที่อยู่ในศีลในวินัยจริง ๆ ขอให้ไปใกล้ชิดท่านหน่อยเถอะขอให้ปฏิบัติอยู่ในศีลปาฏิโมกข์นั้น พระที่มาหลบหลีกให้คุณหมดความนับถือนั้นไม่อยู่ในศีล เป็นพระบกพร่องในศีลไม่ระวังตัวอย่างน้อยก็ไม่ระวังเรื่องโลกวัชฌะ ท่านสั่งไว้ว่าเมื่อทำของบางอย่างที่มันไม่ผิดวินัยแต่ถ้าโลกเขาไม่นิยมก็ไม่ควรทำ ความจริงอย่างกินข้าวเย็นหรือกินเหล้านี่ผิดศีลนิดเดียวเป็น ปาจิตตีย์ กินเหล้าตลอด ๑๕ วัน แล้วก่อนจะลงโบสถ์ทำอุโบสถก็ไปปลงซะก็หมดเรื่อง แต่โลกเขาไม่นับถือ พระก็ไม่กิน ข้าวเย็นก็เช่นเดียวกัน มันไม่ใช่อาบัติอะไรมากมายถึงขั้นปราชิกต้องหลุดจากพระไป เปล่าเลย แล้วก็ไม่ต้องไปบอกกับใครด้วย อาบัติบางอย่าง แม้ขั้นสังฆาทิเสส ปาจิตตีย์ก็ปลง

กับพระภิกษุรูปหนึ่งก็หมดแล้ว ก็ไปนั่งพนมมือบอกว่าผมกินเหล้ามา ๑๕ วันแล้วต่อไปนี้ก็จะสำรวม เสร็จแล้วลงโบสถ์ก็ไม่มีใครเดือดร้อน ถ้าเราไม่ปลงอาบัติสังฆกรรมนั้นก็เป็นโมฆะ อย่าให้หมู่คณะเสียหาย เพราะปลงอาบัติแล้วบริสุทธิ์แล้วก็เข้าไป พอจบปาฏิโมกข์แล้วกินเหล้าอีกก็ยังได้ ที่ไม่ทำเพราะเหตุว่าชาวบ้านเขาไม่เลื่อมใส ที่สะพายกล้องถ่ายรูป พาสีกาเที่ยว ออกนำเที่ยวเหล่านี้มันก็ผิด ชาวบ้านเขาเห็นเข้าก็ไม่เลื่อมใส เดี๋ยวนี้พระสะพายกล้องถ่ายรูปก็เห็นน้อยไม่เห็นแล้ว ก็มีพระราชปฏิสันถารลงมาว่าไม่ต้องพระราชนิยม ก็เลยเรียบร้อยไปหน่อย ไม่งั้นคงเอากล้องถ่ายรูปใส่ย่ามมาถ่ายกันใหญ่

นิสิต อาจารย์ครับในสมัยก่อนนี้ พระเจ้าแผ่นดินท่านนิมนต์พระเข้าไปเทศน์ อันนี้เป็นเพราะอะไร

อจ. หม่อม ก็แต่ก่อนพระเจ้าแผ่นดินทำบุญมาก เกี่ยวข้องกับศาสนามาก เพราะเป็นหัวหน้าศาสนา ในฐานที่เป็นหัวหน้าท่านก็บังคับบัญชาศาสนาอยู่ นิมนต์พระเข้าไปเทศน์ก็ดี พระเข้าไปในวังเสมอ ๆ นี่ เป็นเรื่องของการปกครองประชุมพระไม่ให้วุ่นวาย การตั้งราชาคณะก็ดีก็เอาการปกครองของฆราวาสนั่นแหละมาใส่พระ ไม่ให้สอนอะไรตามใจกันหมด หลักสูตรสอนชาวบ้านว่าจะต้องทำอย่างไรไม่ให้คนของท่านเดี๋ยวจะเข้าพระนิพพานเป็นอรหันต์กันหมด ใช้การใช้งานไม่ได้บ้านเมืองเสื่อมโทรม ให้สอนเฉพาะด้านโลกียธรรม อะไรอะไรท่านคอยดูอยู่เสมอ แล้วผู้ที่ปกครองพระก็ไม่ใช่พระเอง สมัยนั้นใช้กรมสังฆการีใช้คนของพระเจ้าแผ่นดิน เกิดอธิกรณ์ขึ้นไปเที่ยวมีลูกมีเมียที่ไหน สังฆการีเขาจับได้ เขาก็มาชำระมาจับสึกเลยเดี๋ยวนี้พระปกครองกันเองไม่มีเรื่องซักที เงียบหมด

นิสิต อันนี้ก็หลังรัชกาลที่ ๕ มา

อจ. หม่อม ก็แต่ก่อนรัชกาลที่ ๕ เองก็ยังปกครองอย่างนั้น จนกระทั่งตั้งนิกายธรรมยุตขึ้น แล้วสมเด็จพระมหาสมณะไปขอรัชกาลที่ ๕ ว่าพระ-ธรรมยุตนั้นอยู่ในวินัยอะไรเรียบร้อย ขอให้ปกครองตนเองเถิด ถ้ามีอธิกรณ์พระธรรมยุตแล้ว พระชำระกันเอง ก็ทรงอนุญาตให้พระธรรมยุต แต่ว่ามหานิกายนั้น ส่วนใหญ่สังฆการี เขายังปกครองอยู่ พระมหานิกายท่านก็เดือดร้อนว่าเป็นพระทั้งที่มาให้ฆราวาสบังคับตัดสินคดี ก็ไปขอต่อพระพุทธเจ้าหลวงว่าเอาละต่อไปนี้มีเรื่องราวให้พระธรรมยุตตัดสินก็แล้วกัน พระธรรมยุตเป็นคนชำระก็ยอมเพราะอย่างน้อยก็เป็นพระด้วยกัน นี่แหละที่มีศัพท์เรียกว่าพรพิเศษ พระธรรมยุตก็ปกครองพระมหานิกายเรื่อยมาจนกระทั่ง ในที่สุดมาถึงการที่ พระมหานิกาย ได้เป็นสมเด็จพระราชาคณะอะไรพระธรรมยุตเหล่านั้นก็เข้าไปอยู่ในมหาเถระสมาคม ในที่สุดก็ค่อย ๆ แบ่งกันไปแต่พูดกันจริง ๆ แล้วต้องถือว่าธรรมยุตปกครองมหานิกาย เพราะเหตุที่มหานิกายไปขอเอง ต่อมาก็ระบบประชาธิปไตยนี่ ก็มีพระราชบัญญัติปกครองสงฆ์ใหม่ มีสังฆสภาเสร็จ ในที่สุดก็แยกกันเด็ดขาดทุกวันนี้ พระธรรมยุตปกครองธรรมยุต มหานิกายปกครองมหานิกาย ถ้าพระมหานิกายทำผิดอะไรพระมหานิกายที่เป็นผู้ปกครองก็ช่วยกันปิดบัง นี่อย่าไปพิมพ์นะเพราะเหตุว่าอายธรรมยุตทางฝ่ายธรรมยุตก็เช่นเดียวกัน

นิสิต แล้วเถระสมาคมล่ะครับ

อจ. หม่อม เถระสมาคมก็เป็นเถระสมาคม ท่านก็ปกครองทั่ว ๆ ไป แต่อธิกรณ์อะไรนั้น ท่านไม่เกี่ยวทั้ง ๒ นิกาย เดี๋ยวนี้เถระสมาคมน่ะมีทั้ง ๒ นิกาย สังฆราชก็ผลัดกันไปเป็นธรรมยุตบ้างเป็นมหานิกายบ้าง ความจริงทางราชการทุกคนคารวะทั่วไป เขายังไม่เคยรับการแบ่งนิกายเลย ถ้าในประเทศอื่นแล้ว เขาก็แบ่งด้วย นับถือนิกายไหน

ก็ทำบุญเฉพาะนิกายนั้น เขาไม่ไปวัดอื่น แต่เมืองไทยเราเข้าได้ทุกวัดครับถ้าเป็นพระ เราไม่ถือธรรมยุตมหานิกาย ทางราชการก็ไม่ถือ เรามิหนำซ้ำไม่เอนไปเข้าแต่ละนิกายด้วย เพราะอย่างพระธรรมยุตพระมหานิกายนี่ เวลาท่านเข้าพิธีในโบสถ์ในอะไรนี่ท่านก็ครองผ้าผิดกัน คือห่มแดงแล้วคาดสังฆาฏิ พระมหานิกายก็ต้องคาดประคตธรรมยุตไม่คาด แต่ถ้าเข้าไปงานหลวงที่โบสถ์ไหนต้องคาดเหมือนกันหมด ไม่ยอมให้ไปแต่งตัวผิดกัน เพราะเมื่อเข้าไปงานหลวงแล้ว พระเจ้าแผ่นดิน ไม่รู้ ว่าองค์ ไหนมหานิกายองค์ไหนธรรมยุต ก็ต้องคาดประคตเหมือนกันหมดในหลวงท่านไม่ยอมแบ่งนิกายด้วย

นิสิต เดี๋ยวนี้เห็นมหานิกายหลาย ๆ วัด หันมาสนับสนุนธรรมยุตก็มี

อจ. หม่อม นั่น ไม่ใช่ความรัดกุมของสมเด็จพระมหาสมณะในสมัยนั้นมีเจ้าอาวาสบางวัดท่านเห็นว่าควรจะห่มก็ห่มตามไป แต่อย่างวัดโพธิ์ วัดสระเกศ วัดสุทัศน์ ท่านยัง

นิสิต เห็นเช้า ๆ ออกมาบิณฑบาตรนี่ส่วนมากห่มแบบไหน

อจ. หม่อม พระธรรมยุตอุ้มบาตรพระมหานิกายสะพายบาตร ผมบอกเสมอว่าเวลาบวชอย่าไปแย่งกับมหานิกายท่าน เพราะตีกันธรรมยุตอุ้มบาตรวิ่งหนี มหานิกายท่านตีตายเลย สู้ท่านไม่ได้หรอกบาตรท่านไม่ได้มีอยู่กับตัวนี่ ท่านสะพายแต่ว่านั่นแหละครับ ห่มมหานิกายก็มีห่มธรรมยุตก็แยะ เรื่องของสมัยนั้น แล้วก็เรื่องพระหัวเมืองส่วนใหญ่ นอกจากภาคกลาง อย่างภาคเหนือนี่ก็ห่มธรรมยุตหมด เพราะเหตุว่าเจ้าอาวาสวัดเบญจ ๆ เป็นเจ้าคณะหัวเหนือท่านห่มอย่างธรรมยุตก็ตามกันไปหมด

นิสิต ห่มง่ายกว่าหรือครับ

อจ. หม่อม	ห่มง่ายกว่ามาก มันสะดวก แต่ว่าใครผิดใครถูกละก็พูดยาก เพราะเหตุว่าทีแรกนึกว่าห่มถูก เพราะเห็นว่าพระจอมเกล้าท่านบอกว่าห่มอย่างนั้นถูกตามวินัย ถ้าไปห่มแบบมหานิกายเวลาจะเอามือออกต้องยกจีวรขึ้นมา ผิดพระวินัยเป็นการชะเวิกผ้าชะเวิกผ่อน แต่ไปดูพระพุทธรูปคันธารราษฎร์ห่มแบบมหานิกายทั้งนั้นเลย พระพุทธรูปคันธารราษฎร์นั่นชะเวิกผ้าทีเดียว เวลายื่นห้ามญาติ จีวรเปิดโล่งเลย เห็นผ้าสบง
แสงอรุณ	ขอเรียนถาม อาจารย์อีกทีว่าประชาชนเราเห็นพระก็อยากขอของขลังของดี ไม่รู้เป็นเพราะอะไร
อจ. หม่อม	ไอ้นั่นก็สมัยนี้แหละเห็นจะมากขึ้น
แสงอรุณ	สมัยโบราณล่ะครับ
อจ. หม่อม	ไม่จริง สมัยผมเด็ก ๆ ไม่ได้ขอมากอย่างนี้ไม่มีหรอก พระที่นั่งหนัก นั่งเบา มีรถเก๋งแล่นไปหาไปขอให้เสกเงิน เสกทอง ไม่มีหรอก
แสงอรุณ	ไม่ใช่ปฏิบัติมาแต่ดั้งเดิมหรือ
อจ. หม่อม	เปล่าเลย สมัยนี้เท่านั้น นี่ก็เพราะมันเจริญในทางวัตถุกันมาก คนที่ยังไม่ทิ้งศาสนา ก็เอาพระนั่นแหละเป็นเครื่องมือที่ตัวจะหาเงิน
แสงอรุณ	แล้วก็เกี่ยวกับเครื่องลางของขลังละครับ
อจ. หม่อม	สมัยนี้ก็ต้องการมาก เพราะบ้านเมืองปลอดภัยน้อยลงกว่าแต่ก่อน
แสงอรุณ	สมัยก่อนรบทัพจับศึกอะไรนี่ ก็ต้องมีพระมา
อจ. หม่อม	ก็สมัยก่อน สมัยหนึ่งแล้วมันหายไป พอกรุงศรีอยุธยาแตกก็พิสูจน์ให้เห็นว่าเครื่องลางมันคุ้มภัยไม่ได้ พอถึงรัชกาลที่ ๑ ตอนจะยกทัพไปรบกับพระเจ้าปดุงที่ ๙ ทัพมานั่นเป็นครั้งสุดท้ายที่พม่ามาตีเมืองไทย รวบรวมพลที่กรุงเทพฯ แล้วพวกทหารตีกันแหลกเลย ต่างคนต่างลองเครื่องลางของขลัง ลองกันไปก็ลองกันมาแล้วฆ่ากัน ท่านก็เลยสั่งเผาหมด ท่านเก็บเครื่องลางทั้งกองทัพเผาหมด แล้ว

ท่าน ๒ คนพี่น้อง เข้าไปนั่งอยู่ในโบสถ์วัด ชนะสงครามเสก ผ้าประเจียด ผ้าขาวขาดเขียน เขียนง่ายที่สุดคือตัวอุ เขียนให้โพกหัวหมดทั้งนายทั้งพล ทั้งกองทัพ ไอ้ตัวอุนั่น เพราะฉะนั้นทหารไทยจึงใส่อุณาโลมมาจนบัดนี้

แสงอรุณ อ๋อ อย่างนี้เอง

อจ. หม่อม ใช่ ก็ต้องทำลายเครื่องลางกันเหมือนกันเพราะไม่อย่างนั้นไปก็คงแพ้พม่า บ้านนี้เมืองไทยยังอยู่กับพม่า หรือกลายเป็น Union of Burma นั่นก็เคยโยนเครื่องลางทิ้งมาแล้ว ทีนี้การนับถือของบำรุงใจ ก็แจกผ้าประเจียดเหมือนกันหมด อาจารย์เดียวกันหมด ไม่ต้องไปตีกันเอง ตั้งแต่นั้นมา การนิยมเครื่องลางก็มีแต่ไม่ได้แพร่หลายอย่างทุกวันนี้ รู้สึกสมัยผมเด็ก ๆ ไม่มีอย่างนี้ ไม่ได้บ้า ไม่ได้วุ่นวายกันถึงขนาดนี้ไม่ใช่ว่าเข้าไปหาเงินทองจากพระ ไปให้พระเสกโน่นเสกนี่ ไม่ใช่ว่าจะทำอะไรที่ต้องนิมนต์พระมาเจิม เขาจะทำอะไรก็ทำกันถึงปีก็นิมนต์มาให้ศีลหนเดียวพอ ไม่ต้องวิ่งไปหาพระกลางดึกกลางดื่นอย่างทุกวันนี้ เขาจะขายอะไรต้องไปปรึกษาหลวงพ่อก่อนให้หลวงพ่อเสกโน่นเสกนี่

นิสิต อันนี้ ได้อิทธิพลมาจากลัทธิพราหมณ์หรือเปล่าครับ

อจ. หม่อม ไม่ใช่หรอก มันเรื่องของคนไม่มีที่พึ่งในทางใจของคนทุกวันนี้ คนแต่ก่อนเขามั่นใจตัวเขาเองมากกว่า สมัยผมเด็ก ๆ ผู้ใหญ่เขามั่นใจตัวเขาเองมาก สมัยนี้ผู้ใหญ่เมืองไทยไม่มีความมั่นใจถึงต้องพึ่งหลวงพ่อกัน ไม่มั่นใจในตัวเองว่าจะทำอะไรสำเร็จ หาแต่แรงช่วย กำลังภายใน ถ้าพระท่านไม่ขลังก็ไม่เป็นที่พึ่ง ท่านต้องทำตามใจเขา ท่านขลังเพราะชาวบ้านบังคับให้ท่านขลัง ถ้าชาวบ้านไม่นับถือพระขลัง นับถือพระมีเหตุผล ท่านก็มีเหตุผลหมดเราเองเป็นคนไปทำให้ท่านเป็นอย่างนั้น อย่าไปติท่านเลย ลองมี

พระองค์ไหนมาทำขลัง ชาวบ้านบอกไม่เอาอย่างนี้ไม่ชอบ ชอบพระเปรียญพระรู้ภาษาฝรั่ง ท่านก็รู้กันหมด พระขลังก็ไม่มีใครใส่บาตร จะไปอยู่ได้ยังไง

นิสิต งั้นการที่ท่านทำก็ไม่เสียหายอะไรนี่ครับ

อจ. หม่อม มันไม่เสียสิ การกระทำเช่นนี้ก็ไม่ถือเป็นผิดศีลอะไรร้ายแรง ไม่ถึงกับไปมีลูกมีเมียหรือกินเหล้าเมายาอะไร ถ้าท่านทำอย่างนั้นก็ไม่มีใครเขานับถือท่าน ท่านจะต้องทรมานตัวในการที่จะอยู่ในสายตาของคนหมู่มากที่นับถือท่าน ถ้าท่านไปผิดไปพลาด เขาก็หมดนับถือ

แสงอรุณ ก็เขาชอบอย่างนั้น

อจ. หม่อม ก็เขาชอบอย่างนั้น นั่นนะซิ คนเราลองบอกว่าเราไม่ชอบพระอย่างไหน พระท่านก็ไม่เป็นจริงไหมล่ะ เราไปชอบเราไปบังคับท่านถึงกับให้หลวงพ่อ มาขอตระกรูด ขอน้ำมนต์ ขออะไร ไอ้ที่ท่านไม่ให้ก็ไม่ได้ ก็ต้องมี

แสงอรุณ อีกเรื่องหนึ่งครับที่ผมอยากจะเรียนถามอาจารย์ไม่รู้จะแปลเป็นไทยว่าไง Integrity แปลว่าไงครับภาษาไทย

อจ. หม่อม มันไม่มีนี่

แสงอรุณ ทำไมคนรุ่นก่อนอย่างพ่อแม่เรา ทำไมท่านจึงยึดไว้ได้นานกว่าคนรุ่นนี้

อจ. หม่อม เวลามันน้อย ทำอะไรเล็ก ๆ น้อย ๆ ท่านก็พอกินพอใช้ แล้วมันไม่มีอะไรมาล่อใจ ไปไหนท่านก็ลงเรือแจวเรือพาย ขี่รถเจ๊กก็ไม่ขายหน้าเขา ที่นี่ต้องขี่รถเก๋ง เก๋งธรรมดาไม่พอต้องเก๋งใหญ่ด้วยมิฉะนั้นไม่มีใครเชื่อไม่มีใครถือ พูดจาอะไรไม่สำเร็จ เพราะฉะนั้นก็ต้องหาเงินหาทองกันมาก บ้านเมืองมันเปลี่ยนอย่างรวดเร็ว

แสงอรุณ คนที่มีฐานะดี ๆ นะครับ ผมก็รู้จัก ไม่ได้เดือดร้อนเลยในเรื่องเงินมีเงินเป็นล้าน ๆ ผมรู้สึกว่าแกยังจะขายตัวแกได้ง่ายเกินไป

นิสิต บางคนหาตัวเป็นเกลียวก็ไม่พอ

อจ. หม่อม ไม่ใช่ไม่พอหรอก มันเกิดชอบเป็นนิสัย มันก็เหมือนกับเล่นนกเขาแหละ นกที่ไหนดีก็ไปซื้อมา ซื้อมาจน อ้าว เลี้ยงไม่ไหวเสียแล้ว คนหาเงินก็แบบนี้แหละ หามากไปมันก็ไม่พอ

นิสิต ถ้าทางผู้ใหญ่ ทางวงการนี่คอยสนใจในการใช้คนสุจริต สิ่งเหล่านี้จะกลับมาไหมครับ

อจ. หม่อม ไม่แน่ครับ ไม่แน่ เป็นเรื่องของสิ่งแวดล้อมภายนอกอีกมากเหลือเกินไปโทษกันว่า ถ้าผู้ใหญ่เป็นผู้สุจริต อาจจะปราบปรามสิ่งที่ไม่ดีได้มาก แต่จะให้คนไปดูเยี่ยงดูอย่างนั่น คนชั่วมันไม่ดูหรอก

แสงอรุณ ผมรู้สึกคนไทยนี่เป็นคนชอบดูตัวอย่าง และก็ตาม ๆ ผู้นำ

อจ. หม่อม ไม่จริงครับ เป็นเพราะผู้นำบังคับจนขยับตัวไม่ได้

นิสิต มันอาจจะขึ้นอยู่กับกลุ่มชนชั้นสูง แต่ว่าการกระทำอะไรพวกผู้ดีเขานิยมกัน ก็ทำให้มีอิทธิพลไปถึงชาวบ้านด้วย

อจ. หม่อม ถูก แต่ทีนี้ชนชั้นสูงของทุกวันนี้มันกว้างออกไปกว่าแต่ก่อน อย่างคุณนี่ก็ต้องถือว่าเป็นชนชั้นสูงแล้ว เพราะเข้ามหาวิทยาลัย ก็เป็น Leader แล้ว เพราะฉะนั้น กลุ่มมันใหญ่ออกไป คนชั่วคนดีมันก็จะต้องมีมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนชั่วก็ต้องมากขึ้น แต่ก่อนคนชั้นสูงอยู่กลุ่มนิดเดียว เมื่อกลุ่มเล็กก็ต้องระวังตัวจะทำอะไรชาวบ้านเขามองอยู่ เดี๋ยวนี้มันกลุ่มใหญ่ขึ้นมา ความระมัดระวังก็น้อยลง แต่ก่อนข้าราชการมีกี่ร้อยคน เดี๋ยวนี้เป็นแสนเป็นล้าน แต่ก่อนเป็นขุนเป็นหมื่น เป็นหลวงชาวบ้านเขานับหน้าถือตาก็ต้องระมัดระวังตัว เดี๋ยวนี้เป็นชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก ยังโหนรถเมล์ มันมากขึ้น มันใหญ่ขึ้น ทีนี้ใครจะไปดูใครล่ะมันใหญ่ขึ้น

แสงอรุณ แล้วสังคมในอังกฤษเล่าครับ

อจ. หม่อม	ก็ไม่มีใครดูใครเหมือนกัน หมดแล้ว

แสงอรุณ	อังกฤษก็เป็นผู้ซึ่งจะพูดไปก็มี Integrity มาก

อจ. หม่อม	ไม่มีแล้ว เดี๋ยวนี้ไม่มีเลย

แสงอรุณ	ก็พวกขุนนางของเขา

อจ. หม่อม	ก็อยู่กันไปอย่างนั้นก็อยู่กันไปในแดนสนธยากัน คนผู้นำอังกฤษทุกวันนี้ เป็นคนออกทีวี BBC คนเขียนหนังสือพิมพ์ ท่าน Lord ท่าน Earl น่ะภาษีกินกันแย่ไปหมดแล้ว ออกมาไม่ได้ ไม่มีผ้าจะนุ่ง

แสงอรุณ	หมดเสียแล้วหรือครับ

อจ. หม่อม	หมดอย่างมากเชียวครับ ปราสาทราชวังก็ต้องทำเป็นอะไร เก็บสตางค์คน บางทีก็ไม่สามารถรักษาปราสาทได้ไม่มีตังเสียภาษี คือระบบการคลังมันทำให้คนฐานะแตกต่างกัน ไม่ได้ผลก็มี ผลเสียก็มี ภาษีกินหมด คอยระวังไม่ให้คนฐานะแตกต่างกันจนในที่สุดเกิดผลอีกอย่างหนึ่งตามขึ้นก็น่าเสียดาย เพราะคนที่มีปัญญาความรู้มาก ความสามารถพิเศษเหนือคนอื่น แต่เมื่อทำมาแล้วประโยชน์ไม่ตกแก่ตน รัฐบาลเก็บไปหมดเขาเลยขี้เกียจแทนที่จะทำงานวันละ ๑๐ ชั่วโมงก็พอกิน ทำไป ๑๐ ชั่วโมงก็เสียภาษีหมดก็จะไปทำกันทำไม พอผลงานของคน ๒—๓ คนที่เผอิญมีมากกว่าคนอื่นมันไม่ปรากฏมันก็เลิกทำอย่างนั้นด้วย

แสงอรุณ	ไอ้ความยึดตัว ยึดอะไร ก็เห็นจะมีอยู่ในมนุษย์เรื่อยไป ไอ้ที่จะเป็นระบบพระศรีอารีย์เมตไตร เห็นจะยาก

อจ. หม่อม	ที่จะให้มีอุดมคติ ทำเพื่อมวลชน มันก็ต้องมีอะไรตอบแทน จะให้ทำกันเสียสละมันก็มีกันน้อยคน ไม่น่าจะได้ผล โดยมากความเจริญของมนุษย์เกิด เพราะความเห็นแก่ตัว

นิสิต มีอีกอย่าง คือเกี่ยวกับรสนิยมของคนมีมาก ทำไมจึงจะชักจูงรสนิยมให้ไปในทางที่ถูกต้อง

อจ. หม่อม ดูตัวเราเองเสียก่อน ว่าเรามีรสนิยมสูง เพราะอะไร เพราะการศึกษาใช่ไหม

นิสิต ใช่ครับ

อจ. หม่อม นั่นสิ อยากให้คนหมู่มากมีรสนิยมสูง ก็ต้องให้การศึกษาแก่คนหมู่มาก

แสงอรุณ แต่ที่นี้ ชอบเอาตามอย่าง คือถ้าเราถือว่าใครเป็นคนซึ่งอยู่ในชั้นสูง เขาทำอะไรมีอะไรก็อยากมีบ้าง ไม่ได้ไตร่ตรอง ว่าเขาถูกต้องหรือไม่

อจ. หม่อม ไม่ไตร่ตรองหรอก นั้นแหละ ถ้าคนมีการศึกษา ถึงคนชั้นสูงจะทำอะไร เขาก็ไตร่ตรองเป็นส่วนมากคนที่จะตามไปโดยไม่ไตร่ตรองก็เป็นคนที่การศึกษายังหย่อน ถ้าคนไทยมีการศึกษามาก ๆ ผมก็ว่าคงมีรสนิยมสูงขึ้นแน่ อย่างน้อยก็มีวิจารณญาณมองดูว่าอะไรผิดอะไรควรไม่ควร แทนที่จะติดตามแต่ในทีวี คนที่จบมหาวิทยาลัยก็รู้สึกจะตามทีวีน้อยกว่าคนที่ไม่จบ

แสงอรุณ สมัยอยุธยา รู้สึกถ้าจะเทียบการศึกษาเราไม่รู้เรื่องเท่านี้เลย แต่ว่ารสนิยมท่านสูงกว่า

อจ. หม่อม อาจจะมีมากกว่าที่เรานึก ทำไมเขาจะไม่รู้ คนไทยก็ติดต่อกับต่างประเทศเรื่อยมาเป็นศูนย์ของความเจริญทางตะวันออกเลยไปปักกิ่ง คนกรุงศรีอยุธยาเขาก็ติดต่อกับฝรั่งเรื่อยมา ตั้งแต่พระเอกาทศรถ และติดต่อกับจีน ติดต่อกับอินเดียเขาก็รู้เรื่อง หนังสือหนังหาเขาก็อาจจะเขียนไว้มาก เมื่อไทยมีกรรมถูกเผาเมืองเราก็ไม่มีหลักฐานจะไปเดาเอาก็ไม่รู้ ดูที่ฝรั่งมันจดไว้ คนไทยสมัยอยุธยาก็ไม่ใช่โง่ ๆ เลย คนฉลาดมากมายทีเดียว เขารักษาบ้านรักษาเมืองเขามาได้ไม่ใช่ขี้ข้าฝรั่งเศส ไม่ใช่ขี้ข้าฮอลันดา

นิสิต ผมคิดว่า ที่อาจารย์บอกว่า การศึกษาช่วยให้ดีขึ้น ผมคิดว่าเดี๋ยวนี้ทุกมหาวิทยาลัยก็ไม่มีอะไร จบไปก็ได้แต่ปริญญาไปเท่านั้นสังเกตได้จากรสนิยมไม่ดีขึ้นเลยครับ เช่น ศิลปากรจัดละครอะไรขึ้นมาทีหรือมี Concert อะไร จะหานักเรียนมหาวิทยาลัยไปนั่งดูกันน้อยมาก

อจ. หม่อม ผมก็ไม่รู้จะทำอย่างไร

นิสิต การศึกษาที่อาจารย์พูดหมายถึงทางไหนครับ

อจ. หม่อม ทุกทางแหละ ขอให้เรียนหนังสือเถอะ

แสงอรุณ ยังค้าน ๆ อยู่ครับ คือว่าจบปริญญาแล้ว รสนิยมอาจจะไม่ดีขึ้นหมายถึงควรอยู่ในระดับสูง

อจ. หม่อม จะมาเอามาตรฐานสูงกันแค่ไหน ก็พูดกันไม่ได้พูดว่าดีขึ้นกว่าเดิมน่ะพอแล้ว

เกียรติ อาจารย์หมายความว่า การศึกษาทางด้านจริยศึกษาหรืออะไรมากขึ้น

อจ. หม่อม ทางไหนก็ได้ ขอให้มีการศึกษาให้รู้จริงสักอย่างเถอะ ไม่ต้องเกี่ยวกับจริยศึกษาหรอก จริยศึกษาผมไม่เห็นด้วยที่จะไปเรียนกัน ควรเรียนที่บ้าน

นิสิต นักศึกษามหาวิทยาลัยส่วนมากนี่ก็ประเภทมาโรงเรียนเช้าแล้วก็กลับบ้าน รู้แต่ในตำราของตัวเท่านั้น ทางด้านสังคมนี่ ถ้าจะไม่ทราบเลยครับ

อจ. หม่อม นี่ก็เป็นหน้าที่องค์การมหาวิทยาลัยจะต้องให้ความรู้เหล่านั้น แต่ผมนึกว่าอย่างไรก็ตามถึงจะเรียนแบบนี้ก็ยังดีกว่าไม่ได้เรียน ถึงจะเรียนเฉพาะวิชา ก็ยังกว้างกว่าเก่าแล้ว

แสงอรุณ ถ้าพูดไปก็อย่างธรรมศาสตร์แหละครับ มีอาจารย์เข้าไปช่วยทางด้านโขน

อจ. หม่อม เปล่า นั่นมาจากการศึกษาเหมือนกัน ที่เข้าไปช่วยได้นั้น เพราะธรรมศาสตร์เขาบังคับให้เด็กเรียนศิลปศาสตร์หมด ถ้าเป็นธรรมศาสตร์เก่าไม่สำเร็จ นี่ที่หัดโขนหัดอะไรนี่ผลงานของ ดร.อดุลย์ ต้องขอชม ถ้าไม่มีคณะศิลปศาสตร์สิ่งเหล่านี้ไปมาไม่มีใครสนใจ ที่ไปเรียนกฎหมาย ก็ไปเรียนกฎหมาย

นิสิต เขาว่ามีพักหนึ่งที่อาจารย์กำธร สนิทวงศ์ ฯ ได้สอนวิชาดนตรีในธรรมศาสตร์

อจ. หม่อม เดี๋ยวนี้ก็ยังสอน

นิสิต ครับ รู้สึกได้ผลมาก นักเรียนธรรมศาสตร์ไปฟังเยอะ ผมว่าไอ้นี่ช่วยได้เยอะ ต้องชี้ให้เขาไปสนใจอะไรสักอย่าง คือมีอะไรกระตุ้น

อจ. หม่อม ไอ้แต่ก่อนนั้นมันมากไป ศิลปศาสตร์ ๒ ปี แล้วจึงค่อยย้ายไปคณะต่าง ๆ มากไปปีเดียวก็พอเหลือหลาย นี่คือเขาวางหลักสูตรไว้ดีมากกว้างขวางดี วิชาเบื้องต้นที่จะไปเรียนตามคณะต่าง ๆ เขาก็สอนด้วย ผมว่าดี เพราะว่าคนที่เข้ามาได้มันโตพอที่จะรู้เรื่องของพรรณนี้แล้ว ผมว่าไปสอนในโรงเรียนก็ยังไม่ได้ผล เพราะคนมันจะซึมซาบ มันจะซึ้งอะไร มันก็ยังเด็กเกินไป ดีแล้วที่จะมาสอนในมหาวิทยาลัย ปี ๑ ปี ๒ ในมหาวิทยาลัยดีที่สุด รำโขนโรงนี่ ๑๘–๑๙–๒๐ แล้วทั้งนั้น และดีกว่าที่หัดตั้งแต่ ๘ ขวบ ไอ้นั่นเป็นกันเหมือนละครลิงไม่มีปัญญาอะไร ตีจนจำหัดละคร ลิง มาหัดให้คนก็เท่ากับไอ้เด็ก ๘ ขวบ ทำไม่ถูกก็ตี เด็กพวกนี้ เขาจดโน้ต ถามเหตุถามผลมันก็ได้เร็วกว่า ทีนี้กรมศิลปากรยังจะเริ่มตามความเห็นของผมแล้วว่า เอ๊........ไอ้เด็กชั้นประถมน่ะอย่าไปสอนนาฏศิลป์เลยเอาตั้งแต่ชั้นมัธยมขึ้นมาดีกว่า เด็กชั้นนั้นมันรับไม่ได้ จะตีกันแหลกไปเท่านั้น ไม่รู้ทำไงนี่ ให้มันขึ้นมัธยมเสียก่อน อย่างไรถึงจะให้มี รอมันซัก ม. ๓ แล้วค่อยมาคิดกัน ใคร

อยากจะไปทางดนตรี ใครอยากจะไปทางนาฏศิลป์ หรือไปทางดนตรีสากล หรือไปทางดนตรีไทย หรือจะเป็นนักร้อง หรือนักรำก็ค่อยว่ากันไป

นิสิต ผมว่าเกี่ยวกับดนตรีนี่มันผิดกันนะครับ เครื่องดนตรีนี่ถ้าเราหัดมาตั้งแต่เด็กมันจะเก่ง

อจ. หม่อม ใช่ ดนตรีอาจเป็นข้อยกเว้น

นิสิต อย่างบัลเล่ต์ก็เหมือนกัน ผมว่า หัดตั้งแต่เด็ก ๆ แล้ว มันจะเก่งขึ้นมาเรื่อย ๆ

อจ. หม่อม ประเทศฝรั่ง มันต้องใช้กล้ามเนื้อบางส่วน สำหรับผู้หญิงต้องยืนบนปลายเท้า ถ้าไม่หัดตั้งแต่เด็กก็จะทำไม่ได้ พอโตแล้วจะไม่ไหว ไม่เคยน้ำหนัก น้ำหนักมันจะมากไปเสียแล้วหัดน้ำหนักเบา มันยกขึ้นก็ยกขึ้นเรื่อยมา

เกียรติ แต่ว่าสำหรับละครไทย นี่ไม่มีปัญหา

อจ. หม่อม ไอ้นี่ไม่มีปัญหา ผมพิสูจน์แล้ว

เกียรติ อย่างประเภทมืออ่อนนี่ ถ้าหัดตั้งแต่เด็กมันจะอ่อน

อจ. หม่อม ก็นั่นไง มามือแข็งกันทั้งนั้น หักมันเข้า ก็ดูซิครับ มืออ่อนกันหมดก็เท่านั้น ก็หักมันเข้าสิก่อนจะหัดท่าก็หัดมือเป็นก่อน เราหักให้พอเต้นไปก็ทำอย่างนี้ ทุกวันทุกวันมันก็อ่อนเอง

แสงอรุณ อาจารย์ครับ คนท้วม ๆ อย่างผมนี่ท่าจะไปไม่ไหว

อจ. หม่อม ลด ลด ผมสอนทีไร ผอมลงทุกที โขนนี่ตัวไม่ได้ซ้อม มันก็อ้วนมันไปได้ครับ ไอ้ดนตรีน่ะผมยอมรับ ถ้าไม่ได้หัดแต่เด็กมาหัดโตแล้วเรียนกันไม่ได้ดี แต่ว่าก็อีกน่ะแหละนักดนตรีมหาวิทยาลัย เขาก็หัดกันโต ๆ ทั้งนั้น เขาก็หัดกันได้ดี

นิสิต ถ้ามากำหนดหลักสูตรในมหาวิทยาลัยอย่างเดียว ผมว่าจะไม่พอเพราะว่าทุกวันนี้คนส่วนมากไม่ทราบว่าจะออกไปไหน ออกไปก็ไป

เข้าโรงโบว์ลิ่ง........ไม่มีที่จะไป เข้าโรงหนังเพราะเรา ไม่มีโรงละครพอ และไม่มีทางด้านวัฒธรรมซึ่งจะส่งเสริมประชาชนให้เกิดความนิยม

อจ. หม่อม ก็นั่นน่ะสิ เอาละไม่พูดถึงของไทยละ จะหาวงดนตรีประจำในกรุงเทพฯ ไปเล่น Concert ให้ประชาชนฟังสักวงก็ไม่มี มีก็อ๊อ ๆ แอ๊ ๆ ของทหารเรือเป่าแบบ Military music ไปหมด จะเล่นเพลงคลาสสิคอะไรก็ไม่มี โรงละครแห่งชาติมีศิลปากรเองก็ไม่เล่นเพราะไม่คุ้ม ของไทยก็เล่นไม่ได้ของฝรั่งก็ไม่มี นาน ๆ จะมีใครผ่านมาสักที Culture มันไม่มีเลย มีแต่หนังโทรทัศน์ช่อง ๔ นี่ก็เล่นไม่กี่คน เล่นกันเองสนุกกันเองเป็นของเขาเลย เขาเล่นสนุกกันดีอยู่แล้ว รายการละครนี้มันเมาออกมาทั้งนั้นนี่ สนุกเป็นบ้าเลยได้สตางค์ด้วย เรานั่งดูอยู่ทางนี้ ไม่รู้จะทำอย่างไรไม่ใช่ของของเราของของเขาหมด เล่นอย่างไรก็ช่างมัน เล่นละครก็คนในนั้นหมดไม่มีใครคนนอกเข้าไปได้ละ อ่านข่าวแล้วเสร็จปั๊บก็ไปแต่งหน้ามาเล่นละครแล้ว ประเดี๋ยวเล่นดนตรีเดี๋ยวเล่นเพลงลูกทุ่งหมด หมดกัน คนไม่ถึง ๒๐ คน วางโทรทัศน์ทั้งช่องให้คนไทยดูตั้งกี่ล้าน

อจ. แสงอรุณ น่าเห็นใจครับ เพราะว่าไม่มีที่จะไปเลย แล้วจะมาบ่นว่าคนไทยไม่มีรสนิยม ไม่สนับสนุนของเก่าหรือว่าอะไร เป็นเรื่องที่รัฐบาลจะต้อง Provide ให้เราใช่ไหมครับ

อจ. หม่อม ก็นั่นน่ะซิครับ ระบอบมันเปลี่ยนไป เห็นแต่รัฐบาลเท่านั้นที่จะ Provide ได้แต่ก่อนนั้นคนก็ Provide กันมาก ปลูกบ้านใหญ่ ๆ ก็มีทั้งนั้น บ้านใหญ่ขนาดนี้ก็อย่างน้อยต้องมีละครไว้วง พิณพาทย์ไว้วงหนึ่ง Culture มันก็แพร่หลายออกไป ก็แล้วแต่มีงานใครเพื่อนที่ไหนเขาทำอะไรก็เอาละครไปช่วย ไม่งั้นก็เล่นอยู่ที่บ้านใครใครจะไปจะมา กินข้าวกินเหล้าก็ดูไปด้วยกันคนไหนสวยก็เอาเป็นเมียเสียด้วย มันก็สบายดีนี่

นิสิต ก็อย่างสมัยรัฐกาลที่ ๖ นี่ก็มีอยู่หลายวงเหมือนกันครับ

อจ. หม่อม รัฐกาลที่ ๖ น้อยเต็มที แต่ก็ยังมีบ้าง คนชั้นเจ้าพระยารู้สึกจะมีดนตรีในบ้านเป็นวงดนตรีให้ผู้คนหัดกัน

นิสิต เพื่อจะช่วยในทางการอุดหนุนแทนพระเจ้าแผ่นดินหรือไงครับ

อจ. หม่อม เป็นเพื่อศิลปะและท่านก็ได้ความสุขสบายในการหัดให้รู้ถึงศิลปะ

แสงอรุณ เป็นสมัยนิยมกระมังครับ

อจ. หม่อม มันก็ด้วยกันครับมันก็อวดกันหน่อย ๆ ละ ใครใครดีก็เป็นที่ประกวดประชันกัน ก็ได้ชื่อได้เสียง

นิสิต อันนี้กระจัดกระจายไปตามหัวเมืองไหมครับ พวกเจ้าบ้านผ่านเมืองต่างจังหวัด

อจ. หม่อม ไม่มีครับ แต่มันก็ไปครับ คือว่าคนที่เขาผ่านการอบรม หรือได้วิชาจากบ้านผู้มีบุญวาสนาในสมัยนั้นน่ะ เขาออกไปเขาไปตั้งละครของเขาเอง เขาก็หัดต่อ อย่างโรงละครพวกละครนี่ที่เขาไปรับหางานเล่นให้คนดูนี่ก็ออกไปจากบ้านใหญ่ ๆ เหล่านี้ เขาไปตั้งตัวมีลูกศิษย์ลูกหา เขาก็ตั้งโรงละครของเขาอีก เขาก็เล่นตามโรง ตามอะไร เก็บสตางค์ไปเลย

แสงอรุณ เดี๋ยวนี้ ไม่ตั้งวงละคร ก็เลี้ยง Shadow กันในบ้านไม่เลวนะครับ

อจ. หม่อม เลี้ยงได้แต่ Shadow มันไม่อยู่หรอกลักษณะมันผิดกัน

เกียรติ ถ้าจะเอากันทางนั้นะครับ จะช่วยกันไหม ถ้าสมมุติว่าเป็น Shadow ดี ๆ ก็ได้ผลเท่ากัน

อจ. หม่อม ผมรู้สึกว่า ไอ้นี่คนไทยเขาเก่งอยู่แล้วนะ ขนาด Shadow น่ะ คุณไม่ต้องห่วงหรอก เด็กสมัยนี้เขารวบรวมกันติด เขาก็อย่างว่าแหละซ้อมกันอะไรกัน ผมก็เห็นเขาทำได้ดีนี่ พวก Shadow กับ Combo จะว่าไม่ดีไม่ได้หรอกก็มันมีแค่นั้นแหละ มันก็ดีแล้ว ก็ไม่ใช่ของลึกซึ้งอะไรนักนี่ แต่ก็เล่นเพลงคลาสสิคยังไม่ได้ ไม่มี หาได้ยาก

นิสิต ทีนี้ ถ้าเราจะช่วยนะครับ คือช่วยไปเป็นขั้น ๆ อย่างนี้ ไม่ต้องถึงกับต้องเลี้ยงวงดุริยางค์อะไรนี่ เอาแค่นี้กันก่อนจะได้เรื่อง มันจะดีขึ้นไหมครับรสนิยมของส่วนใหญ่ ผมว่าดีขึ้นนะครับ เพราะเกิดมาก็เป็นคนที่ฟัง Shadow มาก่อนละ หลัง ๆ นี่ค่อยฟังทางคลาสสิค

อจ. หม่อม ใช่ฟัง Shadow มันก็พอ ขอให้ฟังเถอะ

แสงอรุณ ไม่ใช่ครับ ทีนี้มันไม่อย่างนั้นสิครับ

อจ. หม่อม ไม่ฟังเสียเลย ไม่เอาอะไรเสียเลยหรือ

แสงอรุณ ครับ

อจ. หม่อม ขอให้มีความสนใจในอะไรที่มันมี นอกเหนือจากการทำมาหากินการสืบพันธุ์เสียบ้าง อะไรที่มันสวยมันงาม มันจะสวยงามแบบไหนช่างมัน มันจะเป็น Shadow มันก็เข้ามาเกี่ยวในชีวิตบ้าง ฟังดนตรีให้มันรู้สึกเกิดอารมณ์ เกิดอะไรได้บ้าง ทีนี้ถ้าเอาอะไรมาอย่างหนึ่งเล่น ๆ กัน ให้มันมีความประณีตให้มันเบาบางขึ้นมาบ้าง ผมว่าพอถมเถ Shadow หรืออะไรก็ได้ ไม่ว่าหรอก

นิสิต แหม นี่น่าเสียดาย ในมหาวิทยาลัยน่าจะเป็นผู้ริเริ่มเป็นผู้นำ แต่ไม่มีเลย ผมว่าในมหาวิทยาลัยของเรา อาจารย์เห็นว่าอย่างไรครับ อาจมีโรงละครของมหาวิทยาลัยขึ้น

อจ. หม่อม ตั้งชมรมนาฏศิลป์การละคร แล้วทำอะไร เสร็จแล้วก็ไม่ได้ทำอะไรของธรรมศาสตร์ก็เช่นเดียวกัน ก็เด็กพวกนี้มันอยู่ในชมรมไหน มันอยู่ของมัน แต่ก็ไม่ได้ทำผ่านชมรม ถ้าเป็นชมรมในที่สุดก็เลิกกัน

แสงอรุณ เป็นอะไรครับ

อจ. หม่อม ก็เป็นคณะของเขา มันไม่เป็นชมรม เด็กมันพูดเอง ผมก็ไม่มีอะไรไปกีดขวางละ ถ้าหากเป็นชมรมในที่สุดก็เจ๊ง เพราะเหตุว่าเป็นการเมือง เดี๋ยวคนนั้นก็อยากไปเป็นประธานชมรมทีนี้ก็วิ่งหาเสียงกันอะไรกัน ในที่สุดไอ้คนที่จะมาเป็นประธานจริง ๆ พวกโขนนาฏศิลป์

นี่ก็ไม่ต้องหัดโขน ได้รับเสียงนิยมกันมาจากคณะทั้งหลายหาพวกหาพ้องกันในที่สุดมันก็แตกกลุ่ม ชมรมนาฏศิลป์เขาก็มีต่างหากแล้วอย่างดีที่สุด นาฏศิลป์เขาก็ไปเอาครูศิลปากรมาหัดรำวงมาตรฐานก็พอแล้ว

นิสิต เห็นว่าทางจุฬา จะสร้างโรงละคร

อจ. หม่อม เห็นพูดกันอยู่ แต่ก็ไม่เห็นขึ้นมาเป็นรูปร่าง

นิสิต อย่างน้อยจะได้ผลดีแก่นิสิต หรือว่าชาวบ้านซึ่งมา Join ได้ด้วย

อจ. หม่อม ผมนี่กำลังคิด ผมอยากให้ชมรมนาฏศิลป์ธรรมศาสตร์นี่ Product ทำอะไรออกมาซักอย่างหนึ่ง ปีนี้อยากให้เล่นละครให้มันสมมหาวิทยาลัย เล่น เชคสเปียร์หรืออะไรไปเลย หมดเรื่องหมดราวนี่ก็กำลังทำบทให้เหมือนกัน จะแปลเชคสเปียร์ แต่จะเอาหรือไม่ผมไม่รู้

นิสิต เรื่องอะไรครับ

อจ. หม่อม ก็จูเลียต ซีซาร์ซิ

แสงอรุณ อาจารย์ครับสมัยก่อนก็เคยมีนะครับชมรมละครจุฬานี่ ก็เคยเล่นอะไรใช่ไหมครับ

อจ. หม่อม เล่นโรเมโอ มหาวิทยาลัยควรจะทำขนาดนั้น

แสงอรุณ นักศึกษามหาวิทยาลัยสมัยก่อนรู้สึกเขามีความภาคภูมิอะไรมากกว่า

อจ. หม่อม เขาเป็นผู้ใหญ่แล้ว เพราะมีน้อยกว่า ไม่ได้เป็นแบบเดี๋ยวนี้ น้อยกว่า และเป็นผู้ใหญ่ด้วย น้อยกว่าก็ทำอะไรสะดวกด้วยเพราะคนน้อย ถ้าคนมากละก็อ หยุมหยิมมากเหลือเกิน เดี๋ยวนี้ไม่รู้จักกันว่าใครเป็นใคร มีภาคสมทบ มีภาคกลางคืน แผนกอิสระสื่อสารมวลชนมีคนแก่หัวหงอกไปนั่งเรียนกับเด็ก ๆ อาจารย์เดินเข้าไปเรียกพี่จริง ๆ เรื่องจริงเลยเชียว อาจารย์นั่งงเลย เอาท่าไหนกันนี่

นิสิต มหาวิทยาลัยในอังกฤษน่ะ เขามีการควบคุมจำนวนไหมครับ ปริมาณน่ะ อย่าง Oxford

อจ. หม่อม มันก็เพิ่มขึ้นนะครับ แต่เขาก็ยังคุมอยู่ ค่อยขยับขึ้นไป เดี๋ยวนี้มันก็มากกว่าเมื่อก่อนผมเรียน เมื่อสมัยผมเรียน มากกว่าแน่ นี่ก็จะเปิดตลาดวิชากันอีกแล้ว ทีนี้สนุกละ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ผู้แทนตั้งกี่ร้อยคน เขาเสนอไม่ต้องสอบเข้า ไม่ต้องอะไรหมด ใครจะเรียนก็ได้ ให้เวลา ๑๐ ปี มีหลายวิชาเรียนกันหมด

นิสิต คงไม่มีสถาบัตย์นะครับ จะเอาครูบาอาจารย์ที่ไหนไปสอนก็ไม่รู้ เดี๋ยวนี้ยังไม่มีครูพอนะครับ

อจ. หม่อม ก็ดึงไปสอน เช่น ขอนแก่น เชียงใหม่ เขาดึงกันไป เอาเวลาที่ไหนไปสอนทุกวันนี้ก็อาศัยแบบธรรมศาสตร์นี่ อาศัยอาจารย์พิเศษเป็นส่วนใหญ่ งานการก็ทำกันทุกคน

นิสิต เพราะมีครูไม่พอ หรือไม่มีเงินจ้างครับ

อจ. หม่อม มีเงินจ้าง ครูไม่พอ

นิสิต ถ้าอย่างนั้นจะเรียนจากหนังสือได้ไหมครับ เพราะว่าคนเราอาจจะไม่ต้องพึ่งอะไรจากอาจารย์เลยก็ได้ อ่านจากหนังสือ

อจ. หม่อม ผมก็ว่าอย่างนั้นแหละ เขาบอกว่าจะมาฟังก็ได้ไม่ฟังก็ได้ รับคำสอนไปอ่าน แบบเรียนทางไปรษณีย์

เกียรติ มันไม่ถูกนะครับที่จริง เพราะปรกติทางมหาวิทยาลัยก็ไม่ได้สอนอะไรอยู่แล้วนะครับเป็นเพียงแต่แนะนำ

อจ. หม่อม มหาวิทยาลัยมันไม่ใช่การศึกษาวิชาชีพ มันเรื่องของการสังสรรค์ เรื่องของการพบปะเรื่องของอะไรหลายอย่าง ที่จะทำให้จิตใจคนดีขึ้น เมืองไทยนี่ยังผิด มหาวิทยาลัยเมืองไทยสงบเงียบ ก็อย่างอาจารย์นี่ก็ค่อยยังชั่ว ส่วนใหญ่ก็ไม่เล่นกับเด็ก ไม่ใช่เล่นฟุตบอลล์กับเด็ก แต่ก็ควรจะพูดจาพบปะชักนำกันบ้างในทางอื่นนอกห้อง

เรียนน่ะ ไม่ใช่มาถึงสอนวิชาแล้วก็กลับบ้าน ต่างคนต่างไป ควรจะมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกัน ไอ้เด็กน่ะไปมาหาสู่ได้ ถามได้ อะไรได้ ไม่ใช่ว่าจะต้องคอยฉันอยู่

นิสิต ตลอดทุกอย่างไปที่ผมพึ่งมา ว่าใน Oxford น่ะเด็กไปคุยกับอาจารย์ที่บ้าน

อจ. หม่อม เสมอเลย อาจารย์แบบใน Oxford นั่นอยู่ใน college นี่ อาจารย์ก็มีห้องอาจารย์อยู่ในโรงเรียนเดียวกัน เป็น College มันไม่ได้แบ่งตามคณะวิชา เพราะฉะนั้นอย่างผมเรียน Oxford น่ะ ผมได้วิชากับเพื่อนตั้งเยอะผมเรียนไม่เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์เลย แต่ไอ้เพื่อนมันเรียนวิทยาศาสตร์ กลางคืนนั่งกินข้าวด้วยกัน คุยกันได้แลกเปลี่ยนกันได้ เราสงสัยอะไรเรื่องวิทยาศาสตร์ไปถามมัน มันบอกให้ได้ ส่วนของเราแยกเป็นคณะเลย วิศวะอยู่กับพวกวิศวะไม่ไปยุ่งกับใครเขาหรอก อักษรฯก็ไม่เข้าใจหมด สถาปัตย์อะไรไม่รู้เรื่องทั้งนั้นคือหมกมุ่นกันอยู่เฉพาะวิชาเดียว ไอ้นี่ไม่ถูกความจริงหม่อมหลวงปิ่นท่านก็จะทำครับท่านก็เริ่มจะแบ่งเป็น College นี่อีก คือให้เด็กเรียนวิชาต่าง ๆมาอยู่รวมกันเป็นหมู่คณะเดียวกัน ไม่แยกตามวิชา แยกตามสถานที่อยู่อย่างที่ Oxford มันแบ่งเป็น College หนึ่งมีนักเรียนประมาณ ๔๐๐ ถึง ๕๐๐ คน และใน College นั้น มีนักเรียนรวมทุกวิชามาอยู่แข่งขันกีฬากันแข่งระหว่าง College ไปแข่งระหว่างคณะกินอยู่–หลับนอนด้วยกัน ๒ ปีแรกอยู่ด้วยกันพอปี ๓ ถึงออกไปอยู่ ข้างนอกถึงเวลาก็แยกกันไปเรียน แต่ว่าการเล่นกีฬาการสังสรรค์พบปะกัน ในสังคมสโมสร กินข้าวก็............

นิสิต คล้ายๆเกษตรนี่ เกษตรเขาแบ่งตามปี ถ้าอยู่ปี๑ก็สังสรรค์กับพวกอยู่ปี ๑

อจ. หม่อม แต่เกษตรนั้น วิชาอื่นก็ไม่ค่อยมีมากนัก ก็เรียนรวมกัน อย่างจุฬานี่มีหลายวิชาก็แบ่งกันตามวิชาเลย

นิสิต แต่เดี๋ยวนี้ เขาก็เริ่ม เช่น จะเรียนอันนี้เด็กนักเรียนเดินมาเรียนที่ตึกนี้

อจ. หม่อม แต่ว่าการจงรักภักดีมันอยู่ที่วิชา มันอยู่ที่คณะวิชา อย่างเชียงใหม่นี่นิสิตตั้งแต่เริ่มเขาก็ทำเป็นวิทยาลัยที่หนึ่ง ที่สอง ที่สาม คิดจะแบ่งอย่างนั้น ในที่สุดไม่สำเร็จเดี๋ยวนี้ก็แบ่งเป็นคณะอีก

นิสิต ตามแบบจุฬา

อจ. หม่อม ก็ตามแบบจุฬา เป็นคณะ ที่นี้เด็กของเรามันก็ลำบากเหมือนกัน ถ้าไม่แบ่งเป็นคณะไม่รู้จะแบ่งอย่างไร ก็เด็กของเรามันไม่ได้กินอยู่หลับนอนในมหาวิทยาลัย เข้ามาเรียนแล้วก็กลับบ้าน

นิสิต เชียงใหม่กินอยู่หลับนอนในมหาวิทยาลัย

อจ. หม่อม ก็นั่นน่ะสิ เสียดายที่เชียงใหม่มีหอพัก มีอะไรดีแล้วแต่ทำไม่สำเร็จ ที่นี้หม่อมหลวงปิ่นท่านไปเริ่มที่นครปฐมอีกละ มหาวิทยาลัยศิลปากรนั่น ก็นี่ได้ข่าวมาจากครูบาอาจารย์มาว่า ยากเหลือเกิน เพราะเด็กไม่ยอมเข้าใจ คืออยากแบ่งตามคณะเหมือนมหาวิทยาลัยอื่นแก่ไม่สนุก มหาวิทยาลัยมันได้ผลอย่างนี้ มันไม่ได้จากครูเท่านั้น ความจริงครูบาอาจารย์เขาก็ใกล้ชิดกันดีอยู่แล้ว นอกเวลาร่ำเรียนเจอกันเข้าก็ยังมีทักมีทาย มันเห็นหน้ากันอยู่เสมอ ความใกล้ชิดมันมีมากอย่างครูคนไหนเขาสนใจอะไร เขาก็ชวนเขาก็ประกาศมาใครสนใจก็....อย่างครูบางคนก็สนใจดนตรี Classic แกก็มีวันนัดของแก บอกว่าเด็กคนไหนจะฟังก็ได้ในห้องแกก็มีขนมเลี้ยง มีน้ำชาให้กินไม่ถึงเหล้าถึงยาหรอก แต่ก็อย่างนั้น แล้วแกก็เปิดจานเสียง

นิสิต ครูที่อยู่นี่ ครอบครัวของแกอยู่ด้วยหรือเปล่าครับ

อจ. หม่อม ครูที่อยู่ใน College บางคนก็มีเมีย บางคนก็ไม่มี ถ้ามีลูกเมียเขาก็ให้อยู่เป็นที่เป็นทางมันก็ใหญ่หน่อย ถ้าครูที่ยังไม่มีลูกมีเมียก็อยู่เป็นห้อง

เกียรติ ผมว่าอย่างน้อย นิสิตต่างคณะกันนี่ ถ้ามาอยู่ร่วมกันในหอเดียว จะมีความคิดอ่านจะมีความรู้แตกฐานกว้างขวางในแขนงต่างๆ ด้วย รู้ว่านิสิตคณะอื่นนี่เขาคิดอย่างไร อย่างที่ผมเคยอยู่นี่ตกเย็นอย่างน้อยนะครับ เวลาอาหารก็มานั่งคุยกัน ใครที่มีปัญหาอะไรก็พูดขึ้นมาเราอาจจะไม่มีความรู้ทางด้านนี้เลย แต่ว่าออกความเห็นบ้าง

อจ. หม่อม เราก็ได้ความรู้จากเพื่อนนักเรียนด้วยกันมากเหลือเกิน คุยกันไป กินเหล้าด้วยกัน กินอะไรด้วยกันมันก็เกิดความรู้ ไอ้เพื่อนเรียนโน่น เราเรียนนี่ มันก็แลกกันไปแลกกันมา เพื่อนไปเรียนโน้นก็กลับมาคุยกันได้อีก

แสงอรุณ อาจารย์พูดถึงบรรยากาศ รู้สึกออกมาทางวัตถุ มหาวิทยาลัยจุฬาฯ โดยเฉพาะไม่ได้มีบรรยากาศ

อจ. หม่อม ทำไมจะไม่มี ก็ร่มจามจุรี อะไรต่ออะไร

แสงอรุณ ไม่ใช่ครับ แบบสถาปัตยกรรมก็เลอะเทอะ

อจ. หม่อม ก็นั่นแหละ มันก็เป็นบรรยากาศ อย่างน้อยก็เลอะเทอะ เราก็รู้นั่นแหละบรรยากาศละบรรยากาศไม่จำเป็นต้องดีเสมอ อะไรก็ตามมันเกิดบรรยากาศ มันก็ยังรู้สึก ถ้าไปในมหาวิทยาลัยแล้วไม่รู้นี่อย่างน้อยได้กลิ่นก็นึก ๆ ถึงมหาวิทยาลัยมันก็ยังเป็นบรรยากาศ ขอให้มันมีทั่วกันเถิด ให้ทุกคนได้กลิ่นเถิดมันก็เกิดว่ามีอะไรร่วมกัน

เกียรติ แต่เมื่อ ๒ วันก่อน ผมมีแขกมาเยี่ยมคนหนึ่งเป็นนักเรียนเยอรมัน เขายังไม่จบ เขามาดูมหาวิทยาลัยที่จุฬาโดยเฉพาะ เขาบอกว่าแหมร่มรื่นดีจัง เขาบอกว่า หาไม่ได้อีกแล้วในเยอรมันมี Space กว้างมีสนามที่จะเล่นรวมกันได้ แต่ก็รู้สึกว่านิสิตส่วนใหญ่แจ่มใสไม่หมกมุ่นกับการเรียนมาก อันนี้แย่หน่อย

อจ. หม่อม เรามันเล่นมากหน่อย ไอ้บรรยากาศของคนที่เรียนจริง ๆ มันก็ไม่มี

เกียรติ ถ้าเรียนจริง ๆ ก็แย่เหมือนกันครับ คือต่างคนตื่นเข้ามาก็ไปเข้าห้องเลคเช่อร์ เย็นกลับบ้าน ความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนโดยเฉพาะในเยอรมันนี้ ไม่มี Contact ระหว่างนักศึกษากับนักศึกษาไม่รู้จักหน้า อยู่คณะเดียวกันก็ตาม ไม่เคยเห็นหน้ากันมาก่อนก็มี จะรู้จักกันในกลุ่มคุ้นหน้าเท่านั้น

อจ. หม่อม อเมริกันเขามีแบบเขาสร้างหอพักขึ้นเอง ต่างคนต่างมาแล้วก็ไปอยู่หอเดียวกัน อเมริกันยังดีกว่าเยอรมัน เยอรมันนั้นใช้รถยนต์ไปมาเลยกลับบ้านเลย มหาวิทยาลัยอังกฤษ มหาวิทยาลัยอเมริกานั้นเด็กมาจากไกล ๆ แล้ว มาอยู่ร่วมกันในที่เดียว เวลาฟัง Lecture ที่ College นี่ เขาก็ขี่จักรยานไป College เขาก็มีครูประจำให้ Lecture และสอนวิชา อย่างผมนี่เบิดเทอมทีก็ต้องไปหาติวเต้อร์ไปจดให้หมดเลย จะต้องฟัง Lecture ที่ไหนที่ไหนเผอิญผมไปไม่ทันจักรยานผมขี่ไม่ทันชั่วโมงนั้นก็ไม่ต้องไปฟัง ไปฟังคนที่ใกล้ ๆ Public Lecture ไม่ใช่เฉพาะนักศึกษามหาวิทยาลัยชาวบ้านก็ไปนั่งฟังกัน ถ้าเป็นนิสิตก็ต้องใส่ครุยเข้าไปนั่งฟัง ชาวบ้านที่สนใจเข้าไปนั่งฟังก็ได้ ไม่มีใครเขาสนใจเขาถึงเรียกว่า Public Lecture แล้วไม่ต้องเรียกชื่อเรียกเสียง จดโน้ตว่าใครมาไม่มาไอ้สอบได้ไม่ได้มันไม่ได้อยู่ที่การฟัง Lecture เท่านั้น มันอยู่ที่การกินข้าวกับเพื่อนนักเรียนด้วยกันสิ ในอังกฤษก็เหมือนกันเขานัดกันไปกินข้าวครับ ไม่ได้นัดกันไปฟัง Lecture นะอย่างอังกฤษน่ะ ไปเข้าโรงเรียนไปอยู่ที่ไหนก็ได้ ถึงเย็นต้องมากิน Dinner เท่านั้นเท่านี้หนถึงจะมีสิทธิสอบ ถือเรื่องกินข้าวเป็นเกณฑ์ ไอ้เรียนวิชานั่น คุณจะเรียนอย่างไรก็ได้ ขอให้จบได้ก็แล้วกัน

เกียรติ ตามความเห็นของอาจารย์ ผู้ซึ่งจบมหาวิทยาลัยแล้วออกมาทำงานให้แก่ประเทศชาติ ของอังกฤษและเยอรมัน บุคคล ๒ ประเภทนี้ประเภทไหนทำประโยชน์ให้แก่ชาติบ้านเมือง

อจ. หม่อม ก็สุดแท้ แต่อังกฤษเดี๋ยวนี้รู้สึกว่าเจริญแล้วตามมหาวิทยาลัยก่อนเขาก็ทำให้ชาติบ้านเมืองเขามามาก แต่ว่าสมัยนี้มันไม่มี มันพูดยากครับ นิสัยของคนแต่ละชาติคือถ้าทำให้อังกฤษได้ มาทำในเมืองไทยอาจไม่สำเร็จก็ได้ เพราะคนไทยเราก็ไม่ใช่คนอังกฤษ ไอ้ที่แบ่งตามคณะวิชานั่นมันอาจจะดีแล้วก็ได้เราไม่รู้ เพราะยังไม่เคยทดลองเลย อยู่หอพักจุฬาเป็นไง

นิสิต มันน้อยเกินไปครับ

อจ. หม่อม มีสักกี่คนครับ

นิสิต อยู่ได้ประมาณ ๒๐๐ คน เท่านั้นครับ

อจ. หม่อม ก็ยังดี

นิสิต ดีขึ้นครับ แต่ผมว่าเรียนมหาวิทยาลัยจุฬานี่เสียเปรียบอยู่อย่างครับบางคนมาจากที่ดีก็ไม่ต้องกังวล บางคนอยู่ที่ไหนก็ไม่ทราบ ไม่รู้ว่ามีค่ารถมาโรงเรียนหรือเปล่าเสียเปรียบกันอยู่อย่างนี้ ถ้าอยู่หอพักเดียว แต่ละคนเท่ากันหมดครับ นอนห้องเหมือน ๆ กัน อะไรอย่างนี้

อจ. หม่อม ไม่ใช่บางคนโหนรถเมล์มาแต่ไกล บางคนขับรถสปอร์ตมา

นิสิต แล้วบรรยากาศมันก็ผิดกันนะครับ

อจ. หม่อม ก็เล่าให้ฟังแล้วว่า ไม่ใช่ว่าจะต้องทำกันดิบดีอะไร อย่างที่ Oxford เป็นเมืองนะครับ ประกอบด้วย College ต่าง ๆ ที่ ซึ่งนักเรียนอยู่ขึ้นกับองค์การมหาวิทยาลัยเดียวกันน่ะติดเล็กนิดเดียว เมื่อมันเป็นมหาวิทยาลัยอยู่ในเมืองอย่างนี้ นิสิตที่ Oxford นั่น ตำรวจจับไม่ได้ นอกจากจะไปทำผิดกฎหมายไปฆ่าคนอย่างนี้ก็ต้องจับ แต่ว่า

ตามปกตินั่นเมามายอะละวาดอะไร ตำรวจจับไม่ได้หรอกครับ ทางองค์การมหาวิทยาลัยเขามีอาจารย์ซึ่งเขาเรียกเป็น Proctor ออกเดินตรวจเสมอเวลากลางคืน และนิสิตออกจาก College ไปธุระเวลากลางคืน ต้องกลับ College ก่อน ๒ ยาม ก่อน ๒ ยามถ้าเดินไปริมถนนต้องใส่ครุยเพื่อให้เห็นว่าเป็นนิสิต ถ้าไม่ใส่เขาก็จับเอามาปรับ

นิสิต โปรเฟสเซอร์ นั่นต้องรูปร่างใหญ่โตไหมครับ

อจ. หม่อม ไม่ต้อง ตำรวจ Proctor นั่น อาจารย์ไหนก็เป็นได้ ตัวนิดเดียวก็เป็นได้ แต่จะมีนักมวยเฮฟวี่เวทเดินตามหลัง ถ้าไอ้นั่นวิ่งหนีไป แกก็สั่งลูกน้องแกจับเลย อย่าไปหนีแกเลยดีกว่าถ้าแกเปิดหมวกให้ละก็วิ่งเข้าไปหาแกดี ๆ เห็นท่าไม่ได้การก็สวัสดีครับ อาจารย์ก็เปิดหมวกให้คุณอยู่ College ไหนนี่ จดชื่อเลยเข้าหนังสือมาแล้วปรับ อาจจะหนักกว่านั้นก็ได้ กักบริเวณ จนในที่สุดไล่ออกจากมหาวิทยาลัยเลย

อจ. แสงอรุณ เขาไม่กลัวนิสิตเดินขบวนหรือครับ

อจ. หม่อม อาจารย์เด็ดขาดมากที่นั่น เขาไม่ได้ยุ่งทางบ้านเมือง ขึ้นกับองค์การบริหารทางมหาวิทยาลัย

อจ. แสงอรุณ รัฐบาลเป็นผู้อุดหนุน

อจ. หม่อม ก็อาจจะใช่ แต่ว่าทุก College นี่เป็นอิสระมีมารวมกันที่เรื่องวิชาการขึ้นหลักสูตรเดียวกัน แต่ละ College นี่มีเงินของเขาเอง มีทุนเขาให้ไว้ตั้งแต่สมัยไหนก็ร้อยปี มีรายได้ ถ้ารัฐบาลช่วย ก็ช่วยมหาวิทยาลัย แต่มหาวิทยาลัยก็ไม่ได้ขึ้นกับรัฐบาล มิหนำซ้ำยังมีสิทธิเลือกผู้แทนไปนั่งในสภาอีก แต่เขาไม่ได้เลือกจากนิสิตหรอกนะ

แสงอรุณ ในเมืองเราเห็นจะยากนะครับ เพราะว่าเป็นข้าราชการกันนี่ครับ กลัวกันหมด กลัวรัฐบาล

อจ. หม่อม	มหาวิทยาลัยเขาตั้งกันมากี่ร้อยปี โรงเรียนผมที่ไปเรียน King College นี่ตั้งแต่สมัยพระเจ้ารามคำแหง เป็นโรงเรียนที่เก่าแล้ว
นิสิต	สมัยพระเจ้ารามคำแหง
อจ. หม่อม	ครับ แล้วก็มีคนให้เงินให้ทองเป็นมูลนิธิเป็นอะไรเรื่อยมา และศิษย์เก่าก็ช่วยกัน โดยเฉพาะ College นี่ยังมีจดหมายมาถึงผม ขอให้ส่งเงินไปให้เลยสงสาร College ไม่มีเงิน
นิสิต	แต่ถ้าพูดอย่างของจุฬานี่นะครับ ที่ดินที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานให้ ถ้าจัดการบริหารให้ดี ก็สามารถที่จะหาเงินได้มามาก
อจ. หม่อม	เดี๋ยวนี้มันก็ไม่เหลืออีกเท่าไหร่แล้ว มหาวิทยาลัยก็ขยายออกไปเกือบจะเต็มแล้วเหลือเฉพาะแต่ศูนย์การค้า ปทุมวันสแควร์เท่านั้น
แสงอรุณ	แหวนนี้คงจะเป็นวงเดียวในประเทศไทย (แหวนที่ อจ. หม่อมสวม)
อจ. หม่อม	คงมีอีก แต่อันนี้มันแท้แน่ละ สคารับเป็นตัวแมลงชนิดหนึ่ง อียิปต์มันถือว่าเป็นตัวแทนพระอาทิตย์เพราะมันยังงี้ อ้ายขี้อูฐนั้นน่ะมีในทะเลทรายทั่วไป อ้ายตัวแม่แมลงสคารับตอนมันจะไข่ มันเอาขี้อูฐมาปั้นขึ้นเป็นก้อนกลมแล้วมันก็ไข่ใส่ไว้ตั้งแต่ขี้มันยังเปียก ๆ มันอยู่กลางทะเลทราย เปียกประเดี๋ยวเดียว ข้างนอกมันก็แห้งแข็ง แล้วก็ข้างในก็ยังชื้น ไข่ก็ฟักตัวเป็นหนอน อ้ายหนอนก็กินขี้แล้วก็ฟักตัวเป็นดักแด้ แล้วก็อีดอ้ายก้อนกลม ๆ แข็ง ๆ นี้ออกมา คนอียิปต์โบราณเห็นก็ว่า อ้ายนี่เข้าที่ออกมาจากลูกกลม ๆ นี่ ไข่พระอาทิตย์กระมังในที่สุดก็นับถือกันมา เทียบได้กับตราครุฑของเรา เป็นตราแผ่นดิน ข้างหลังมีชื่อพระเจ้าแผ่นดิน ได้ให้พิพิธภัณฑ์อังกฤษอ่านดูเขาบอกว่า "ท็อดมอส ที่สอง" หกพันปีมาแล้วผมก็ตื่นเต็มที่ เขาก็ตีหน้าบูดว่า "โอ้ย มีถมเถไป" ในพิพิธภัณฑ์อังกฤษ

เขาก็หาง่ายนะซีแต่ที่อื่นไม่มี เขาบอกว่ามีถมไปในนี้ ผมว่าผมไม่ใช่พิพิธภัณฑ์อังกฤษนี่

แหวนนี้เดิมเป็นของพระปกเกล้าฯ แล้วก็ตกมาอยู่กับกรมหมื่นนครสวรรค์ฯ พระปกเกล้าฯ ท่านห้อยเป็นนาฬิกา แล้วกรมหมื่นนครสวรรค์ฯ ท่านเอามาทำเป็นแหวนแล้วผมรับมรดกต่อ เรื่องมันยังงั้นของแท้น่ะไม่มีปัญหาดูรู้ครับ หลายรัชกาลใช้ดังนี้ทั้งนั้นเป็นตราแผ่นดิน

แสงอรุณ อ้ายนี่มันแปลกนะครับ ผมสอนประวัติศาสตร์ศิลป์อียิปต์รักษา Style ศิลปของตัวไว้ได้ ไม่เปลี่ยนแปลงเลยเป็นพัน ๆ ปี ถูกต่างชาติเข้าครองเท่าไรก็ไม่ยอมเปลี่ยน

อจ. หม่อม นั่นซิ มาจากไหน แล้วหายไปไหนไม่มีใครรู้แน่ เกิดขึ้นมาอย่างไรอยู่ อยู่ก็เกิดขึ้นมา แล้วสร้างปิรามิด ไม่ใช่ของง่าย ๆ เลย

นิสิต อาจารย์ว่า เขมรโบราณนี่เป็นเหมือนอียิปต์

อจ. หม่อม ผมว่า คนที่ถือเอาความตายเป็นวัฒนธรรมก็ยังงี้สูญทั้งนั้น Culture อียิปต์ไม่มีอะไรเลยอยู่ที่เรื่องมรณะเรื่องเดียว วุ่นวายแต่อ้ายเรื่องสร้างที่ฝังศพทำมัมมี่วุ่นกันอยู่แต่เรื่องนี้ ในที่สุดก็หายเงียบไปเช่นเดียวกับปราสาทหินทั้งหลายทั้งปวงที่ทำไว้บรรจุศพ ไม่ต้องทำอะไรกัน อย่างปราสาทหินที่นครวัดยังงี้ พอต้นรัชกาลก็เกณฑ์คนมาสร้าง ไม่ต้องทำไร่นากินแต่หัวเผือกหัวมัน ดูแล้วมันก็เกินไปเครื่องทุ่นแรงสมัยใหม่ก็ไม่มี ใช้แรงคนทั้งนั้นฉะนั้นอ้ายกำลังทางเศรษฐกิจอื่นมันก็เสียหมดแล้วก็มีอะไรก็พอกเข้าไป ทองคำอะไรต่ออะไรแต่งเข้าไป ก็เป็นเครื่องล่อใจ พระเจ้าสามพระยาก็เข้าตีเอา ทางเราไม่ได้สร้างปราสาทหิน ทำแต่ก่ออิฐบ้างไม้บ้าง กำลังก็ยังดี พอเข้าตีก็ได้เลยก็หมดกัน

นิสิต ก็อ้ายที่เรากรุงแตก นั่นล่ะครับ

อจ. หม่อม มันก็หมดกันเหมือนกัน แต่ของเรามันเรื่องการเซ็งลี้จนลืมตัว ร่ำรวยมากเป็นตัวกลางระหว่างจีนกับยุโรป เป็นเสือนอนกินเลย เพราะจีนไม่ยอมให้เรือฝรั่งเข้า ให้เฉพาะเรือไทย ฝรั่งมาก็ถ่ายสินค้าที่ไทย ไทยรับต่อไปขายเมืองจีน รับสินค้าจีนมาขายต่อให้ฝรั่งเราก็กินค่า Commisson คือเป็น ร.ส.พ.

นิสิต เดี๋ยวนี้กลับกัน เราไม่ค้า ยกให้จีนไปเลย

อจ. หม่อม ใช่ แต่ก่อนระบบสังคมเราถือว่าการทำการค้าเสียเกียรติ สมัยนั้นจีนเขาก็เข้ามาค้าอยู่ แล้วเราถือว่า อาชีพมีเกียรติคือ รับราชการกับทำนา

นิสิต เราเคยมีสำเภาของเราเอง

อจ. หม่อม นั่นรัชกาลที่ ๒ สมัยโบราณเห็นจะเปล่า เรามีแต่พระคลังสินค้า สำเภาค้านั้นมารุ่งเรืองในรัชกาลที่ ๓ พระนั่งเกล้า ฯ ท่านทำตอนนั้นท่านยังไม่ได้เป็นพระเจ้าแผ่นดิน เราเอากลับมาอยู่ในมือคนไทยได้มาก มีเรือใหญ่โตมากมายหรูหราฝรั่งชม แล้วก็ฮวบหายไปอีก ญี่ปุ่นก็ถือเหมือนไทยว่าการค้าขายเป็นงานชั้นต่ำ แต่ญี่ปุ่นมันเก่งตอนที่ว่า มันถือ แต่ไม่ยอมปล่อยให้คนอื่น ไม่ให้คนอื่นเข้าประเทศ ของเรา เราปล่อย เขาก็มาทำ

นิสิต เหตุใดคนญี่ปุ่นจึงไม่ยอมผสมกับชาติอื่น ไปไหนก็จะรักษาของตัวไว้ แต่คนไทยไม่ใช่อย่างนั้นใช่ไหม

อจ. หม่อม ก็ของญี่ปุ่นเขามีอะไรจะรักษา ของเรามันเคยมี แล้วเราปล่อยจนไม่มีแล้ว ก็เลยไม่รู้จะรักษาอะไร ญี่ปุ่นเขายึดมั่นในความเป็นญี่ปุ่น เขาเองก็ไม่มีอะไรนักหนา เมื่อเทียบกับไทยสมัยพระนารายณ์ ญี่ปุ่นสมัยนั้นจะด้อยกว่าเราอีก ดินปืน ปืนใหญ่ส่งไปจากเรา เครื่องสังคโลกเก็บเป็นพิพิธภัณฑ์ถือเป็นของมีค่า เรียก “ซึงกะโลกุ” หรูหรามาก แพง ได้ไปจากเราชามฝาได้

จากกรุงธนบุรี เรียก "ดนบุรี" รูปชามนี้เราส่งรูปไปให้จีนทำเข้ามา ญี่ปุ่นเอาไปจากที่เราแทนที่จะเอาไปจากจีน ทำไมเราจึงปล่อยของดี ๆ ของเรา ผมไม่รู้ เราไม่มีอะไรเก็บไม่มีอะไรจะรักษา เราไปไหนก็คล้ายเป็นคนที่นั่นเลย เราก็ไม่รู้จะทำอะไรให้เราเป็นไทยอยู่ได้ อยู่เมืองไทยเราเอง เราก็ไม่เป็นไทยเท่าไรกันแล้ว เหตุใดที่ญี่ปุ่นจึงเจริญกว่าเรา ก็เพราะคนฉลาดกลุ่มเล็กนำคนโง่ร้อยล้าน

แสงอรุณ ที่จริง คนฉลาดกลุ่มเล็กของเราก็ทำเช่นนี้ในอดีตเหมือนกัน

อจ. หม่อม คนญี่ปุ่นโง่นั้นเชื่อคนฉลาด เชื่อจริง ๆ อย่างมีหัวหน้าทีม ถีบกันได้ ของเราได้เมื่อไหร่ของเราเท่ากันหมด ไม่มีใครนำ ไม่มีใครยอมใคร

เกียรติ ในเยอรมันนีก็เหมือนกัน พวกคนทำงานที่นั่นไม่ใช่คนฉลาดอะไรทำตามอย่างเดียว ว่าอะไรทำตามทุกอย่าง ทำให้ดีที่สุด เป็นทีมเวิค

อจ. หม่อม ครับเป็นทีมเวิค ทุกคนถือว่า หน้าที่สำคัญเหลือเกิน ฉะนั้นคนในญี่ปุ่น ไม่ว่าเป็นคนกวาดถนนหรือนายกรัฐมนตรี ทุกคนทำหน้าที่ทำจังเลย บอกให้ทำเป็นทำใหญ่

นิสิต ทำไมเขาถึงสามารถทำหน้าที่ของตัวให้สมบูรณ์อะไรที่เป็นจุดเริ่มต้น

อจ. หม่อม เขาอบรมกันมาดี คนที่นำบ้านเมืองเขาเป็นคนอย่างที่อาจารย์เรียกว่า มี Integrity แล้วก็มีปัจจัยอื่น ๆ บังคับอีก เช่นหนาว ประเทศเล็ก ภัยธรรมชาติ ต้องทำงานเลี้ยงตัวมากขึ้นไม่ใช่อยู่สุขสบายอย่างของเรา แต่เราเองก็จะลำบากขึ้นทุกวันแล้ว ทุกวันนี้ชาวนาเราจะทำอะไรมากขึ้นกว่าทำนา เกี่ยวข้าวแล้วก็ปลูกถั่วปลูกแตงโม อย่างน้อยก็ไม่ปล่อยให้ที่ดินว่างอย่างแต่ก่อน แต่ก่อนมีแตงโมขายเมื่อไร เดี๋ยวนี้แตงโมเต็มเมือง

เกียรติ ญี่ปุ่นมีเปอร์เซนต์คนต้องแย่งงานกันทำมากกว่าของเรามากนัก คนที่ได้งาน จะต้องทำงานให้ดีที่สุด มิฉะนั้นงานหลุดมือ

แสงอรุณ ถ้าพูดอย่างนี้ เพื่อความเจริญ เห็นจะต้องมีคนล้นประเทศ จึงจะได้คุณภาพ

อจ. หม่อม มันจะไม่ได้ มันเจริญอย่างฮวบฮาบ การศึกษาด้านคุณภาพมีไม่พอและไม่ทำกัน เกรงจะได้แต่โจรอ้ายนี่น่ากลัว ไม่น่าดูนักหรอกครับ อีกสักสามสิบปีเป็นได้รู้กันละ ที่ว่าเมืองไทยเป็นประเทศอุดมสมบูรณ์นั้น คุยโม้กันมาได้นานแล้วเลิกพูดได้แล้ว

แสงอรุณ ที่พูดว่าในน้ำมีปลา เห็นจะพูดไม่ได้

อจ. หม่อม ครับ ในน้ำมียุง ใช่

แสงอรุณ อาจารย์ครับ ยังศรัทธาใน Young Generation อยู่อีกหรือครับ

อจ. หม่อม มีมาก เด็กไทยไม่เสียแน่ ที่นี่มันสำคัญที่ผู้ใหญ่ ถ้าผู้ใหญ่ยังหนีเด็กอยู่อย่างทุกวันนี้เด็กมันก็ต้องเสีย แต่ผู้ใหญ่ในเมืองไทยนี้บางคนก็ไม่น่าให้เด็กคบ คบแล้วก็เสียอีก ผมก็นึกว่าทำได้เท่าที่ตัวจะทำ แต่อ้ายที่จะไปตั้งตัวเป็นหัวหน้า ฮีโร่ใหญ่นั้นไม่ทำละ ทำแล้วคนก็จะเข้าใจว่า จะชวนเด็กปฏิวัติบ้า ๆ อะไร เด็กคนไหนจะอยากเดินเข้ามาที่นี่ เชิญมาก็พูดจากันได้ นึกแค่นั้นไม่เอาอื่น แต่เท่าที่ได้พบปะมามากก็เห็น Young Generation รู้สึกว่าไม่เคยผิดหวังไม่ว่าจะเรียนชั้นไหน แค่ไหนไม่ผิดหวัง

แสงอรุณ อาจารย์เป็นผู้ที่รู้ความจริงของสังคมปัจจุบันนี้มาก

อจ. หม่อม คนอื่นก็รู้ครับ แต่พูดออกมาให้คนอื่นเห็นว่ารู้ไม่ได้ รู้แล้วก็เก็บไว้ในใจ ผมมันพูดเก่งว่าอย่างนั้นเถอะก็ทำท่าเหมือนรู้มาก แต่ความจริงอาจรู้น้อยกว่าบางคน เดี๋ยวนี้ไม่ได้ออกไปไหนเท่าไรก็ชักแคบ ๆ ลง ปัญหาที่ส่งมาให้ตอบในหนังสือพิมพ์นั่นทำให้เกิดความรู้อ้ายที่ไม่ตอบยิ่งรู้มาก แต่ตอบไม่ได้ ตอบก็ถูกจับเข้าตะราง

แสงอรุณ	อาจารย์ไม่รู้สึกท้อถอย หวาดกลัว ทั้งที่รู้ความจริง

อจ. หม่อม	ผมเห็นมานานพอที่จะรู้ว่า ความไม่ดีต่าง ๆ นี้เป็นของทำลายตัวเอง เห็นมามาก

นิสิต	อาจารย์ยังเชื่อกฎของกรรม ว่าสิ่งที่ชั่วจะต้องสลายไป

อจ. หม่อม	จะเรียกว่ากรรมหรืออะไรก็แล้วแต่ ของเลวไม่มี Base มันอยู่ไม่ได้ เหมือนของตั้งอยู่บนเลนอย่างนั้น ในที่สุดมันก็พังครืน ผมเห็นมันพังครืนมามาก พอที่จะเชื่อว่ามันอยู่ไม่ได้อ้ายนั่นก็เป็นเครื่องทำให้ไม่หวาดผวา ใครชั่วก็ชั่วไป ในที่สุดมันก็เจ๊งไปเอง ก็เห็นมาเยอะแล้ว แค่นี้เองก็เห็นไม่มีแผ่นดินอยู่เท่าไร ผมไม่เดือดร้อนอะไร ไม่คิดทำลายใคร นั่งดู ๆ แล้วผมไม่เห็นความเห็นของตัวสำคัญอะไร มีความเห็นอะไรก็วางไว้ เชื่อไม่เชื่อ จะบอกว่าไม่จริงก็แล้วไป ผมไม่ไปยืนยันว่าความเห็นของผมถูก ไม่ไปทะเลาะ ใครว่าทำไมจึงไม่เห็นอย่างผม ใครขัดคออย่างไรก็ตามใจ เราอาจจะผิดก็ได้

นิสิต	ทำไมผู้ใหญ่หลายคนซึ่งนับถือศาสนาเช่นเดียวกับอาจารย์จึงทำไม่ได้ คงไม่ใช่เพราะศาสนา

อจ. หม่อม	เห็นจะเป็นเพราะศาสนา ศาสนาพุทธท่านเรียกว่ามีสักกายทิษฐิ เชื่อในตน เชื่อว่าตนมี ในที่สุดก็เห็นว่าตนดีกว่าคนอื่น ไม่ถือตัวเราเป็นของเราเข้าก็หลงตัว รักตัว ไม่เชื่อเสียว่าตัวมีก็หมดเรื่อง ผมยิ่งแก่ก็ยิ่งเห็นว่ามันบังคับไม่ได้ ไม่อยากเจ็บมันก็เจ็บของมันไปเอง มองไม่เห็นเพราะลืมแว่น จะไปบังคับให้มันเห็นก็ไม่เห็น ฟันก็หล่นร่วงไปทีละซี่สองซี่ก็หมดไป ไม่เดือดร้อนอะไร ไม่ใช่ของเรา ไม่เคยเห็นว่าตัวเองวิเศษกว่าใคร ก็สุขสบายดีครับ ใครด่าก็ไม่โกรธ ชมก็เท่ากันด่าก็เท่ากัน ไม่รับ ไม่มีอะไรจะรับ ยังน้อยลงทุกวัน มีอะไรจะทำได้ก็ทำเราคนเดียวทำไม่ได้ก็ไม่ทำมันเสีย อยู่คนเดียว

นี่ดี มันรู้จักตัวเองมากขึ้น ลูก ๆ ก็โตแยกบ้านช่องไปหมดแล้ว ก็หายเดือดร้อน

แสงอรุณ ผมยังเชื่อว่า คนที่สามารถรับคำสั่งจากอาจารย์แล้วทำได้สำเร็จ เพราะเขาศรัทธาในตัวอาจารย์ คนไทยเราที่ทำงานได้ผลสำเร็จ เพราะศรัทธาในตัวบุคคลมิใช่ในงาน

อจ. หม่อม อาจจะเช่นนั้นก็ได้ แต่ก็รู้สึกว่าคนเขาทำงานกันได้ดี ๆ ปล่อยกันได้

แสงอรุณ ที่เห็นมาในอดีต เช่นพอสิ้นรัชกาลที่ห้า พอขึ้นรัชกาลใหม่ก็เปลี่ยนไปได้อย่างรวดเร็วเหลือเกิน

อจ. หม่อม แต่อย่างสยามรัฐนี่ มันมีชีวิตของมันขึ้นมาเองถึงจะไม่มีผมหรือไม่ก็เป็นสยามรัฐอยู่ได้

เกียรติ เวลาผมเปิดสยามรัฐอ่าน ก็เปิดอ่านก่อนที่หน้าของอาจารย์

อจ. หม่อม มันจะมากไปน่า ยังงั้นมันก็แย่ มันควรจะมีศรัทธาในบุคคลให้น้อยลงหน่อย เพราะคนมันตายได้

แสงอรุณ ในสังคมที่เจริญ ความศรัทธาในบุคคล ควรเปลี่ยนไป ไปเป็นความศรัทธาในงาน

อจ. หม่อม ใช่ มันควรจะเป็นไปในรูปนั้น แล้วก็งานนั้นไม่ควรเป็นงานของใครคนใดคนหนึ่งควรเป็นงานของคนอื่น ๆ เขาด้วย ไปยึดบุคคลไม่ได้มันตาย แล้วยุ่ง ยึดอะไรที่มันแน่นหนากว่าบุคคลดีกว่า เช่นในอุดมการณ์ อุดมคติอะไรก็ยึดเข้าไปเถอะหรือจะยึดทุ่งพระเมรุมันสูญช้าหายช้า ยังไง ๆ มันก็คงอยู่ หรือยึดภูเขาทองอ้าว ยึดก็ไม่ได้แล้ว ใครจะไปสร้างห้องแถวบังเสียแล้ว เดือดร้อนอีกแล้ว

ฝนยังโปรย เมื่อเราลาอาจารย์ กลิ่นดอกโมกข้างบันไดยังอบอวลอยู่ในอากาศ แสงไฟจากบ้านส่องไปจับเม็ดฝนเห็นแพรวพราวอยู่ตามใบไม้ ใบหญ้าดูราวกับเพชรพลอยเม็ดเล็ก ๆ เป็นความสวยอย่างประหลาด ใบบัวชุดใหม่กำลังจะคลี่ใบ "ปั๊ก" สวอนขาว ได้จากไปแล้วจากสระน้ำแห่งนี้ เช่นเดียวกับผีเรือนของอาจารย์ ซึ่งติดตามมาอยู่ด้วยแต่ครั้งรื้อเรือนมาจากวัดสุทัศน์ บัดนี้ก็ไม่ได้

ปรากฏให้เห็นอีก เชื่อว่าคงได้ไปจุติในภพใหม่แล้วเช่นเดียวกัน ความจริงของการแตกดับและการกำเนิดของสรรพสิ่งในโลกนี้ ไม่มีใครหยุดหรือปฏิเสธได้ แต่เราทุกคนยังอดหวังอยู่ไม่ได้ ว่าอยากจะให้อาจารย์หม่อมได้อยู่ยั้งยืนกว่าใคร ๆ เพื่อจะได้ช่วยให้ความศรัทธาของเราที่มีต่อบ้านเมืองและบุคคลได้เจริญอยู่ ถึงแม้ว่าจะเป็นความศรัทธาต่อบุคคลซึ่งมีความแตกดับในที่สุดก็ยังดี ทำอย่างไรได้ก็เราได้ปล่อยทิ้งของดี ๆ ไปจนเกือบจะสิ้นแล้ว มีอะไรหลงเหลืออยู่ก็เห็นจะต้องยึดไว้ก่อน

ผู้ร่วมสนทนา ผศ. แสงอรุณ รัตกสิกร, อ. เกียรติ จิวะกุล, อ. ฐานิศวร์ เจริญพงษ์, นายเศวก ตันธนวัฒน์, นายสันติ ชยสมบัติ, ม.ล. ชัยนิมิต นวรัตน์, นายจิตติ ภิรมย์, นายพรพนม ราชปรีชา, นายฐิตานนท์ พิบูลย์นครินทร์

ผู้ถอดข้อความ น.ส. พูลทรัพย์ จิรพยุงไชย, นายบุญชัย กิติรังสิ, นายทักขพล วรรนสาร, และ นายสุรพล หุตะเศรณี

อนุสรณ์ของแม่ยังไม่สมบูรณ์ ถ้าไม่นำคำปรารภและความปรารถนาของแม่ในขณะที่แม่ป่วยอยู่ที่โรงพยาบาลภูมิพลอดุลยเดช มานำลงพิมพ์ไว้ แม่ของผมเมื่อออกจากราชการแล้วจิตใจก็ยังผูกพันอยู่กับการพยาบาล แม่ได้อุทิศเงินจำนวนหนึ่งให้เป็นรางวัลประจำปีแก่นักเรียนนางพยาบาลปีที่ ๔ ของโรงเรียนพยาบาลทหารอากาศที่มีความประพฤติดี ปฏิบัติงานดีตลอดเวลาเรียน ๔ ปี เพราะแม่มีความเห็นว่านางพยาบาลที่ดีมิใช่เป็นผู้ที่เรียนดีอย่างเดียว แต่จะต้องเป็นผู้ประกอบด้วยจริยธรรมของวิชาพยาบาล อันเป็นหลักวิชาพยาบาลมูลฐานตั้งแต่สมัยแม่เรียน แม่ปรารภว่าแม่ดีใจและปลื้มใจมากที่ได้เห็นนางพยาบาลรุ่นลูกรุ่นหลานในโรงพยาบาลภูมิพลอดุลยเดช ปฏิบัติหน้าที่การพยาบาลอย่างดียิ่งสมกับความปรารถนาขององค์สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระพันปีหลวงผู้ทรงก่อตั้งโรงเรียนพยาบาลแห่งแรกในประเทศไทย

ตลอดเวลาที่แม่ป่วยอยู่ที่โรงพยาบาลภูมิพลอดุลยเดช แม่ปรารถนาใคร่จะขอบคุณผู้อำนวยการโรงพยาบาล, นายแพทย์ผู้ทำการรักษาโดยเฉพาะ นายแพทย์ น.อ. สนอง สุขเสงี่ยม, เจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายของโรงพยาบาล รวมทั้งนางพยาบาลประจำอาคาร ๑๐ และนักเรียนนางพยาบาลที่ขึ้นฝึกหัดปฏิบัติงานในโรงพยาบาลที่อาคาร ๑๐ ซึ่งได้ให้ความช่วยเหลือ, ให้ความสะดวก, ให้การรักษาพยาบาล, ให้ความเป็นเพื่อนคนไข้อย่างเต็มอกเต็มใจ และมีเมตตากรุณาสมกับที่แม่ได้มาฝากชีวิตไว้ที่โรงพยาบาลภูมิพลอดุลยเดช แต่น่าเสียใจที่แม่ได้ตายเสียก่อนที่จะได้แสดงความขอบคุณด้วยตนเอง ผมในฐานะลูกของแม่จึงขอถือโอกาสอาศัยอนุสรณ์ของแม่นี้ขอบคุณทุก ๆ ท่านที่ได้กล่าวถึงแทนแม่ของผมด้วย

พล.อ.ต. ระวิง สมบูรณวณิชย์

พิมพ์ที่

โรงพิมพ์กรมสารบรรณทหารอากาศ

บางซื่อ พระนคร โทร. ๔๖๔๙๓

นาวาอากาศเอก อุดม อังสวานนท์ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา

พ.ศ. ๒๕๑๔